

NUMMER 60

'40 ~ '45 TOEN & NU

DE MAGINOTLINIE

PRIJS
f 7,40
B.FR. 140

'40~'45 TOEN & NU

Redactie Winston G. Ramsey

Een oorspronkelijke uitgave van Battle of Britain Prints International Ltd. 3 New Plaistow Road, Stratford Londen E 154 JA

Voor Nederland: Uitgeverij Quo Vadis,
Postbus 3121, 3760 DC Soest
Telefoon: 02155-18641

Abonnementen: Nederland f 27,— (incl. 6% BTW)

Buitenland f 31,—. Verschijnt per kwartaal.

Verkoopprijs Nederland f 7,40, België Bfrs. 140.

Het abonnement kan op elk gewenst moment ingaan en wordt automatisch verlengd tenzij binnen twee maanden vóór de vervaldatum schriftelijk is opgezegd.

Bestellingen van eerder verschenen uitgaven door storting of overmaking van het verschuldigde bedrag op postrekening 2186924 of banknummer ABN 55.36.12.875 van uitgeverij Quo Vadis in Soest of (aanzienlijk sneller) door toezending van een ondertekende bank- of girobetaalcheque met vermelding van de uitgaven die men wenst te ontvangen. Vermeerder het bedrag met f 3,— per bestelling voor bijdragen in de porti.

Advertenties: tarieven op aanvraag.

Druk: Atlas/Soest

Verkoop/distributie: Betapress b.v., Gilze

Copyright

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Inhoud

De Maginotlinie

Een mislukking?	3
Fortificaties	4
De Maginotlinie in de oorlog	11
La Ferté	13
Fermont	17
Immerhof	20
Zeiterholz	21
Hackenberg	22
Bambesch	29
Simserhof	32
Schoenenbourg	36
Kazemat Esch	39
Kazemat Marckolsheim Zuid	39
Het gedenkteken bij Marckolsheim	40

Het gebeurde hier

Het lot van een Whitley	41
-------------------------	----

50 Jaar geleden

De opgraving van een Humber	48
-----------------------------	----

Wrakkenberging

De opgraving van een Humber	48
-----------------------------	----

Onderzoek van lezers

Terugkeer naar de Berghof	50
---------------------------	----

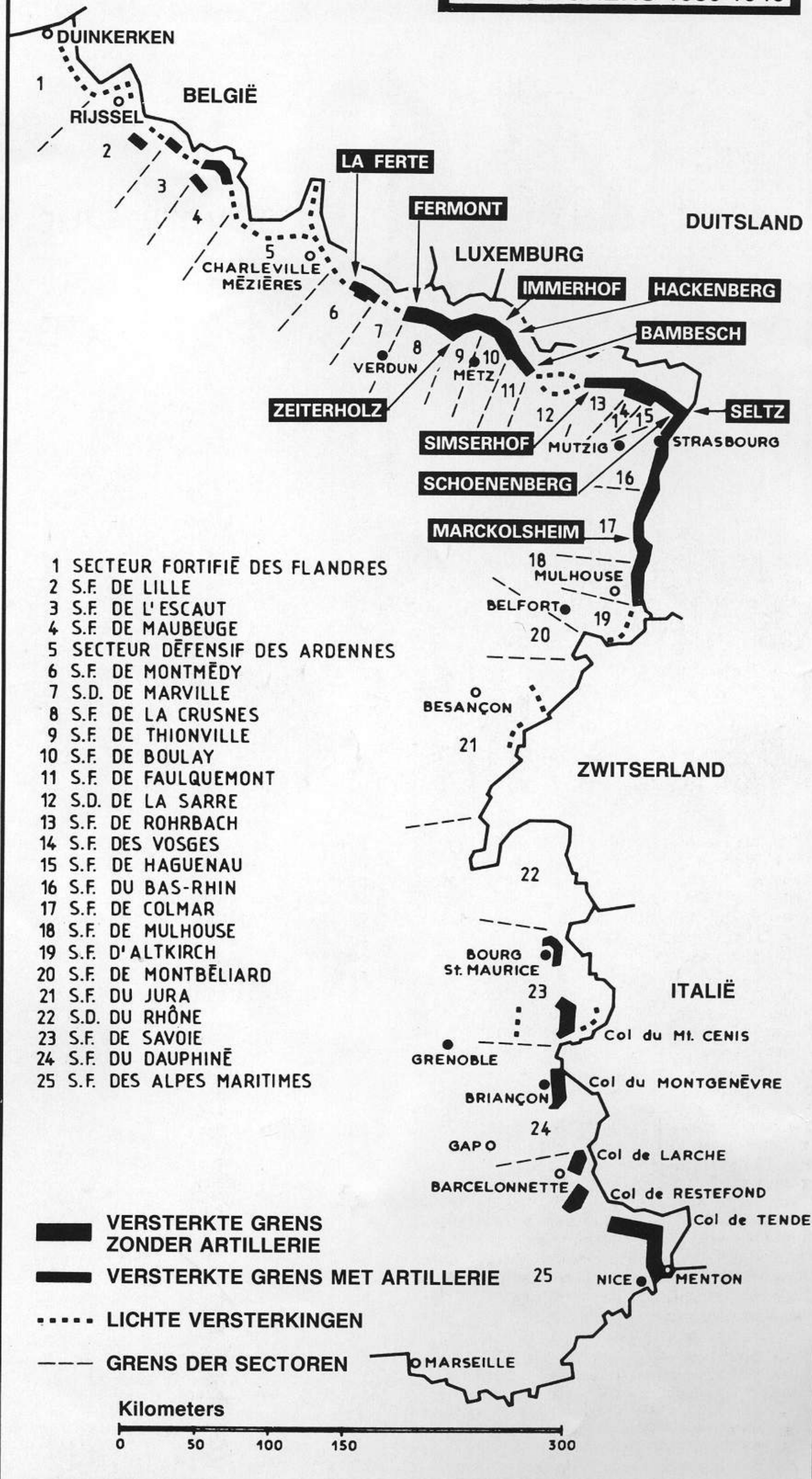
Voorplaat: Blok 2 bij La Ferté, een van de twee kleinere forten van de versterkte sector Montmédy in de Maginotlinie, ten zuidoosten van Sedan. In 1940 sneuvelde hier de gehele Franse bezetting. Sommige graven werden niet eerder dan in 1973 ontdekt. (Jean Paul Pallud)

Middenpagina's: Beton en verroest ijzer bij Blok West bij Lembach - een klein fort in de Maginotlinie dat onderdeel was van de versterkte sector in de Vogezen - 48 jaar na de bouw ervan. (Foto van Andreas Boy uit *La Ligne Maginot en Alsace* door Jean Bernard Wahl.)

Achterplaat: Ruïne van de Berghof. Deze zeldzame kleurenfoto is een privé-opname uit 1946 van Ray D'Addario van de Amerikaanse Verbindingstroepen. Hij maakte de foto toen een Hongaarse gids zijn vrouw de ruïne liet zien.

Verantwoording: Lezers die een meer gedetailleerde studie willen maken van de Maginotlinie, worden verwezen naar enkele uitstekende Franse boeken over dit onderwerp. De gevechten om de forten worden beschreven in de trilogie: *Faites sauter la Ligne Maginot!*, *On a livré la Ligne Maginot* en *Offensive sur le Rhin*, door Roger Brude (Editions Fayard, 7 Rue des Saints-Pères, Paris, 6e). Bouwkundige details en kaarten vindt men in *La Ligne Maginot, ce qu'elle était, ce qu'il en reste*, door Jean-Yves Mary (Editions Sercap, 149 Avenue du Maine, 75014 Paris). Jean Bernard bestrijkt in *La Ligne Maginot en Alsace* 200 kilometer van het front. Dit voortreffelijk uitgegeven boek kwam uit bij Rhin Editions, 4 Rue des Acacias, Steinbrunn-le-Haut, 68440.

DE VERSTERKTE FRANSE GRENS 1930-1940

Hoe de geschiedenis thans over de Maginotlinie moge oordelen, de bouw ervan moet men zien tegen de achtergrond van de opvattingen over de oorlogvoering die in 14-18 golden, en niet in relatie tot de ideeën die in 1940 ten aanzien van de bewegingsoorlog tot ontwikkeling waren gekomen. De kaart hierboven toont de diverse versterkte sectoren langs de noordelijke, de oostelijke en de zuidoostelijke grens van Frankrijk. Er bestonden twee verdedigingsniveaus: de sterkste die waren uitgerust met forten (Secteur Fortifié - SF), en die zonder forten (Secteur Défensif - SD). Langs sommige gedeelten van de grens was artillerie opgesteld en bij andere weer niet. Het lint van staal en beton had dus z'n zwakke plekken. Wat betreft de Maginotlinie was dat Sector 5 die de Ardennen dekte. (De kaart is ontleend aan *La Ligne Maginot en Alsace* van Jean Bernard Wahl. De namen van de tien forten die thans zijn opengesteld voor het publiek en in dit artikel worden beschreven zijn afgedrukt met zwarte achtergrond.)

DE MAGINOTLINIE

Van Brussel naar Parijs, aldus von Clausewitz, ligt de Franse achilleshiel. Generaal Alfred von Schlieffen, chef van de Duitse generale staf van 1891 tot 1905, had een plan ontwikkeld om bij een eventuele tweefrontenoorlog tegen Rusland en Frankrijk, aan het Russische front aanvallend een defensieve positie in te nemen. Frankrijk zou zo snel mogelijk worden uitgeschakeld via een opmars door België, waarbij Clausewitz' stelling op de proef zou worden gesteld. In 1914 waren de Duitsers, ondanks wijzigingen in het oorspronkelijke plan, bijna in hun opzet geslaagd. Frankrijk op deze wijze te verslaan.

Verontrust door de kwetsbaarheid van de Franse noordoost grens die in 1914 bijna tot een catastrofe had geleid, besloot de regering in Parijs de defensieve veiligheid te vergroten.

In 1922 werd een Commissie voor de Verdediging van het Grondgebied (Commission de Défense du Territoire) opgericht die de kwestie moest onderzoeken. De Commissie was voornamelijk samengesteld uit mannen die de Eerste Wereldoorlog hadden gewonnen. Onder hen waren nationale helden als de maarschalken Ferdinand Foch, Joseph Joffre en Philippe Pétain. De drie oorlogsleiders waren het onderling niet eens. De theorie van een doorlopend front - ontstaan uit de ervaringen van de loopgravenoorlog en berustend op geplande gevechtswederversterkingen - werd aangehangen door Pétain, maar was in strijd met de opvattingen van Foch die elke statische verdediging wantrouwde. Ook Joffre had andere ideeën: hij dacht in termen van het aandeel van de infanterie aan de overwinning, en in verband daarmee aan een reeks versterkte gebieden die voor de infanterie als uitgangspunt voor de aanval konden dienen. Joffre verliet uiteindelijk de Commissie, en Pétain's opvattingen behielden de overhand.

In december 1925, een maand na zijn benoeming tot minister van oorlog, verving Paul Painlevé de Commissie uit 1922 door een Commissie voor de Grensverdediging (Commission de Défense des Frontières). Haar taak was een beslissing te nemen inzake de uitgangsprincipes, en vast te stellen welke weg in de toekomst moest worden gevolgd. De Commissie hield rekening met een bescherming van de gehele lengte van de grens, die langs de Alpen inbegrepen. Na te hebben

vastgesteld waar de klaarblijkelijk zwakke punten lagen, concludeerde de Commissie dat er drie gevaarlijke sectoren waren die moesten worden versterkt: Metz, Lauter en Belfort. Het resterende gedeelte van de noordoost grens werd als moeilijk terrein gezien voor een overvaller. Het zou onbegaanbaar moeten worden gemaakt door vernielingen en gedekt moeten worden door de infanterie. Voldoende duidelijk werd gemaakt dat

door Jean Paul Pallud

indien Duitsland ooit zou pogen Frankrijk binnen te vallen, de fortificaties de bedoeling hadden hen tot een kostbare frontale aanval te dwingen. Zouden de Duitsers trachten een omtrekkende beweging te maken, dan zou Frankrijk, afhanke-

Geheel boven: De 75mm geschutskoepel van Blok 8 in Simserhof, een wat sterker gedeelte van de Maginotlinie. Simserhof behoorde in 1929 tot de eerste forten die werden gebouwd. De latere waren minder goed van bouw. De foto is uit 1969. **Boven:** Een vermoedelijk geposeerde foto van tussen de forten opererende troepen hier achter prikkeldraadversperringen bij Velosnes, een groot fort in de sector Montmédy. (ECP Armées)

lijk van de vraag welk territoire van welke staat zou worden geschonden, hetzij België, hetzij Zwitserland te hulp komen. De fortificaties konden ook helpen het probleem van het gebrek aan mankracht op te lossen. Dit probleem had zich na 14-18 voorgedaan. In de oorlog waren miljoenen jongemannen gesneuveld die de huwbare leeftijd hadden bereikt, met gevolg dat na de Eerste Wereldoorlog het geboortecijfer drastisch daalde. Nadat zijn denkbeelden hadden gezegevierd, maakte maarschalk Pétain in de zomer van 1927 een inspectiereis langs de grens. Dit had tot resultaat dat in de plannen enkele wijzigingen werden aangebracht. In september van dat jaar werd de Commission d'Organisation des Régions Fortifiées (CORF) in het leven geroepen die ten doel had vanaf het planstadium de verdere praktische details uit te werken. In februari 1928 werd bij Rimplas begonnen aan twee experimentele kleinschalige projecten. De Franse Opperste Oorlogsraad nam een vijfjarenprogramma aan, waarvan de geschatte kosten 3,7 miljard francs bedroegen. Om de plannen financieel aantrekkelijker te maken werd dit bedrag, alvorens het project aan het parlement werd voorgelegd, meer en meer omlaag gedrukt. Het meest werd gesnoeid in het gebied van Belfort, waar de geplande fortelinie moest wijken voor een rij kazematten. De realisering van het voorstel dat eind 1929 met grote meerderheid door de Franse Nationale Vergadering en de Senaat werd aangenomen, zou uiteindelijk 2,9 miljard francs gaan kosten. Het plan was verdedigd door de pas benoemde minister van oorlog, André Maginot, met wiens naam binnen korte tijd het project zou worden aangeduid. Ondanks het feit dat hij een resoluut voorstander

De meeste forten werden gebouwd om Frankrijk's noordoostelijke grens te verdedigen. De grens door de Alpen was echter ook versterkt. Dit is Blok 5 van het fort Le Lavoir op 2000 meter hoogte in Savoye in de Franse Alpen. (ECP Armées)

Frankrijk was trots op z'n Maginotlinie en geallieerde delegaties brachten dikwijls bezoeken aan de forten. Een groep Britse officieren is hier, in 1939, gefotografeerd bij de munitie-ingang van fort Hackenberg. Een hedendaagse rondleiding begint ook op deze plek. (ECP Armées)

was van de te bouwen fortificaties, was zijn voorganger Painlevé in feite de werkelijke 'vader van de linie'. Tegen de tijd dat de plannen volledig waren uitgewerkt en per 13 januari 1930 wet werden, was in december 1929 reeds een begin gemaakt met de bouw van 4 forten die van essentieel belang werden geacht, namelijk die bij Rochonvillers, Hackenberg, Simserhof en Hochwald. In de jaren van economische depressie die komen gingen moest op de bouw van de forten steeds meer bezuinigd worden. Duidelijk zichtbaar aan de hierboven genoemde vier fortificaties is te zien dat deze nog niet door de bezuinigingen werden getroffen. Zij zouden de sterkste en meest uitgebreide van de hele linie blijken te zijn. De werkzaamheden vorderden, hoewel niet altijd met dezelfde mate van prioriteit. De constructie van kazematten langs de Rijn begon pas in 1931, terwijl in de Alpen een nog lager bouwtempo werd aangehouden. Na voltooiing van de eerste fase in 1933 werden de oude grensstellingen (anciens fronts) beschermd door twintig grote en 27 kleine forten, alsmede door honderden kazematten en loopschansen.

In 1934 maakten de nieuwe minister van oorlog, Edouard Daladier en de nieuwe chef van de generale staf, generaal Maurice Gamelin, onafhankelijk van elkaar een inspectietocht langs de fortificaties. Zij kwamen daarbij tot de gelijksoortige conclusie dat het geen zin had een muur te bouwen als men er aan beide zijden omheen kon trekken. Een uitbreiding van de linie was het gevolg, echter de bescherming van deze nieuwe grensstellingen (nouveaux fronts) stelde eisen waaraan in feite onmogelijk kon worden voldaan, namelijk binnen een beperkt budget in korte tijd de verdediging sterk genoeg maken.

In de buurt van Maubeuge was een sterke fortificatie gepland, terwijl tussen Vlaneciennes en Trélon vijf grote forten zouden worden aangelegd. Het project verwaterde echter tot vijf kleine forten, terwijl de ontworpen linie van kazematten ook aanzienlijk werd gereduceerd. Langs de grens met de Belgische provincie Luxemburg, werden vier forten en twaalf kazematten gebouwd in de omgeving van Montmédy. De twee forten die echter als 'zwaar' waren geclassificeerd, hadden die sterkte echter niet, en de hele sector werd nog meer verzwakt door het gat bij Marville, en door het feit dat het zware fort dat met z'n linkerflank zou aanleunen aan Vaux-les-Mouzens, niet werd gebouwd.

Verder naar het oosten, werd het Lauterfront uitgebreid in westelijke richting door de bouw van twee kleinere forten, Haut-Poirier en Welschoff. Zonder artilleriestelling waren deze twee forten veel te zwak, in aanmerking genomen hun vooruitgeschoven positie op de oostelijke flank van het gat bij Sarre.

Eind 1935 was de CORF met haar taak gereed, met uitzondering van het Alpengebied waar de commissie zich nog steeds bezig hield met werken die op voltooiing wachtten. De bouw werd voortgezet onder directie van regionale legercommando's. Deze derde fase, beginnende in 1936, toen door bezuiniging verdere voornemens op een laag pitje kwamen te staan, wordt nogal eens de 'kunst en vliegwerk fase' genoemd. De op lokale basis, zonder een alles omvattend plan, haastig in elkaar geflanste constructies, droegen niet bij tot de versterking van de Maginotlinie. Zoals na de Franse nederlaag in 1940, generaal Dufieux getuigde tijdens het proces in Riom, 'waren deze werken tegen de laagste kosten gebouwd, waarbij kwaliteit aan kwantiteit was opgeofferd'. [Het Riom-proces werd in 1942 gehouden in het onbezette deel van Frankrijk en ging over de vraag wie schuldig was aan de nederlaag in 1940. Gedaagd waren o.a. Léon Blum, Edouard Daladier en generaal Maurice Gamelin.] Hoewel sommige kazematten die waren ontworpen door de Service Techniques du Génie (STG), de technische afdeling van de Franse genie, enige waarde niet kon worden ontzegd, waren de meeste van de andere bunkers die in deze derde fase waren gebouwd, van weinig belang. Zij hadden niets te doen met het werk van de CORF.

Bedoelde werken die - met uitzondering van de Alpen - alleen langs het noordoostelijke front waren gebouwd, omvatten 22 grote en 36 kleine forten, 311 kazematten, 78 loopschansen en 14 uitkijkposten.

EEN MISLUKKING ?

Verrassend genoeg werkte de Maginotlinie. Zij deed in 1940 wat van haar werd verwacht: de Duitsers dwongen de linie te omtrekken en aan te vallen door België. Hetzelfde kan niet worden gezegd van de beslissing van het Franse Oppercommando noordwaarts België binnen te rukken, ver voor de 'doorlopende' stelling. Hoewel dat in feite niet bestond en de Maginotlinie verre van ondoordringbaar was, bestaat er geen twijfel over dat van de linie geen optimaal gebruik werd gemaakt. Verrast door de Duitse beslissing de aanval door de Ardennen te leiden, en na de rampzalige gebeurtenissen die de Franse legers in het noorden overvielen toen de Duitse tanks bij Sedan een doorbraak forceerden, en de vijand naar de Kanaalkust oprukte, hing het lot van Frankrijk aan een zijden draad. De uitgedunde Franse strijdkrachten werden haastig gereorganiseerd, met de rechterflank aangeleund aan de Maginotlinie. De troepen daar hadden echter weinig kans de Duitse aanvalsgolf tegen te houden nu deze

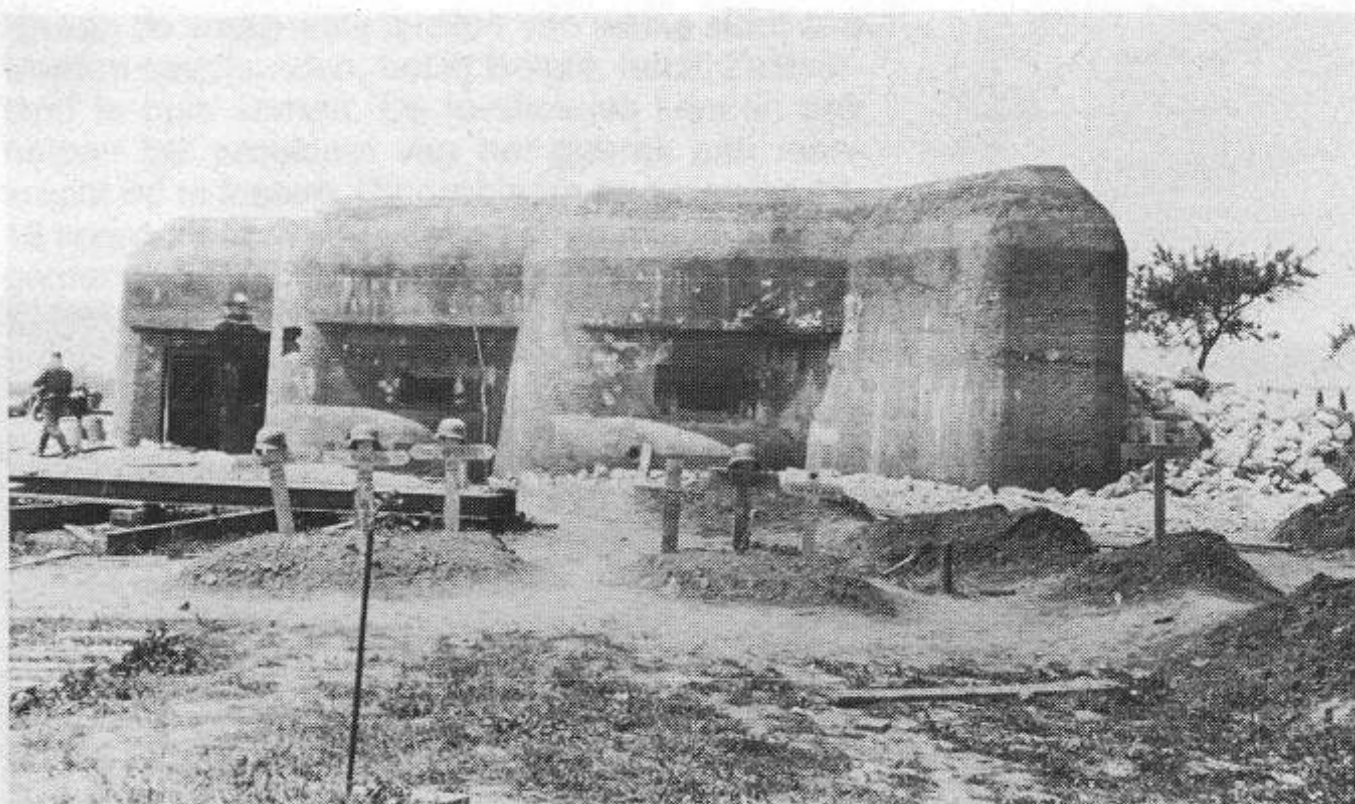
Een van de grootste gevechtsstellingen in de Maginotlinie was Blok 5 bij Rochonvillers. Hier waren drie schietopeningen voor 75mm en een voor 135mm geschut. (ECP Armées)

een andere richting opging. Nadien speelde de Maginotlinie, naarmate de Duitsers dieper in Frankrijk doordrongen, geen belangrijke rol meer in het afwenden van de nederlaag. De massale tegenaanvallen vanuit de Linie, die de ontwerpers voor ogen hadden gestaan, zouden nimmer plaatsvinden.

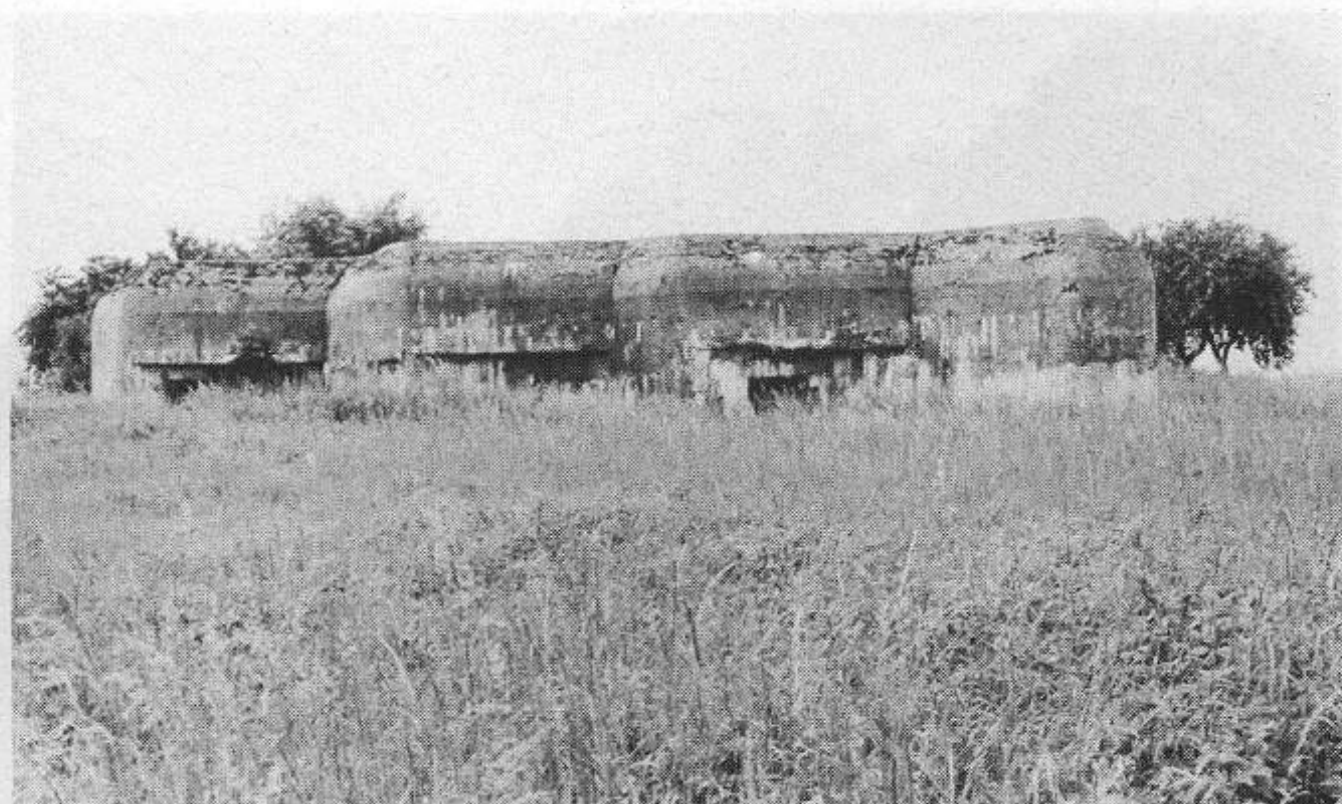
Toen de Maginotlinie in juni 1940 bij Sarre doorbroken werd door het Duitse 1e Leger, en aan de Rijn door het 7e, gaf dat niet de werkelijke sterkte of zwakte van de linie weer. Het Franse leger was op dat punt van de strijd verslagen en op de terugtocht. De meeste van de troepen die tussen de forten lagen waren terugenomen, terwijl de ondersteunende artillerie en de forten en kazematten alleen vochten. Dit niettegenstaande hielden de verdedigers stand: de meeste forten ble-

In 1939 domineerden deze prikkeldraad- en tankversperringen als stille schildwachten het landschap bij Hackenberg. (ECP Armées)

Links: Hoewel de zware artillerie en de infanterie tussen de forten werden teruggetrokken, stond de aanvallers nog een zware dobber te wachten. Aan het front van het Duitse 1e Leger, in de Saar, leggen deze zeventien Duitse graven voor een kazemat bij Francaltrof, op 18 km ten zuid-

oosten van Saint-Avold, daarvan getuigenis af. **Rechts:** Deze door de genie ontworpen kazemat (met een GFM koepel en twee schietopeningen) is tot op vandaag vrijwel onveranderd gebleven. De zeven Duitsers zijn overgebracht naar het Duitse militaire kerkhof Niederbronn.

ven tot het eind in hun handen, en de mannen in de kazematten vochten dikwijls met succes hard terug. In de sectoren Putelange en Hoffen bijvoorbeeld leden de Duitse troepen die de voorposten aanvielen zware verliezen. Opgemerkt dient echter te worden dat de vijand geen grote massa's troepen verzamelde om de fortenlinie te veroveren. De Duitsers gaven er de voorkeur aan de wapenstilstand af te wachten, en de forten daardoor met zo min mogelijk verliezen in handen te krijgen.

Op 25 juni, toen Frankrijk voor de ineenstorting stond, vocht het merendeel van de eigenlijke Maginotlinie nog steeds door. Afgezien van twee grote forten waarvoor op 12 juni bevel was gegeven deze te vernielen en vervolgens te verlaten, waren verder nergens dergelijke grote werken verloren gegaan. Van de kleine forten waren er nog 25 in actie; de zes op de linkervleugel waren in mei verloren gegaan (vijf in de sector van Maubeuge en de Schelde, plus La Ferté. Een klein fort moest na daartoe ontvangen bevel op 13 juni worden verlaten (Thonnelle), terwijl er vier na 20 juni door de Duitsers werden veroverd (Kerfent, Bambesch, Haut-Poirier en Welschoff).

FORTIFICATIES

Vanaf de zee tot aan de Rijn bij Zwitserland, was de verdediging van de noordoostelijke grens georganiseerd in vijftien versterkte sectoren (Secteurs Fortifiés), en vier defensieve sectoren (Secteurs Défensifs). Elke sector had de troepen onder bevel die in het gebied de versterkingen bemanden. In vredetijd lag er een regiment vestinginfanterie (Régiment d'Infanterie de Forteresse, afgekort RIF), dat in oorlogstijd werd versterkt tot drie regimenten. Ook werd de sector dan verdeeld in drie ondersectoren, die elk door een van deze regimenten werd bemand.

Hoewel variërend in sterkte - de verdediging langs de Rijn en de nouveaux fronts hadden een kleinere schaal - was de Maginotlinie zelf in de diepte georganiseerd. Eerst kwamen de kleine versterkingen langs de grens, die permanent waren bemand door troepen wier eerste taak het was alarm te slaan. De grote verdedigingswerken begonnen twee à drie kilometer vanaf de grens met een serie vooruitgeschoven posten - kazematten met legeringsmogelijkheid, die een defensieve bewapening hadden. De hoofdweerstandslijn, de fortenlinie, was ongeveer tien kilometer van de grens verwijderd. Een tankversperring van in beton verankerde spoorstaven gaf extra bescherming. Vlak daar achter lagen loopschansen voor de infanterie.

Een tweede weerstandslijn op ongeveer vijftien kilometer van de grens, bestaande uit kazematten en bunkers, werd tijdens de derde fase van de bouw aangelegd. Deze was echter zwak en slecht georganiseerd. In deze linie stond tussen de versterkingen artillerie opgesteld - zware batterijen, mobiel of op rails, die in de forten ontbraken.

In het achtergebied bevonden zich de aanvullings- en bevoorradingsdepôts, alsmede kazernes voor het merendeel van de infanterie, en munitie- en voedselopslagplaatsen. Verder begonnen daar de smalspoorlijntjes voor de bevoor-

radings van de grote forten, het normaalspoor voor de verplaatsing van het spoorweggeschut, ondergrondse verbindingen, ingegraven elektriciteitskabels die elk der forten verbond met een beveiligd krachtstation, waarvan er een voor elke sector was, en die werden gevoed door het hoogspanningsnet.

Kazematten

Deze van beton opgetrokken werken boden beschutte posities van waaruit met infanteriewapens kon worden geschoten. Zij behoorden tot verschillende types, afhankelijk van het jaar waarin zij waren gebouwd.

Het basisontwerp voor de eerste kazemat dat in 1930 door de CORF was vastgesteld, leek veel op het infanteriedeel van een fort. Omdat de kazemat een onafhankelijke versterking was, moest deze geheel zelfstandig in eigen behoeften kunnen voorzien. De kazemat bezat daarom een eigen generator, een ventilatiesysteem in geval van gasaanvallen, een waterput, voedsel en andere voorraden. De voorwaartse muur en het dak waren ongeveer 3,5 meter dik; alle andere de helft daarvan. De CORF-kazemat had gewoonlijk twee niveaus: vanaf het bovenste werd het gevecht gevoerd, terwijl zich op het lagere niveau legeringsaccommodatie bevond voor ongeveer 30 man, en er verder de generators stonden en er de voorraden waren opgeslagen. Op ongeveer elke 1.200 meter bevond zich een kazemat. Dikwijls hadden zij geschutkoepels zodat zij elkaar onderling konden dekken. Soms waren de kazematten onderling verbonden door een ondergronds gangensysteem. Er waren enkele of dubbele kazematten, met een of twee geschutkelders. Gewoonlijk waren ze bewapend met anti-

tankkanonnen van 25, 37 of 47mm; Reibel machinegeweren en lichte mitrailleurs achter schietsleuven, en voorts voorzien van gepantserde GFM, JM en AM geschutkoepels (zie hierna voor verklaring der afkortingen). Enkele kazematten bezaten eigensoortige variaties. Vijf van de laatste die bij Maubeuge waren gebouwd, waren bewapend met een AM geschutskoepel met een 50mm mortier, en een kazemat bij Havange was bewapend met een mortier van 50mm die vuurde door een embrasure of schietopening, terwijl zich in het noorden van de Elzas een kazemat bevond met twee mortieren van 81mm, ook opgesteld achter de embrasure.

De kazematten die later waren gebouwd, volgens het waardevolle ontwerp van de STG, bestonden uit twee schietkamers en een koepel, zonder tweede niveau. Die welke met haastige spoed waren neergezet, zonder rekening te houden met enig vuurplan, hadden meestal een schietkamer. Afhankelijk van de sector waarin zij waren gebouwd, droegen zij de naam van de legergroep of de legercommandant - bijvoorbeeld Block Garchery, Block Billotte, Block Barbeyrac. Enkele kazematten met artilleriebewapening waren gebouwd langs de nouveaux fronts. Hoewel bewapend met 75mm houwitser, waren deze kazematten veel minder geperfectioneerd dan die welke waren opgericht langs de oude grensstellingen.

Loopschansen

Deze werden gebouwd als uitwijkplaats voor, en om dekking te bieden aan de infanteristen die tussen de forten moest opereren, en om tevens hun officieren een goed uitgeruste commandopost te bieden. Zij hadden een passieve rol en

Nog een door de Section Technique du Génie (STG) gebouwde kazemat, de MM 421, hier in 1986 gefotografeerd in een vredige omgeving. De kazemat ligt aan de N43 bij Petit-Xivry, ongeveer zes km ten westen van Loguyon. De schietopeningen kijken uit op de rivier de Chiers die een paar honderd meter verderop ligt, te bereiken via een zacht glooiende weide.

waren dus niet in het vuurplan opgenomen. Ter verdediging waren de loopschansen voorzien van een of twee GFM koepels, en enkele schietgaten voor lichte mitrailleurs. Bij uitzondering hadden sommige schansen een JM koepel, of een embrasure voor een 37mm AT/Reibel JM.

Forten

De forten waren, afhankelijk van hun bewapening en de grootte van hun bezetting, verdeeld in vijf klassen. Dikwijls werd dit vereenvoudigd tot twee categorieën: de infanterieforten, bekend als de kleine werken (Petits Ouvrages), en de artillerieforten of grote werken (Gros Ouvrages). Beide waren van hetzelfde basisgrondplan, met hun voorwaarts gerichte gevechtsversterkingen, en de ingangsversterkingen op enige afstand achter de vuurlinie. De commandopost, het krachtstation, de legeringsvertrekken, de voorraadmagazijnen enz. lagen diep onder de grond en waren door een gangenstelsel met elkaar verbonden. In veel gevallen moesten om reden van bezuiniging de plannen echter worden gewijzigd, en een groot aantal forten verschilden onderling in feitelijke details. Dit gold in het bijzonder de kleine forten, die soms waren gebouwd zonder de versterkte ingang aan de achterzijde, dan wel een eenvoudiger gangenstelsel hadden, waardoor niet alle gedeelten met elkaar waren verbonden zoals volgens het ontwerp de bedoeling was. Alle forten langs de oude grensstellingen, met uitzondering van die in het Lautergebied, waren genummerd: oostwaarts vanaf A1 (Ferme de Chappy) tot A38 (Teting).

Een klein fort had twee of drie gevechtsstellingen, elk voorzien van een MI geschutskoepel, en een of twee flankerende stellingen. De bemanning van een klein fort aan de noordoostelijke grensstelling - 'bemanning' omdat haar bestaan veel overeenkomst vertoonde met de bemanning op een schip - liep uiteen van 65 tot 250 man, met een gemiddelde bezettingsgraad van 125. De kleine forten hadden geen artillerie, en de gebeurtenissen uit juni 1940 hadden duidelijk gemaakt dat zij in feite niet in staat waren zich op eigen kracht te verdedigen. Na de terugtrekking van de infanterie tussen de forten, bleken de Duitsers in staat de forten van achteren te naderen zonder tegenstand te ontmoeten. Dit kon slechts worden verhinderd als een kleiner fort binnen schootsafstand lag van het geschut van een groot fort (of van de 81mm mortieren van een klein fort, zoals bij Laudrefang gebeurde, welk fort met succes de nabijliggende forten dekte). Een groot fort had aan de voorzijde ter verdediging dezelfde infanteriestellingen. Deze werden echter achterwaarts ondersteund door een of

Ondanks alle ventilatievoorzieningen waren de forten bedompte plaatsen om in te verblijven. **Boven:** Om te vermijden dat de lucht werd vervuild door de gassen van dieselmotoren, werden elektrische locomotieven gebruikt om de bevoorradingsstreintjes door de tunnels te voeren. Hier wordt in 1939 bij de ingang van fort Hackenberg munitie overgeladen van grotere, van buiten het fort afkomstige wagons op het tunneltreintje. De attente soldaat rechts is bezig de batterijen van de elektrische locomotief op te laden. Van bovenleidingen werd afgezien, om het overladen van de treintjes naast elkaar te kunnen laten geschieden. **Onder:** De holbewoners van fort Velosnes komen hier naar buiten om wat frisse lucht te happen! (ECP Armées)

meer geschutstellingen, bestaande uit 75mm houwitser, 135mm zware mortieren en 81mm mortieren. Nog verder naar achteren, soms tot twee kilometer, lagen de twee ingangsstellingen tot het fort, een voor het personeel en een voor munitie en voorraden. In overeenstemming met de terreingesteldheid, lagen deze ingangen op één niveau met de voornaamste ondergrondse corridor, waarmee zij dan rechtstreeks in verbinding stonden, of zij stonden met deze doorgang in verbinding via liftschachten: een voor het per-

soneel en een voor munitie en voorraden. De gevechtsstellingen lagen ver verwijderd van de ingangen, en door de ondergrondse hoofdcorridor liep meestal een electrisch smalspoortreintje om de munitie aan te voeren. Aan het noordoostelijke front waren de forten bemand met 450 tot 1.000 man, met een gemiddelde bezetting van ongeveer 500. Meer dan een derde waren kanonniërs, de overigen voor ongeveer de helft infanteristen en genisten.

Bewapening

De hieronder volgende bijzonderheden zijn bedoeld een indruk te geven van de hoofdbewapening van de Maginotlinie.

Wapens in intrekbare, draaiende geschutkoepels
 Koepel: 75mm. Twee 75mm houwitseren in geschutkoepel met een diameter variërend van 3,30 tot 4,20 meter, afhankelijk van het model. De koepel van 3,30 meter had een gewicht van 256 ton. De gehele Linie bevatte 34 van deze geschutkoepels; hiervan bevonden er zich 29 langs het noordoostelijke front.

Koepel: 135mm. Twee zware 135mm mortieren opgesteld in een koepel met een diameter van van 2,10 meter en een gewicht van 165 ton. Van het totaal van zeventien, waren er zestien gebouwd langs het noordoostelijke front.

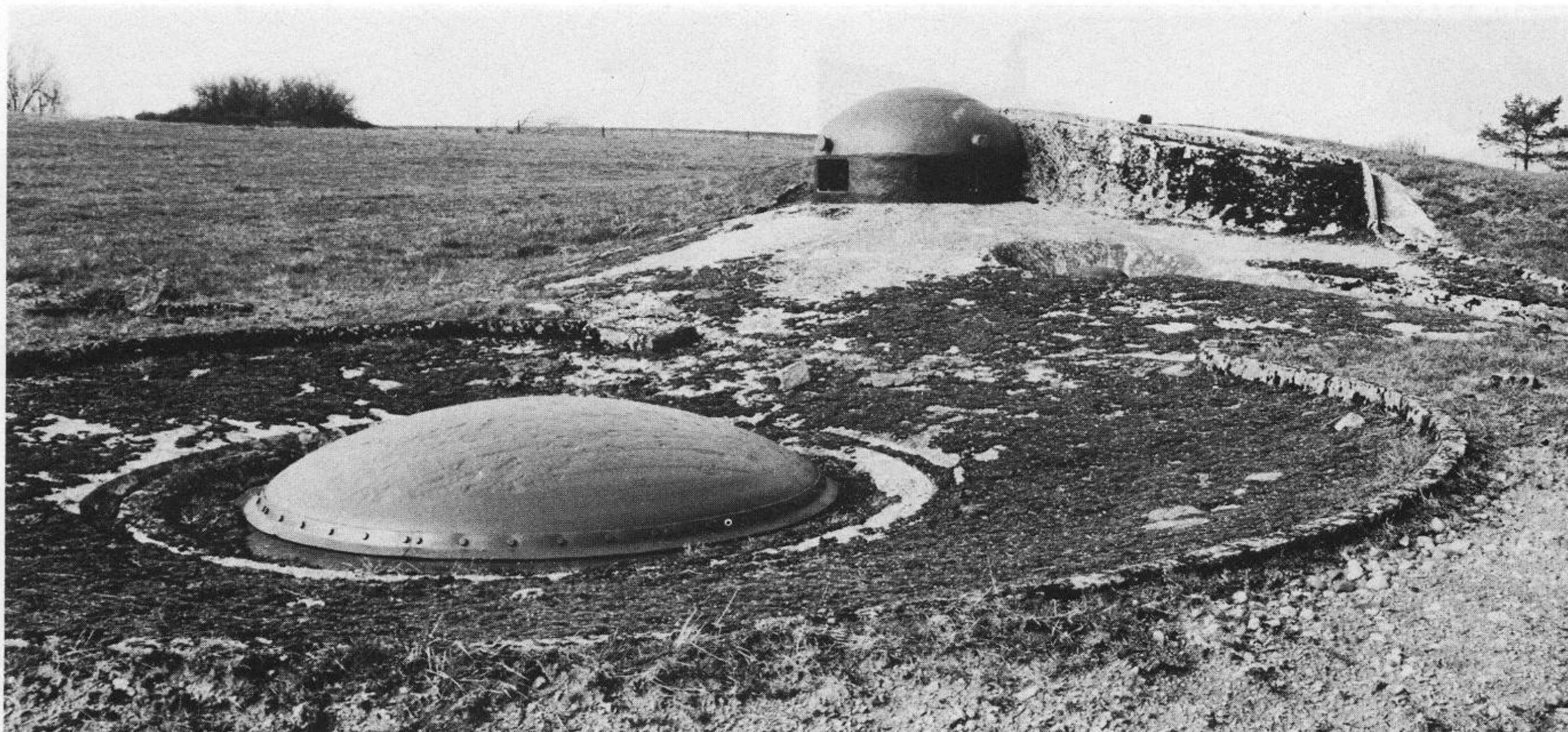
Koepel: 81mm. Twee 81mm mortieren opgesteld in een geschutkoepel met een diameter van 1,55 meter; gewicht 125 ton. Totaal waren er 21, alle in het noordoosten.

Arme Mixte (AM) geschutkoepel. Deze koepel met gemengde bewapening had een doorsnee van 1,55 meter; gewicht ongeveer 150 ton. De 'gemengde' bewapening bestond uit een 25mm anti-tankkanon, en een set tweeling mitrailleurs (Reibel Jumelage Mitrailleur - Reibel JM). Het 25mm AT kanon had een vuursnelheid van 15 schoten per minuut; snelheid van het projectiel voor de monding 918 m/sec. Omdat ze betrekke-

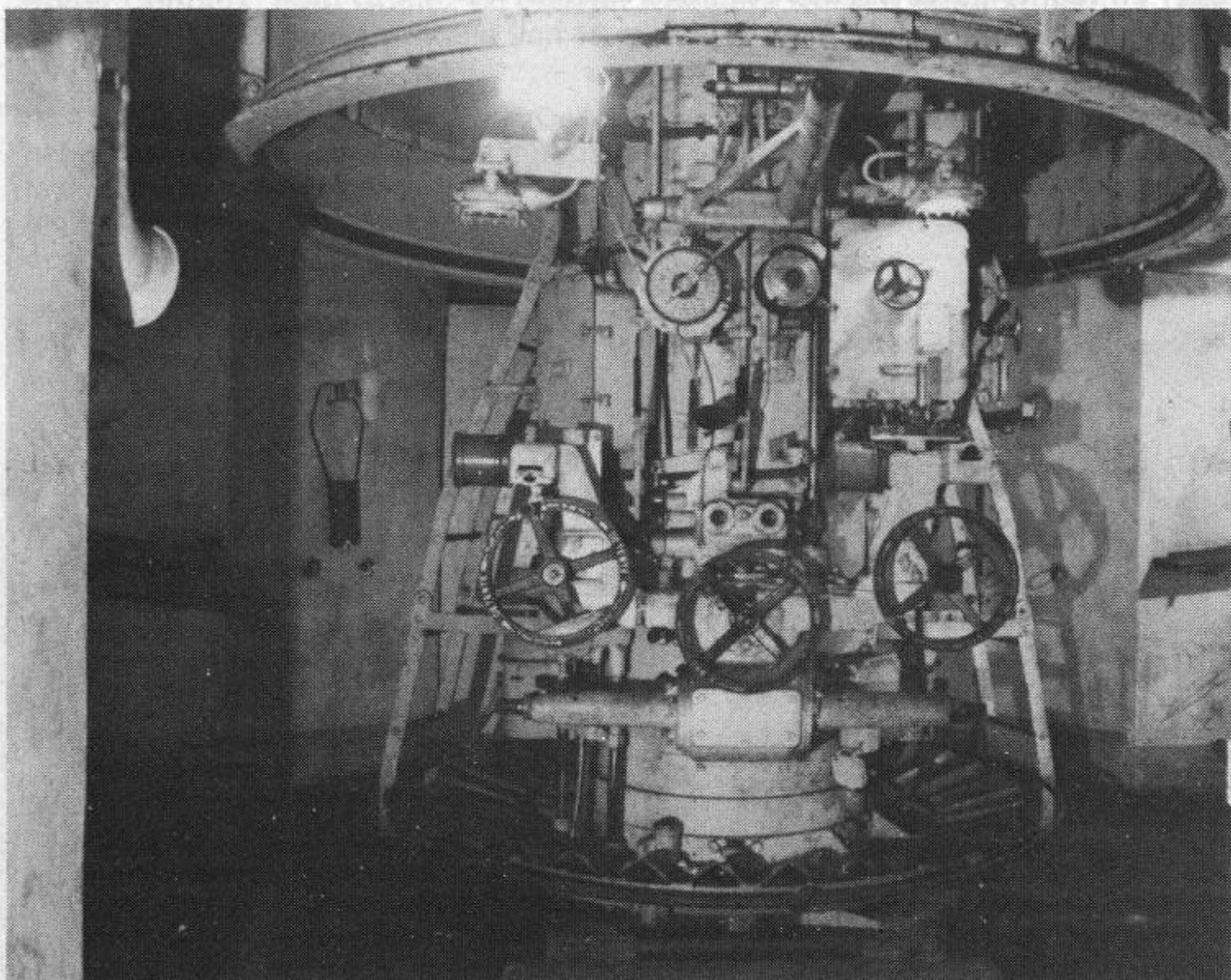
Toverachtige paddestoelen! Geheel boven: Een 75mm geschutstoren M 32 op Blok 7 van het formidabele fort Schiesseck. **Boven:** AM geschutkoepel van Blok 1 van het kleinere fort Rohrbach. **Onder:** 135 mm Geschutkoepel op Blok 9 in het grote fortcomplex Hackenberg. (ECP Armées)

Boven: De 81mm geschutkoepel van Blok 5 (hier verzonken) in Fermont in 1987. Merk op dat de GFM koepel op de achtergrond a.h.w. genesteld ligt tegen de betonnen opbouw. **Onder:** Het claustrofobie oproepende

binnenste van een 81mm geschutkoepel op Blok 3 van fort Immerhof. Foto uit 1986.

lijk laat waren ontworpen bestonden er slechts twaalf van deze AM koepels, alle langs de nouveaux fronts.

AM koepel. Bevatte een 50mm mortier, een 25mm anti-tankkanon, en een Reibel tweeling mitrailleur. Van deze eveneens laat ontworpen koepel stonden er zeven opgesteld in het noordoosten en vijf in kazematten in de Maubeuge-sector.

Mitrailleuse (MI) koepel. Bevatte vier tweeling 7,5mm mitrailleurs, opgesteld op een Reibel afuit. De koepel mat in doorsnee 1,20 meter en woog 96 ton. In de hele Maginotlinie waren er 61; alle in het noordoosten.

Wapens opgesteld in vaste stalen koepels

Guet et Fusil Mitrailleur (GFM) koepel. Deze koepel die diende als uitkijk (guet) was bewapend met 7,5mm lichte mitrailleurs (Mdle 24/29). Later gemodificeerd voor 50mm mortieren. Door een opening in het dak kon met een periscoop de omgeving worden verkend. Er waren gewoonlijk drie schietsleuven rondom; sommige hadden er evenwel vijf. Bijna 450 van deze koepels stonden op de forten, en honderden op de kazematten.

Lance Grenade (LG) koepel. Deze granaatwerperkoepel was zeer laag, en stak niet meer dan 26 centimeter boven de grond uit, in tegenstelling tot de andere die tussen de 1 en 1,25 meter hoog

Tot de types van geschutkoepels die werden gebruikt in de meer grote forten behoorde het Mi type op Blok 4 in Simserhof *links* en het AM type

met een 50mm mortier *rechts*: op Blok 9 in fort Anzeling in de sector Boulay. (ECP Armées)

waren. De koepel was ontworpen voor een 60mm mortier: dit wapen kwam niet in productie en het vervangende 50mm mortier was bij het uitbreken van de oorlog nog niet geplaatst. In totaal telde de Maginotlinie 51 van dergelijke koepels op de forten, en verscheidene op de kazematten.

Jumellage Mitrailleuse (JM) koepel. Ontworpen voor Reibel tweelingmitrailleurs. Dit type beschikte over een grote schietopening, en aan de kanten twee kleinere uitkijkgaten.

Arme Mixte (AM) koepel. Een laat ontwerp, voor het eerst gebouwd in 1934. Bestemd voor een 25mm anti-tankkanon en voor Reibel tweelingmitrailleurs. Ongeveer 30 van deze koepels waren opgesteld in de forten langs het noordoostelijke front, alsmede enkele op kazematten. Observatiekoepels (observatoires) waren uitsluitend bestemd als uitkijkpost, en hadden geen bewapening. Er waren twee hoofdtypen: een met drie openingen aan de zijkant, en een in het dak voor een periscoop; het andere type had een lager profiel en kwam, voorzien van een periscoop, slechts enkele centimeters boven de grond uit.

Wapens vurend uit schietsleuven

Houwitser: 75mm. Met een bereik van ongeveer 9 tot 12 kilometer volgens opgave type, had dit wapen bovendien een indrukwekkende vuursnelheid van bijna dertig schoten per minuut. De forten aan het noordoostelijke front waren voorzien van 44 van deze kanonnen.

Zware mortier: 135mm. Het krombaanvuur van deze mortier verschoot een granaat van 18 kilo over een afstand van 5,7 kilometer. De vuursnel-

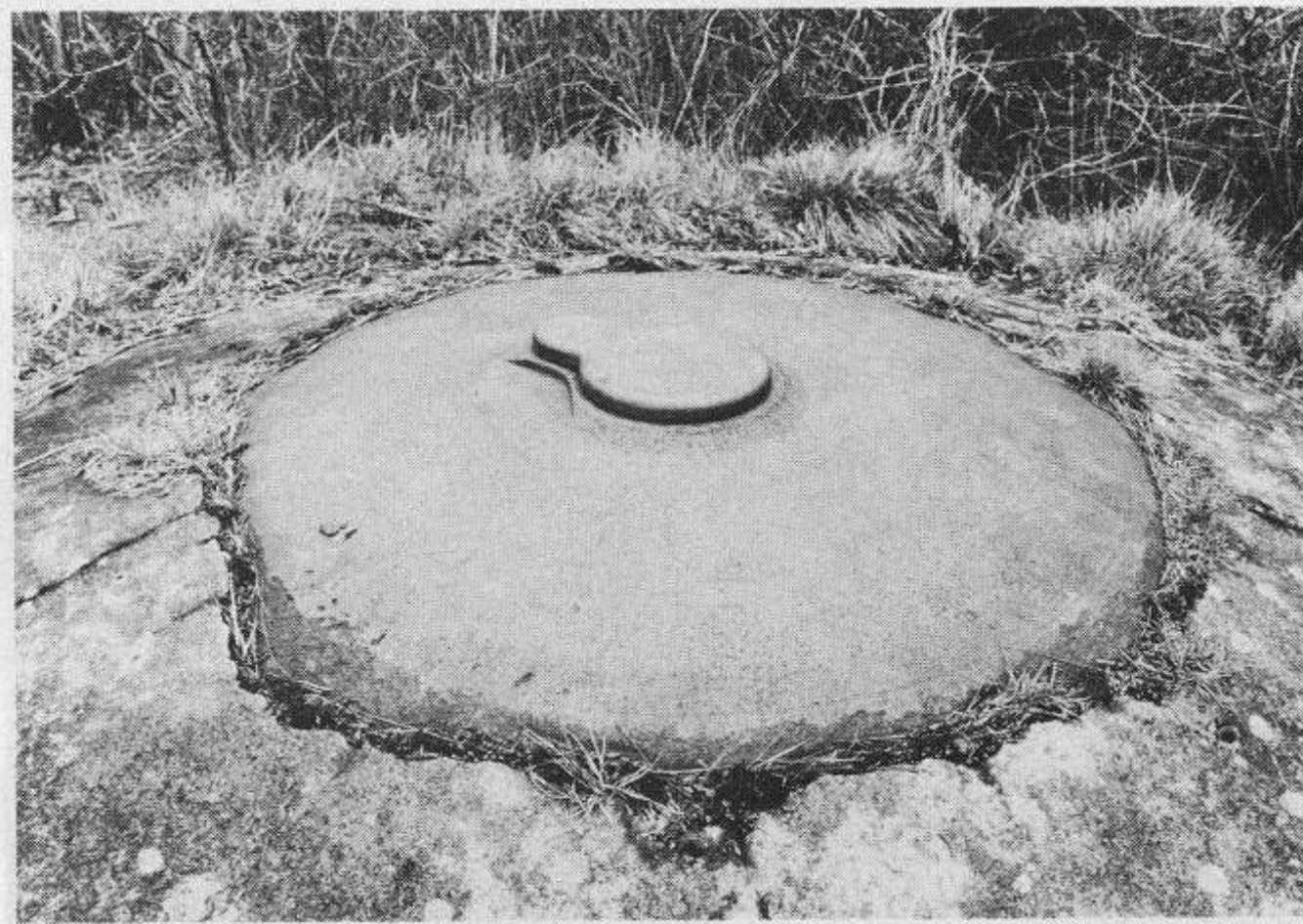
Twee gepantserde koepels bovenop Blok 3 van fort Fermont in 1987. Links is het JM type (Jumellage Mitrailleuse) en rechts de GFM (Guet et Fusil Mitrailleur).

Als een Gargantua met kattenogen staart deze AM koepel (Arme Mixte), type B, vanaf Blok 2 in fort Rohrbach, de kijker aan. (ECP Armées)

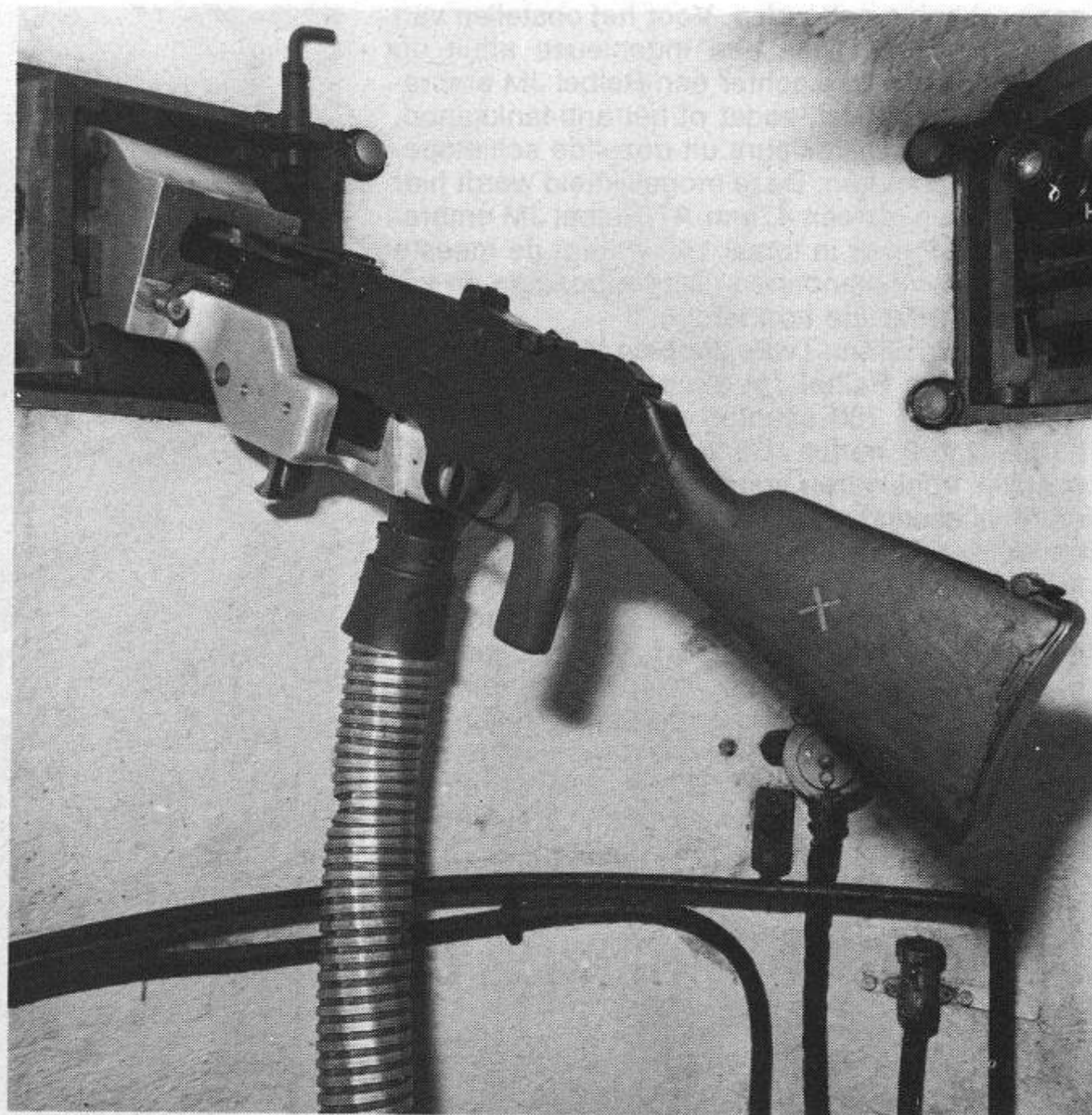
Links: Een episcopische observatiekoepel, in 1987 gefotografeerd op Blok 6 in fort Simserhof. Deze heeft vijf openingen aan de zijkant, alsmede een op de top voor de periscoop. **Rechts:** Observatiekoepel op Blok

12 in for Hackenberg. Dit verzonken model uitsluitend bestemd voor waarneming met een periscoop, bood de vijand nauwelijks enig doelwit.

Links: Een GFM koepel op de top van Blok 2 in fort La Ferté in 1987. Roger Conraux, Paul Gomez en Joseph Koesters werden gedood toen de koepel in de vroege ochtend van 18 mei 1940 werd geraakt door een

Duitse voltrefeer. Rechts: Het binnenste van een gelijksoortige koepel op Blok 9 in fort Schiesseck. Een 7.5mm 24/29 lichte mitrailleur en een episcope zijn in de schietopening geplaatst. (ECP Armées)

heid bedroeg 8 schoten per minuut. De forten aan het noordoostelijke front waren uitgerust met totaal 8 stuks van dit wapen. Mortier: 81mm. De dracht van een 3 kilo granaat

was 3,2 kilometer; de vuursnelheid tien schoten per minuut. Zestien van deze mortieren waren opgesteld in de forten aan het noordoostelijke front, en twee in een kazemat bij Hoffen.

Ant-tank kanon: 47 (of 37)mm. Vuursnelheid twintig schoten per minuut; snelheid van het projectiel voor de monding 900 m/sec. Aanvankelijk was met de dreiging die tanks konden uitoefenen

Deze GFM koepel op Blok 2 in het kleine fort Kerfent, werd toegetakeld door het Duitse 88mm Flak geschut, dat slechts van een afstand van en-

kele honderden meters vuurde. Deze zelfde koepel is nog onbeschadigd zichtbaar linksboven op de middelste foto op p. 30.

geen rekening gehouden. Voor het opstellen van anti-tankgeschut was een ingenieuze affuit op rails ontworpen die achter een Reibel JM embrasure was geplaatst, zodat of het anti-tankkanon, of de tweelingmitrailleurs uit dezelfde schietopening konden vuren. Deze mogelijkheid wordt hier omschreven als een 47mm AT/Reibel JM embrasure, waarvan er in totaal 150 waren; de meeste voor anti-tank-kanonnen. Verder bezaten de kazematten er enige honderden.

Mitrailleur: 7,5mm. Twee dubbele MAC 31 mitrailleurs op een Reibel JM affuit. Vuursnelheid per set ongeveer 750 schoten per minuut; effectief bereik 1.200 meter. De forten aan het noord-oostelijk front waren voorzien van ongeveer honderd bijpassende schietsleuven, plus nog enkele honderden in kazematten.

Fusil Mitrailleur (FM) 24/29: 7,5mm. Voor deze lichte mitrailleur waren er verscheidene honderden schiersleuven in de forten en kazematten.

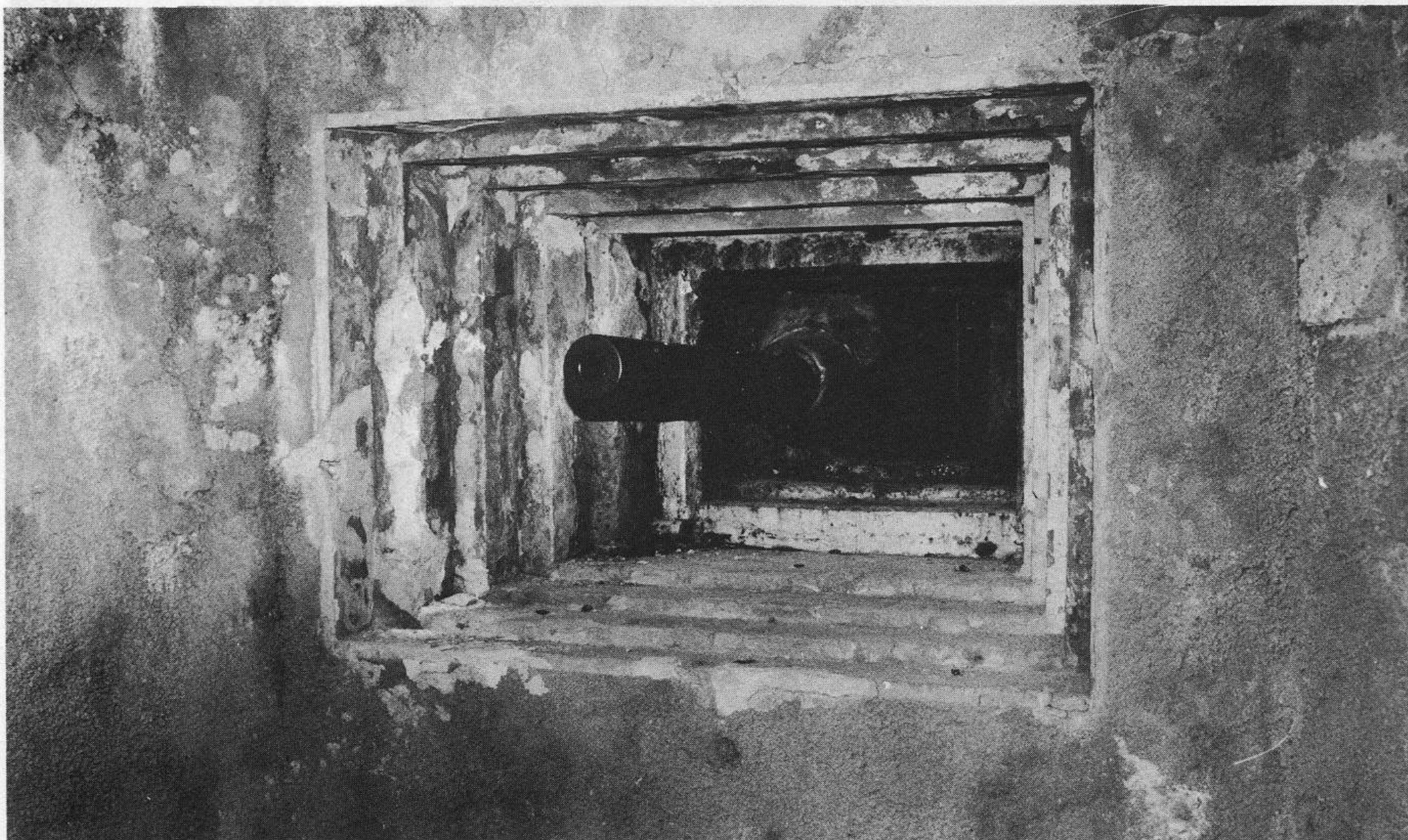
Mortier: 50mm. Dit wapen voor kort bereik kon een granaat van 1 kilo over een afstand van 320 meter verschieten. Hoewel ontworpen om te worden afgevuurd vanuit een GFM koepel, waren enkele ervan opgesteld achter een schietopening bestemd voor een lichte mitrailleur.

DE MAGINOTLINIE IN DE OORLOG

Gedurende de 'Phoney War', de schemeroorlog van september 1939 tot mei 1940, ook bekend als 'Bore War', 'drôle de guerre', en 'Sitzkrieg', had het fort Hochwald de eer het eerste schot te lossen. Het 75mm geschut van Hochwald-Est gaf op 8 september 1939 vuur af als steun voor een infanterieaanval in de sector Schweigen. Toen de Duitsers in mei 1940 door Nederland en België oprukten, gingen in diezelfde maand zes kleinere forten verloren in de sectoren Schelde, Maubeuge en Montmédy. Overigens verliepen, wat de meeste forten betreft, de eerste weken rustig na het begin van de Duitse aanval. Begin juni begon het er dreigender uit te zien toen de Duitsers een nieuw krachtig offensief begonnen, het plan Rot, en door de verdediging braken die tijdelijk langs de Somme en de Aisne was ingericht. Op 12 juni werd het duidelijk dat het front volledig ineengestort was. In de ijdele hoop de Duitsers ergens

Deze 135mm mortier lijkt klein tegen de achtergrond van de betonmassa. Foto uit mei 1987 van Blok 4 van fort Simserhof. Zeven van deze monsters stonden opgesteld in de forten aan de noord-oost grens. In actie gebruikte het wapen 250 liter water per dag om het koel te houden.

Een 47 mm anti-tankkanon (AC 47 Modèle 1934) bevindt zich nog in positie bij de munitie-ingang van fort Simserhof. In een dergelijke schieto-

pening had het kanon een elevatie van + 10° en -15°, en zijdelings kon het een hoek maken van 45°.

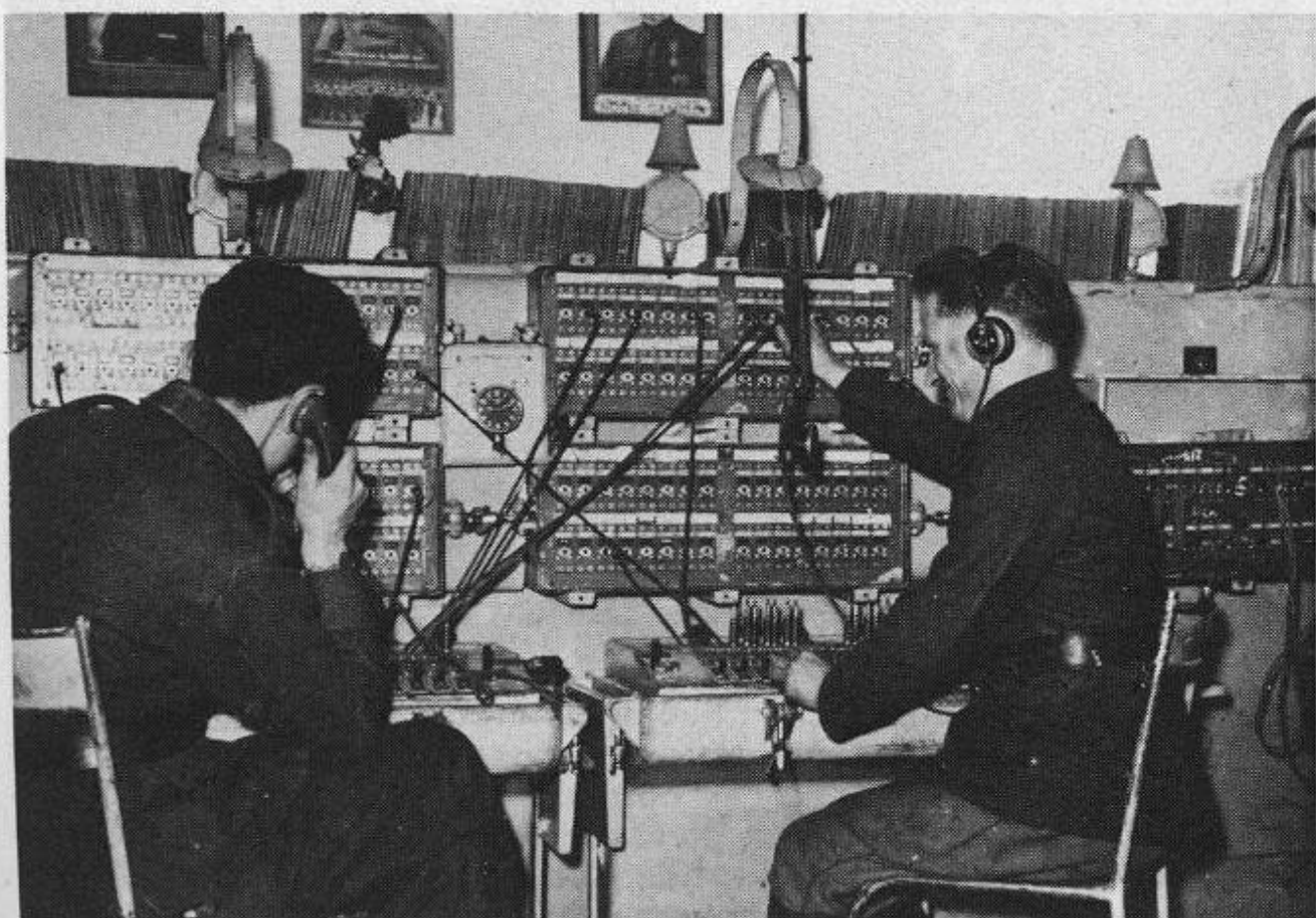
Een gewone dag voor de soldaten van het 153e Régiment d'Artillerie Portée (RAP), tijdens een oefening met drie 75mm houwitser model 1929

in Blok 5 in fort Hackenberg. Aan de wand hangt de aankondiging dat er 's avonds een film wordt gedraaid.

in midden-Frankrijk te kunnen tegenhouden, gaf generaal Weygand het leger opdracht terug te trekken. Op de rechterflank van het Franse leger moesten eenheden van de 2e Legergroep (Groupe d'Armée No. 2), bestaande uit het 3e en het 5e Leger, hun posities in de Maginotlinie verlaten en zich terugtrekken in zuidelijke richting. Deze legergroep was al begonnen de linkervleugel terug te nemen, een operatie die in gevaar kwam doordat het Franse 2e Leger terrein verloor. De forten en kazematten in de sector Montmédy werden verlaten in de nacht van 12 juni. Op 13 juni was de Duitse voorhoede al ten zuiden van Châlons, en bedreigde nu de gehele flank van de Franse 2e Legergroep. De maatregelen voor de terugtrekking van haar twee legers, gol-

den ook voor de troepen die opgesteld waren tussen de forten, alsmede voor een deel van de bezettingen der forten (in de sector Thionville tot 40 procent). Deze werden teruggenomen in de nacht van de 15e juni. De forten en hun gereduceerde bezetting hielden nu nog slechts de schijn op van een sterke defensie. Twee dagen later moesten nog meer troepen de forten verlaten, waarna slechts enkele mensen achterbleven om hun terugtocht te dekken. De laatsten van de achterhoede zouden zich, indien mogelijk, de volgende dag, 18 juni, moeten terugtrekken, na alles binnen de forten te hebben vernield. De eerste fase van de terugtocht in de nacht van 15 juni verliep volgens plan, maar de volgende dag werd de toestand kritiek voor de 2e Leger-

groep. Toen het 1e Duitse Leger met kracht aanviel in de sector Sarre, had de Gruppe Guderian vanuit het westen Besançon bereikt en was het 7e Duitse Leger oostwaarts de Rijn overgestoken. Met oprukkende Duitse troepen aan de achterzijde van de Maginotlinie, konden de laatste fasen van de terugtocht niet meer worden uitgevoerd. Op 17 juni gaf de commandant van het Franse 3e Leger, generaal Charles-Marie Condé bevel no. 4200/3 uit: de terugtocht werd gestaakt en de forten zouden weerstand bieden. De Duitsers oefenden druk uit op de forten en beschoten ze hevig, maar zij zetten geen grote troepenmacht in om ze te veroveren. Slechts vier kleine forten konden zij dwingen zich over te geven voordat de wapenstilstand werd gesloten. Toen

Ondertussen zijn er elders andere activiteiten aan de gang zoals aan het schakelbord in de telefooncentrale (links), terwijl het vuur wordt gere-

geld vanuit de artillerie commandopost, onder leiding van majoor Henri Ebrard, staande rechts. (ECP Armées)

Frankrijk op 25 juni had gecapituleerd, vertrouwden noch de sectorcommandanten in de Maginotlinie wat zij op de Franse radio hadden gehoord, noch de Duitsers die tegenover hen lagen. De verbinding met het Franse oppercommando was vrijwel onmogelijk. Tegen die achtergrond van onzekerheden besloot de bevelhebber Noordoost, generaal Alphonse Georges, drie officieren vanuit Montauban, waar zijn hoofdkwartier inmiddels was teruggetrokken, naar het noorden te zenden om te onderhandelen over de overgave van de forten die nog in Franse handen waren. De bepalingen van de wapenstilstand waren niet van toepassing op Franse soldaten die voor het ingaan van het staakt het vuren nog niet hun wapens hadden neergelegd. De drie afgezanten moesten onderhandelen over de overgave van de forten in ruil voor het vrijlaten vertrekken van de troepen die formeel gezien geen krijgsgevangenen waren.

De drie parlementairen, kolonel Pierre Marion, en de luitenant-kolonels Jacques Simon en Edouard Durieu du Souzy, verlieten Montauban op 27 juni. Bij Vienne in de Rhônevallei maakten zij contact met de voorhoede van de 4e Panzerdivision. Verder rijdend in noordelijke richting bereikten zij 's avonds bij Macon het hoofdkwartier van het Duitse XIVe Legerkorps, waarna zij kort na middernacht arriveerden bij het hoofdkwartier van het Duitse 1e Leger in Lunéville. De volgende morgen hadden zij een ontmoeting met de stafchef van het 1e Leger, generaal-majoor Carl Hiltper, waarbij zij zich al spoedig realiseerden dat hun missie moeilijk zo niet onmogelijk was. Het werd duidelijk dat de Duitsers stonden op een rechtstreekse overgave van de forten en hun bezetting. De staf van het 1e Leger was niet bereid de kwestie met de Franse afvaardiging te bespreken, en zond de drie heren naar Wiesbaden waar Franse en Duitse delegaties de details van de wapenstilstand zouden bespreken. Daar ontmoetten zij generaal Charles Huntzinger, de leider van de Franse onderhandelaars, en legden hem het probleem voor. Noch de drie officieren, noch Huntzinger wisten precies hoeveel forten er nog in Franse handen waren, maar zij hadden er geen idee van dat de Duitsers er in feite zo weinig hadden ingenomen. Het gevolg was dat Huntzinger, die zoveel andere zaken aan zijn hoofd had, waarvan de meeste van het hoogste belang waren, bij de leider van de Duitse delegatie, general Carl Heinrich von Stülpnagel, niet zo sterk aandrong op de regeling van deze kwestie, als wellicht wenselijk was geweest. De enige concessie die de Duitse wapenstilstandscommissie maakte was dat in krijgsgevangenschap gevoerde officieren hun sabels mochten behouden. Bevreesd voor het vooruitzicht dat de Wehrmacht zijn opmars naar het zuiden zou voortzetten als de Franse regering 'niet al haar verplichtingen zou nakomen', verklaarde generaal Huntzinger zich akkoord op 29 juni. De drie officieren zond hij naar

Een demonstratie voor de pers hoe op 14 juni 1940 korporaal Giloy van het Duitse Infanterieregiment 125, handgranaten door de embrasure van een kazemat wierp, die werd verdedigd door vaandrig Jacques Miller en z'n sectie, behorende tot het 174e Régiment d'Infanterie Forteresse. Ondanks de inspanning van Gefreiter Giloy sloegen de Fransen, voordat op de 15e veel van hun troepen zouden worden teruggenomen, die dag de aanvallen langs het Saarfront af. We vonden de zwaar beschadigde kazemat bij de rivier de Hostebach aan de weg naar Kalmerich, ongeveer 1 km ten westen van Puttelange. (M. Heiden via R. Bruge)

de forten met bevelen zich onvoorwaardelijk over te geven. De officieren vertrokken de volgende dag naar Saarbrücken, waarna elk zijns weegs ging. Kolonel Marion ging in westelijke richting verder om de vier sector commandanten in het gebied van Metz te ontmoeten, terwijl Simon en Durieu du Souzy oostwaarts trokken. In Ingwiller maakten de twee laatstgenoemden contact met de commandant van het Höheres Kommando zu besonderer Verwendung (z.b.V) XXXVII, luitenant-generaal Alfred Boehm-Tettelbach, waarna zij vervolgens gelegenheid kregen de commandanten der forten te ontmoeten. Simon ging naar de sector Rohrbach en Durieu du Souzy naar de sector Hagenau. Evenals Marion waren zij hoogstverbaasd over het feit dat zoveel forten niet waren veroverd, en hoeveel mannen gedoemd zouden zijn tot krijgsgevangenschap. Het was echter te laat, en er zat niets anders op dan de instructies uit te voeren volgens welke de

fortencommandanten zich dienden over te geven.

LA FERTÉ

Dit was een van de twee kleinere forten in de versterkte sector van Montmédy. Het fort stond, ongeveer 25 kilometer ten zuidoosten van Sedan, aan de D52 op een heuvelkam en beheerste de tussen Villy en La Ferté gelegen Chiersvallei. Liggend tegenover het neutrale België, maakte de sector Montmédy geen deel uit van de eigenlijke Maginotlinie. In de tweede constructiefase werden er dan ook slechts zwakke versterkingen aangelegd. De sector was verantwoordelijk voor de verdediging van de grens vanaf Pont-à-Bar, zeven kilometer ten westen van Sedan, tot Velosnes, ongeveer zes kilometer ten oosten van Montmédy. De fortificaties, die zich uitstrekten

Onrechtvaardigheid troef - Na zijn ontmoeting in Ingwiller met luitenant-generaal Alfred Boehm-Tettelbach, werd de vertegenwoordiger van het Franse opperbevel, luitenant-kolonel Jacques Simon, overgebracht naar fort Grand-Hohékirkel om op 30 juni in de kazerne de voorwaarden van de overgave te ter hand te stellen aan de commandant van de sector Rohrbach, luitenant-kolonel Raoul Bonlarron, en aan de bevelhebber van de sector Vozezen, majoor Pierre Fabre. Links: Luitenant-kolonel Bonlarron kijkt hooghartig naar de camera, terwijl Simon (XX) een subtiel punt uit de overgave voorwaarden aan de Duitsers uitlegt.

Rechts: Een woedende majoor Fabre luistert ongelovig naar de met de wapenstilstand strijdige voorwaarden waarop de Maginotlinie moest worden overgegeven. Hij was zo boos en protesteerde zo hevig tegen de bepaling dat hij z'n ongeslagen forten moest overgeven, dat de Duitsers hem discreet in de gaten hielden, voor het geval hij de bepalingen niet zou nakomen. Luitenant-generaal Max von Viebahn is op beide foto's links, (gemarkt X), duidelijk te zien, terwijl hij met belangstelling de verhitte gesprekken volgt. (M. Cynrim via R. Bruge)

van La Ferté in het westen tot Velosnes, een groot fort in het oosten, bestonden uit twee grote forten, twee kleine forten en twaalf kazematten. Deze betrekkelijk zwakke verdediging kwam nog duidelijker uit aan de beide flanken van de sector. De Ardennen en de sector Marville waren slechts versterkt met kazematten. [Deze zwakke versterkingen waren opzettelijk. In de Franse conceptie zou een Duitse aanval door België worden beantwoord met een Franse opmars door dat land, om daarna in een bewegingsoorlog de Duitsers te verslaan. Als opmarsgebied werden de Ardennen ongeschikt geacht, aanvankelijk ook door de Duitsers, die echter van mening veranderden, en met hun tanks bij Sedan door de Franse linies braken. Hierdoor kwamen de Franse legers in België als het ware in de lucht te hangen. Redactie *Toen en Nu*]

La Ferté was verdeeld in twee gevechtsversterkingen of gevechtsblokken:

Blok 1: bestond uit een 47mm AT/Reibel JM embrasure, een Reibel JM embrasure, twee GFM koepels en twee AM koepels.

Blok 2: bestond uit een AM geschutkoepel, een GFM koepel, een AM koepel en een observatiekoepel.

In de buurt van het fort waren ook twee kazematten die aan beide kanten van de heuvelkam de weg beheersten. Kazemat Ouest (West) lag tegenover Villy en Kazemat Est (Oost) tegenover La Ferté.

Het fort werd bemand door drie officieren en 101 onderofficieren en manschappen van het 155e Régiment d'Infanterie de Forteresse en het 169e Régiment d'Artillerie.

La Ferté, het meest westelijke fort van de sector, was van een pover ontwerp. De corridor die de twee blokken met elkaar verbond had geen accommodatie voor langere tijd, en ook was er geen ontsnappingsroute. De twee blokken waren niet in staat elkaar te ondersteunen zoals eigenlijk gewenst was, iets dat nog meer gold met betrekking tot de twee kazematten. Er waren grote gedeelten dood terrein, in het bijzonder bij Blok 2 en bij Kazemat Est. Om de zaken nog erger te maken vielen de forten en de twee kazematten niet onder hetzelfde commando.

In mei 1940 stond de linkervleugel van de sector Montmédy onder het tactisch commando van het Franse XVIIIe Corps d'Armée dat deel uitmaakte van het 2e Leger. Op 14 mei, nadat de Duitsers bij Sedan waren doorgebroken, moest de 3e Algerijnse Infanteriedivisie (Division d'Infanterie Algérienne - DINA), die de rivier de Chiers verdedigde, zich terugtrekken. De Duitse 71e Infanteriedivision had daarna al spoedig contact gemaakt met de linkerflank van de fortenlinie bij La Ferté. De forten en de kazematten die de Chiersvallei bestreken, verhinderden dat het Duitse VIIe Armeekorps z'n basis kon verbreden. Bovendien bedreigden ze de flank van het Korps, zodat tegen de kazematten moest worden opgetreden. Terwijl het VIIe Armeekorps z'n artilleriebatterijen naar voren bracht, voerde de Duitse 71e Infanteriedivision vanaf 15 mei de druk op, in het bijzonder op het dorpje Villy dat resoluut werd verdedigd door mannen van het 23e Regiment Koloniale Infanterie (Régiment d'Infanterie Coloniale - RIC). Op 17 mei kregen de bezettingen van de twee kazematten opdracht zich terug te trekken en op de 18e werden de laatste mannen van de

Stilte na de storm ... Twee Duitse soldaten houden een adempauze in een grote krater naast Blok 2 in fort La Ferté. Op 18 mei slaagden genisten van Stosstrup Germer erin het blok van deze kant te naderen, om de geschutkoepel en de andere pantserkoepels in de lucht te laten vliegen. Het lukte hun de AM geschutkoepel van z'n voetstuk te krijgen, en dat gebeurde zo effectief dat deze vandaag de dag nog in in dezelfde scheve positie verkeert. De GFM koepel rechts was die waarin op 18 mei drie leden van de fortbezetting werden gedood door granaatvuur. Zie p. 9 (Bundesarchiv)

23e RIC in Villy onder de voet gelopen. Het VIIe Armeekorps begon, na de meeste van z'n artillerie naar voren te hebben gebracht, de beschieting van het fort La Ferté - door de Duitsers Pan-

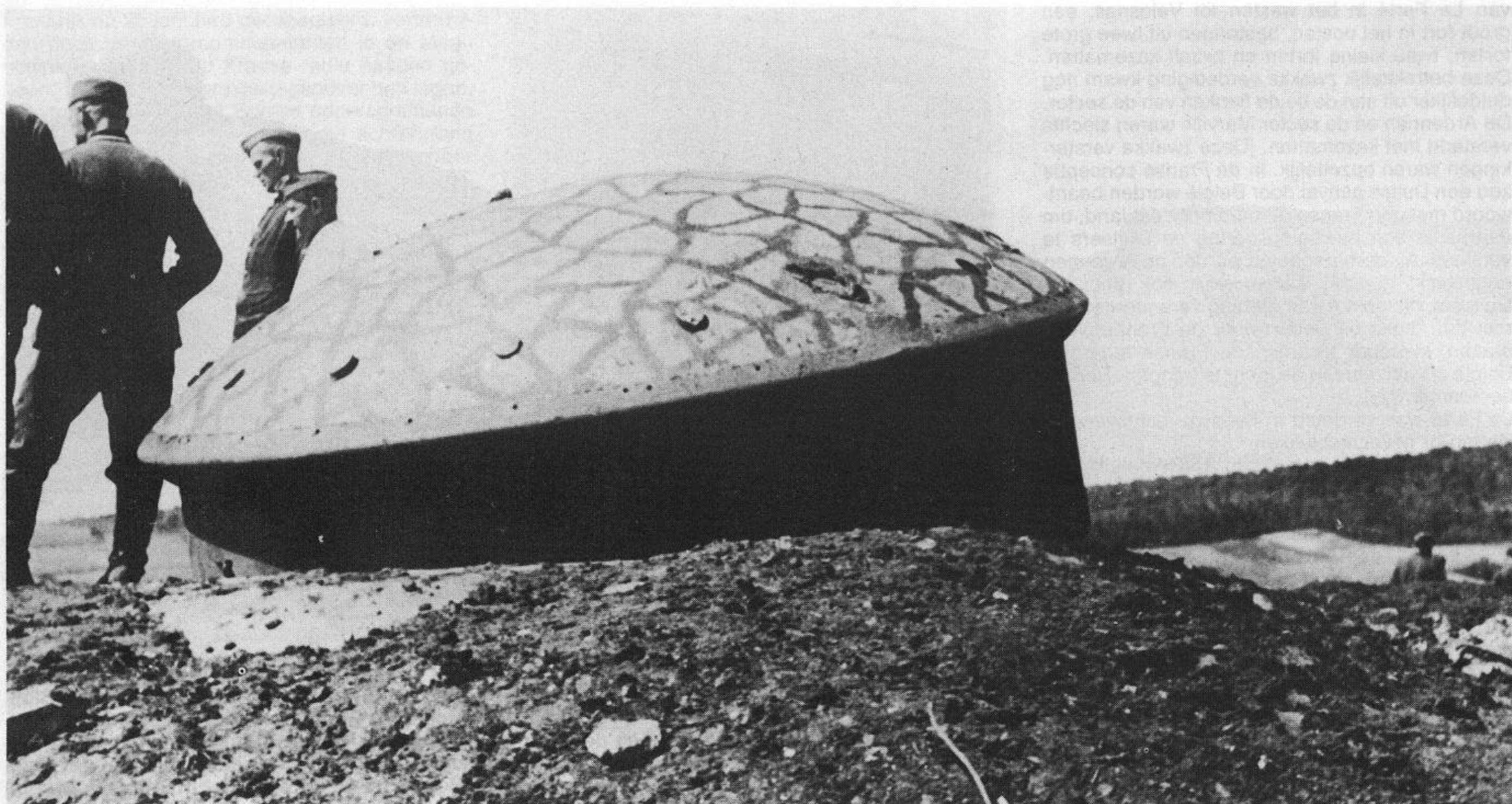
zerwerk 505 genoemd - op te voeren. Met 88mm Flak (Fliegerabwehrkanone) werden de koepels en embrasures onder vuur genomen, terwijl zwaarder geschut, zoals de 210mm zware mor-

Gezicht vanaf de top van Blok 2 op de schilderachtige vallei van de Chiers. De buiten gevecht gestelde AM geschutkoepel en het paar pantserkoepels (AM links en GM rechts) zijn tot op de huidige dag nagenoeg

gelijk gebleven. Ondanks de pogingen van de natuur de wonden te verzachten, blijven het stille getuigen van de dramatische uren in mei 1940. (Bundesarchiv)

Na La Ferté te hebben ingenomen, nemen deze Duitse soldaten er hun gemak van en kijken over de vallei van de Chiers. Geblokkeerd door een artilleriegranaat, waardoor de geschutskoepel niet meer kon verzinken, was deze extra kwetsbaar geworden voor de genisten van Germer's

Stosstrup, die zich voorzichtig over het terrein van het fort bewogen en koepel na koepel opbliezen. Hier en daar onopvallend geplaatste explosieven deden de rest. (Bundesarchiv)

tieren, de prikkeldraadversperring aan flarden schoten en grote kraters in het terrein maakten, waardoor de genie ongemerkt het fort kon naderen. De AM geschutskoepel van Blok 2, waarschijnlijk geraakt toen hij Duitse troepen op Heuvel 311 onder vuur nam, kwam op 18 mei vast te zitten in de schietpositie, waardoor de reeds zwakke bewapening van het fort sterk werd gereduceerd. De 75mm geschutskoepel op het naburige fort Le Chesnois, gaf La Ferté ondersteuning door gedurende enkele dagen vuur uit te brengen. Meer dan 4.000 granaten werden verschoten

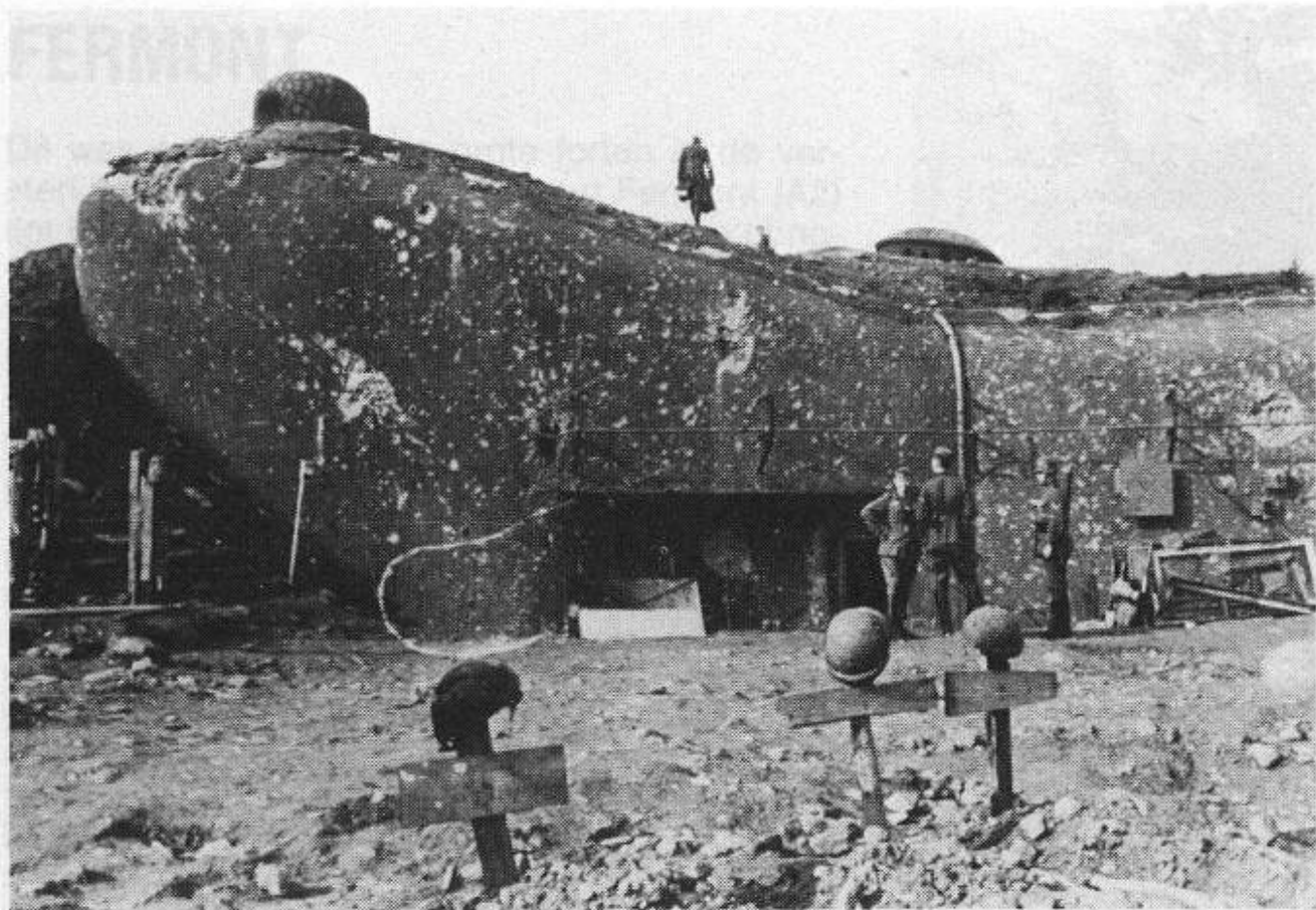
in de richting van het bedreigde fort en de omgeving ervan. Het vuur was echter niet zo accuraat als wenselijk was aangezien de dracht van het geschut de limiet had bereikt. Op 18 mei voerden twee bataljons van de 6e Division d'Infanterie, gesteund door Renault B1bis tanks van het 41e Bataillon de Chars de Combat (41e Tankbataljon), een tegenaanval uit om de druk te verminderen, echter zonder resultaat. Er gingen drie tanks verloren: de 'Charente' werd buiten gevecht gesteld door een Duits anti-tankkanon, de 'Muscadet' door de Fransen zelf die de

tank voor een Duitse vechtwagen aanzagen, en de 'Tarn' die in de rivier de Chiers viel waarbij de gehele bemanning door verdrinking omkwam. De Duitse infanterie had de achterzijde van het fort bereikt en Kazemat Ouest veroverd die de vorige dag door de artillerie was verlaten, maar een nieuwe bezetting had gekregen van wat infanterie. Stosstrup Germer, de aanvalsgroep die de Duitsers hadden samengesteld om het fort buiten gevecht te stellen, rukte op naar de rand van Villy, en wachtte daar tot de artillerie de verwoestende beschieting van het fort zou staken. 's Avonds

Behalve de verwijdering van wat aarde rondom het voetstuk, is de geschutskoepel feitelijk onveranderd gebleven. Wij waren geheel alleen toen wij in mei 1987 deze vergelijkingsfoto namen. Ons enig gezelschap was een frisse wind die door het prikkeldraad floot. De butsen die werden

veroorzaakt door twee voltreffers, die echter afketsten op de gebogen stalen platen, zijn nog steeds zichtbaar. Ook de camouflageverf zit er nog op, zij het op deze foto niet goed te zien.

Een fotograaf van een propagandacompagnie nam deze foto van enkele Duitsers die na de gevechten wat over het fort struinden. De geteisterde muren van Blok 2 geven duidelijk de hevigheid van het granaatvuur aan. Op de voorgrond enkele grafkruizen van de ongelukkig omgekomen le-

den van de bezetting van La Ferté. Zeventien bleven hier 33 jaar liggen voordat hun graven werden ontdekt, iets rechts van de plaats waar deze foto werd genomen, en waar thans een herdenkingsteken is geplaatst. (Bundesarchiv)

toen het vuur op het afgesproken uur werd verlegd naar de Chiersvallei, lanceerde Stosstrupp Germer z'n aanval op Blok 2. Springend van de ene naar de andere krater, bereikten de soldaten van de groep de bovenbouw van het fort, waar zij de geschutkoepel en de andere koepels opbliezen. Na hun voorraad explosieven tijdens een hernieuwde korte beschieting te hebben aangevuld, deden zij 's nachts een aanval op Blok 2, waar zij drie van de vier koepels opbliezen, de laatste in de vroege ochtenduren van de 19e mei. Op 18 mei om 06.15 uur kwam op de GFM koepel van Blok 2 een voltreffer terecht die drie mannen doodde. Wegens de zeer korte tijd die was verlopen tussen het einde van de artilleriebeschieting en de eerste ontploffingen teweeggebracht door de genisten van Stosstrupp Gemen, dacht de bezetting dat ook deze laatste explosies een gevolg waren van het artilleriebombardement. Hierdoor verzuimden de troepen in Blok 2 hun posten te bemannen. Geschokt door de vernietiging van al hun wapens hadden zij zich teruggetrokken op Blok 1, om daar eveneens te ontdekken dat het fort op die plaats even snel was vernietigd. Om een of andere onbekende reden trokken allen zich terug in de verbindingsgang, wachtend op een bevel dat nooit zou komen. Daar kwamen zij allemaal door verstikking om het leven, doordat de lucht vergiftigd werd door de rook en de gasen die vrijkwamen bij de branden die in de Blokken woedden. Het ventilatiesysteem was temidden van de ontstane ravage niet in staat de rook en de gasen te verwerken. Vanaf 05.00 uur op 19 mei hield de telefoonverbinding op met het fort Le Chesnois. De bezetting van La Ferté was als een man omgekomen in het zwaar beproefde fort.

Het Duitse 16e Leger zond op 8 juni een eenheid gestraften, die drie dagen hard werkte om de doden te bergen. De soldaten haalden de reeds tot ontbinding overgegangene stoffelijke resten vanuit de diepten van het fort, en stonden daarbij niet alleen bloot aan de vergiftigde atmosfeer, maar ook aan granaatvuur. Na berging van de dode soldaten werden deze bijgezet in een massagraf. De meesten van hen werden na de oorlog herbegraven. Het zou echter nog tot 1973 duren totdat de laatste zeventien werden gevonden in een massagraf aan de voorkant van Blok 2. Onder hen was ook de commandant, luitenant Maurice Bourguignon.

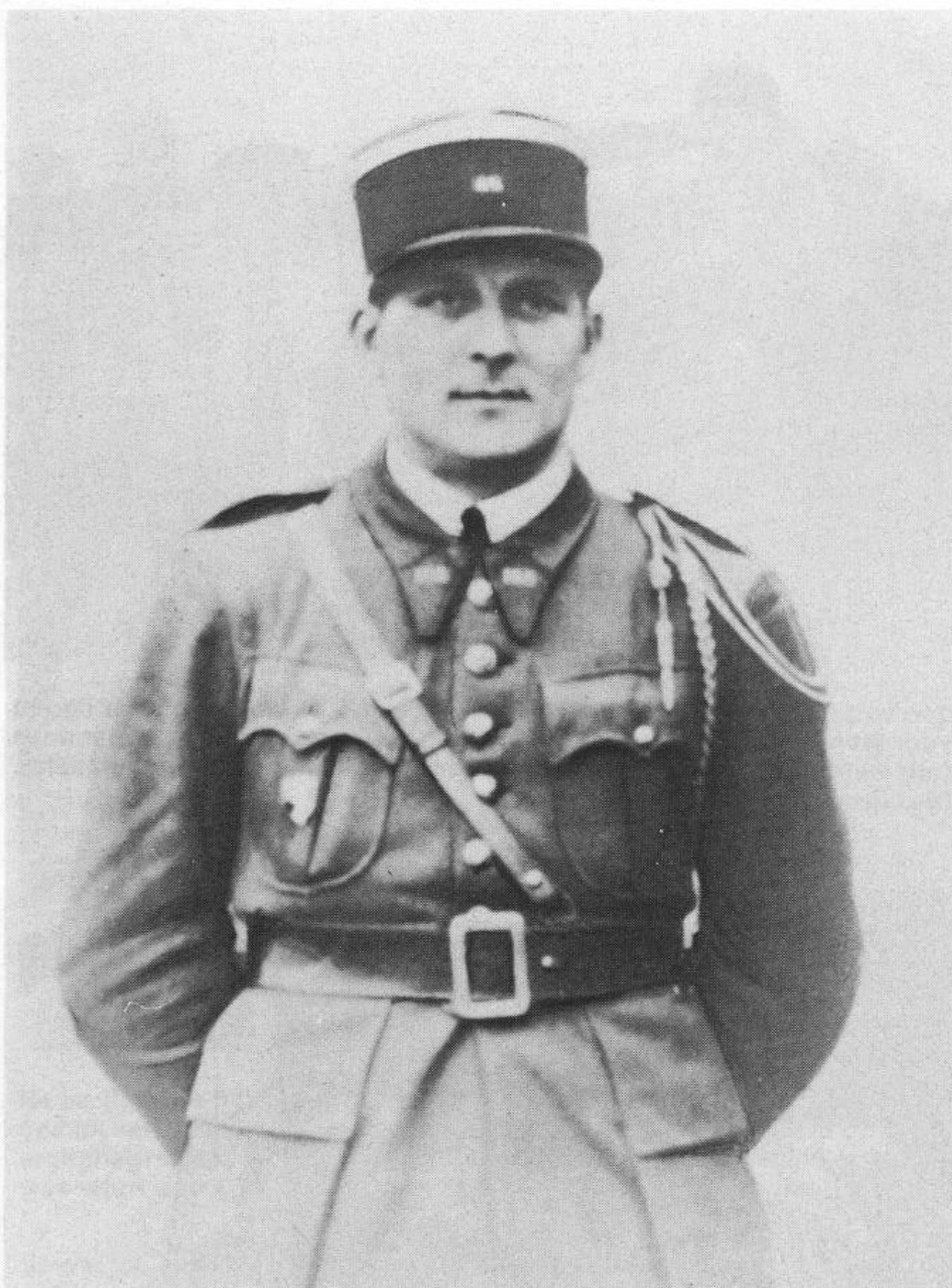
De Duitsers buiten het geval propagandistisch uit in hun berichtgeving over de verovering van het fort. Zij verspreidden pamfletten met de kop: 'Maginotlinie: een massagraf voor hen die haar verdedigen'. Verder beschreven zij in het pamflet 'hoe in La Ferté de dode lichamen van jullie kameraden werden gevonden: ernstig verminkt en verbrand.' Op 19 mei werd de commandant van het Duitse Pionierbataillon 171, Oberleutnant (1e luitenant) Alfred Germer bij dagorder vermeld. Trots werd meegedeeld dat 'het sterke Panzerwerk 505 was ingenomen'. Op 26 mei kreeg Germer het Ritterskruis.

De drie andere forten in de sector Montmédy, Le Chesnois, Thonnelle en Velosnes, werden door eigen troepen vernield en op 13 en 14 juni verla-

Boven: De uiterlijke rust die de Duitsers aantroffen moet wel spoedig zijn verdwenen toen zij binnenin La Ferté werden geconfronteerd met de gruwelijke stapel lijken van de soldaten die in de verbindingstunnel hadden gewacht op orders tijdens de aanval van Stosstrup Germer. Deze foto werd genomen door een van de meer geharde personen die zich binnen had gewaagd. **Onder:** Op het reeds genoemde herdenkingsteken voor de zeventien leden van de bezetting die na 33 jaar werden gevonden werd ook een plakette bevestigd waarmee de vroegere tegenstanders van de 71e Infanteriedivision worden geëerd.

Luitenant Maurice Bourguignon was commandant van de ongeveer honderd man sterke 4e compagnie van het 155e RIF, die La Ferté bemande. Hij stierf op 19 mei naast zijn mannen in het zwaar beproefde fort. Zijn stoffelijke resten werden echter niet eerder ontdekt dan in juli 1973, toen

op de 9e van die maand de laatste zeventien vermiste lichamen werden gevonden in een massagraf bij Blok 2. Hij rust nu tussen zijn compagniegenoten op het kleine militaire kerkhof dat werd aangelegd naast de D52, tegenover het gedenkteken bij Blok 2.

ten, om een algehele terugtocht te aanvaarden uit de versterkte linie waar zij te veel aan de vijand waren blootgesteld.

Wegens de ermee verbonden tragedie heeft het fort in La Ferté een bijzondere betekenis. Een bezoek zegt meer dan aan een of ander willekeurig museum. Naast de D52 is een monument opgericht om het tragische einde van het fort en de dood van de 104 man tellende bezetting te gedenken. Aan de andere kant van de weg bevindt zich een klein militair kerkhof, waar verscheidene leden werden begraven, onder wie de commandant, luitenant Bourguignon. Elk jaar wordt een herdenkingsplechtigheid gehouden op de zondag

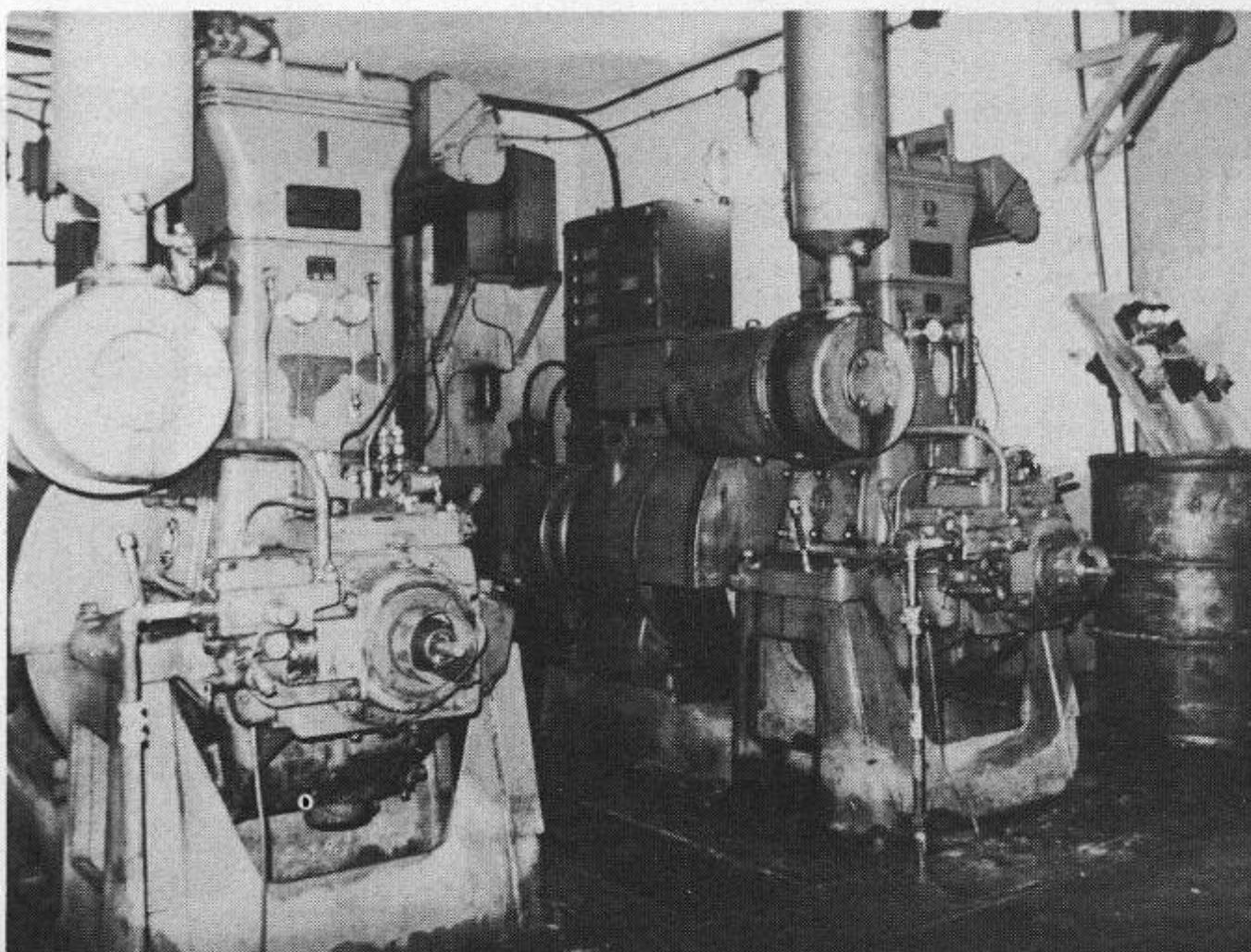
die het dichtst bij de 19e mei ligt.

In het begin van de jaren zeventig werd het fort gekocht door het Comité du Souvenir des Défenseurs de Villy-La Ferté, waarvan de gemeenten Villy en La Ferté beide lid zijn. Het fort is, behalve in de winter, voor bezoekers geopend. Een rondgang duurt ongeveer anderhalf uur en begint bij Blok 1 waar in een van de vertrekken een klein museum is ingericht. Daar wordt een diaserie over de Maginotlinie en over de tragedie die zich bij het fort afspeelde, vertoond. Op weg naar Blok 2 passeert men de voor de soldaten noodlottig geworden verbindingscorridor. Na het bezoek aan Blok 2 wordt de rondgang buiten voortgezet om de bovenbouw van het fort te bekijken en het kerkhofje

te bezoeken. Daarna wordt nog een wandeling gemaakt door het netwerk van prikkeldraad, om vervolgens terug te keren naar Blok 1.

Het fort is in juli en augustus elke dag geopend van 13.30 tot 17.00 uur. Voorts, op dezelfde tijden, in de maanden april en oktober uitsluitend op zon- en feestdagen, en in mei, juni en september alleen op zaterdag en zondag.

Het gehele jaar door kunnen groepsrondleidingen worden gemaakt. Deze moeten tien dagen van tevoren telefonisch worden aangevraagd, waarvoor men moet bellen met: 24 22 60 83. De toegangsprijs is 10 francs. Voor groepen halfgeld.

Links: De generatorkamer van La Ferté was uitgerust met een paar SMIM generatoren van 75pk. Vanwege het feit dat het vertrek zich bevond op het laagste niveau van het fort, verkeren zij nog in uitstekende staat - zeer geschikt voor het museum! Rechts: De prikkeldraadversperringen

bij La Ferté heeft men gelaten zoals zij waren in 1940. De gaten die de Duitse granaten hadden geslagen, werden nog vermeerderd door de tand des tijds. Overigens is de natuur hard bezig geweest de wonden in het landschap te bedekken.

FERMONT

Dit was een van de drie grote forten in de versterkte sector La Crusnes. Het fort Fermont (A2) ligt in de Chiersvallei tussen Longuyon en Longwy. Het ligt bij de D174, enkele kilometers ten zuiden van het dorp Fermont.

De gefortificeerde sector La Crusnes was verantwoordelijk voor de verdediging van de grens vanaf Marville, 18km ten westen van Longuyon, tot aan Dudelange, ongeveer 20km ten noorden van Thionville. Dit front van 50 kilometer werd beschermd door drie grote en vier kleine forten, en door 36 kazematten. Het geheel strekte zich uit vanaf het kleine fort Ferme Chappy (A1) in het westen tot een ander klein fort, Aumetz (A7) in het oosten. De sector telde ook een loopschans en vijf uitkijkschansen. Het grote fort Fermont was het tweede van links in de sector La Crusnes.

Fermont had zeven gevechtsblokken, alsmede de twee gebruikelijke ingangsversterkingen. De bewapening was als volgt:

Blok 1 - 75mm geschutkoepel, een GFM koepel en een LG koepel.

Blok 2 - een MI geschutkoepel, en een GFM koepel.

Blok 3 - een GFM koepel, twee JM koepels en een observatiekoepel.

Blok 4 - drie 75mm embrasures, een GFM koepel, en een JM koepel.

Blok 5 - een 81mm geschutkoepel en een GFM koepel.

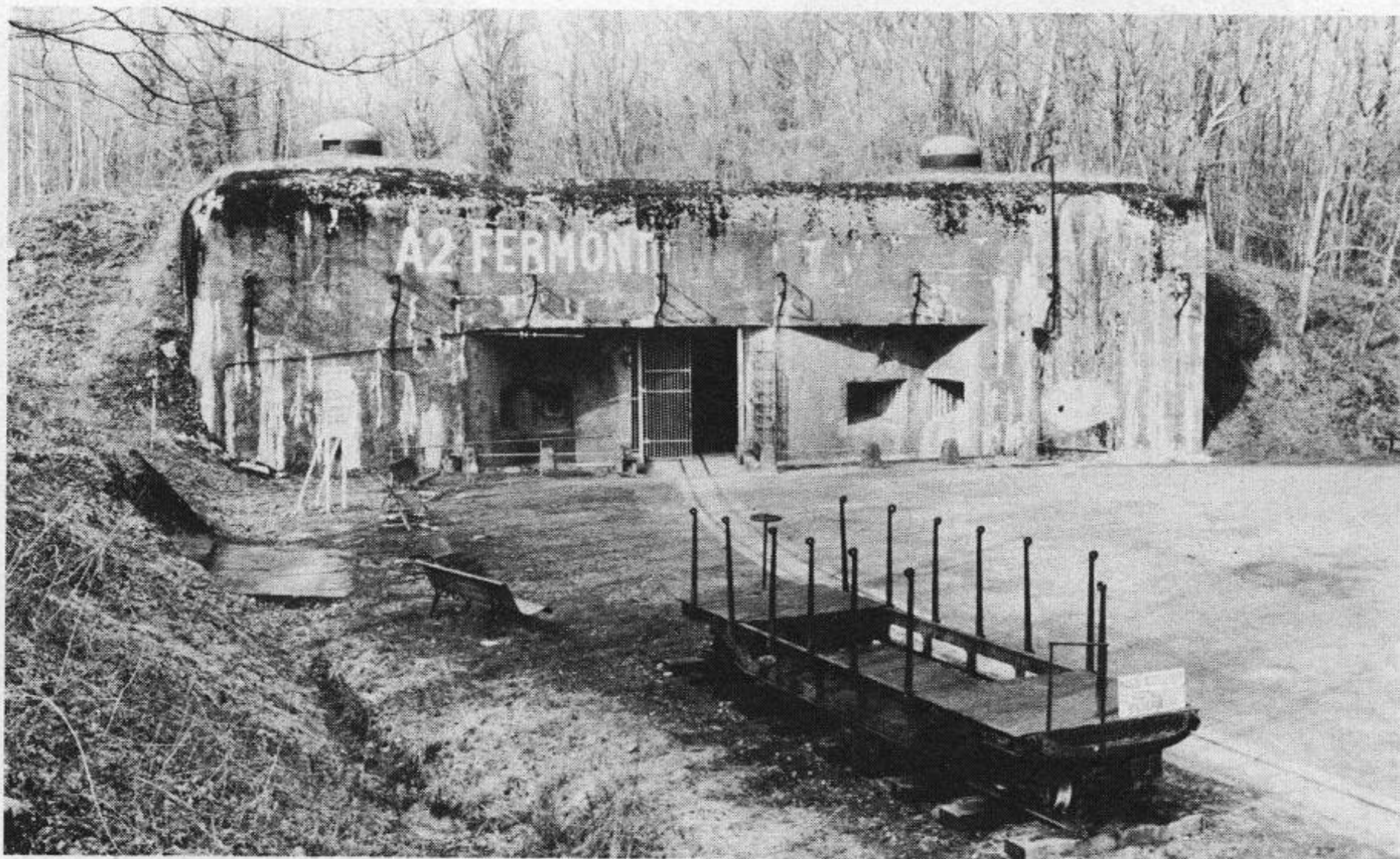
Blok 6 - een MI geschutkoepel en twee GFM koepels.

Blok 7 - een 47mm AT/Reibel JM embrasure, een Reibel JM embrasure, een GFM koepel en een LG koepel.

De ingangen tot het fort waren als schachten gebouwd. De toegang tot de munitie en andere voorraden werd beveiligd door een 47mm AT/Reibel JM embrasure, twee GFM koepels en een LG koepel. Die voor het personeel eveneens door een 47mm AT/Reibel JM schietopening, alsmede door twee GFM koepels.

De bezetting van Fermont bestond uit 19 officieren en 553 onderofficieren en manschappen van het 149e RIF en het 152e Regiment Mortieren (Régiment d'Artillerie Portée - RAP). Toen het fort in juni 1940 werd aangevallen stond het onder commando van kapitein Daniel Aubert, die op 16 mei het bevel had overgenomen.

In januari 1940 was het commando van de versterkte sector La Crusnes ontbonden, en de tactische beheersing van de sector op de linkerflank van het Franse 3e Leger was overgenomen door het XXXIIe Vestinglegerkorps (Corps d'Armée de Forteresse). Nadat de Duitsers op 10 mei Nederland, Luxemburg en België waren binnengetrokken, vuurde het fort op 12 mei zijn eerste granaten af. De 75mm geschutkoepel van Blok 1

De ingang voor munitie en andere voorraden is in fort Fermont goed bewaard gebleven. Men kan zich de moeilijkheden voorstellen van de aanvaller die een dergelijke positie moest zien in te nemen, en die beschermd was door een 47mm AT/Reibel JM schietopening, alsmede door drie lichte mitrailleurposten en een stel GFM koepels. Buiten staat een smalspoor wagon die werd gebruikt om de voorraden naar de ingang te rijden.

schoot zich toen in noordwaartse richting in op Duitse troepen die zich langs wegen dichtbij de grens verplaatsten. Drie dagen later brachten de 75mm houwitsers van Blok 1 en 4 steunvuur uit ten behoeve van het nabijgelegen fort Latiremont. De rest van mei verliep voor Fermont betrekkelijk rustig. De vestingartillerie bestookte elke Duitse eenheid die zich in de buurt van het fort waagde. Slechts nu en dan had het fort te lijden van vijandelijke artilleriebombardementen die overigens geen schade aanrichtten. De laatste voorraden munitie ontving het fort in de nacht van 10 juni, en levensmiddelen twee dagen later. Vanaf ongeveer 11 juni nam de Duitse druk toe, en vijandelijke patrouilles trachtten zich herhaaldelijk een weg te banen door de prikkeldraadversperring. Na de algemene order zich terug te trekken, werden de tussen de forten opgestelde troepen in de nacht van de 13e juni teruggenomen, gevolgd door een deel van de fortenbezetting in de sector, die georganiseerd werden in Groupement Florian. Door het in het westen ineenslopende front, begon de situatie kritiek te worden voor de linkerflank van het Franse leger. Er was geen kans meer om de terugtrekking van de ondersteuningstroepen en garnizoenen gefa-

seerd uit te voeren, zoals de legerstaf had bevolen. De commandant van het fort Latiremont, majoor (Commandant) Max Pophillat, nam het bevel over van de fortenlinie op de linkervleugel van de sector. In het fort Fermont vaardigde kapitein Aubert op 14 juni een dagorder uit met de oproep 'zo lang mogelijk stand te houden: dat moet ons onwrikbaar besluit zijn'.

Toen de Fransen terugtrokken, rukte de Duitse 169e Infanteriedivision op in de flank van de fortenlinie, en trok vervolgens oostwaarts naar de achterhoede van de linie, om vandaar Metz te bedreigen. De 183e Infanteriedivision, die de 169e volgde, rukte op in de richting van Thionville. De kanonnen van het fort Fermont bestookten de Duitse legerconvooien op iedere weg die binnen schotbereik lag, waardoor zij waren gedwongen verder afgelegen wegen te nemen. Daartegen was het geschut machteloos. Op 15 juni ontdekten de Duitsers het krachtstation van het fort Xivry-Circourt, en sloten de electriciteitsvoorziening af. Hierdoor werd Fermont gedwongen z'n eigen generatoren in werking te zetten. De Duitse 161e Infanteriedivision zette de strijd toen voort tegen de linkervleugel van de linie en rukte op naar de achterhoede van het fort.

Blok 4 van Fort Fermont in een maanachtig landschap in 1987, nog geheel compleet met drie schietopeningen voor 75mm geschut en een GFM koepel.

Op 17 juni was de hitte in de krachtcentrale in Fermont ondraaglijk geworden doordat de generatoren onafgebroken in werking waren. Geniepersoneel besloot de ventilatie te verbeteren. Toen men daarmee bezig was met snijbranders ontstond brand door een stuk gesmolten ijzer. Hoewel deze onder controle werd gebracht, waren allen in de centrale aangetast door de rookontwikkeling. Diezelfde dag begon plotseling een stuk 88mm Flak Blok 4 te beschieten. Het kanon was achter het fort gebracht en ten oosten van Longuyon verdekt opgesteld. Elke drie minuten ontplofte er een granaat op dezelfde plaats tussen de kanonnen 1 en 2 van Blok 4. De mist, en daarna de schittering van de zon die achter het 88mm kanon opkwam, maakten het onmogelijk precies vast te stellen waar het stuk geschut stond opgesteld. Niemand in het fort maakte zich echter erg ongerust; het beton was 1,75 meter dik op de plaats waren de granaten nog steeds onophoudelijk neerkwamen. In de middag doorboorde een granaat het beton, viel naar binnen en kwam precies naast een plateau met kisten 75mm granaten terecht. Stukken beton vlogen in het rond zonder dat echter iemand gewond raakte. Om een of andere reden, misschien omdat de Duitsers dachten dat zij, nu zij niet langer de zon in de rug hadden, gerichtergtegenvuur konden verwachten, of omdat zij meenden weinig kans te maken tegen de solide versterking, besloten zij een nieuw doelwit uit te zoeken. Blok 4 werd dus verder gespaard. 's Nachts werd het gat in het beton, dat aan de buitenzijde een doorsnee had van 2, en aan de binnenkant van 1 meter, gedicht met een stel ijzeren platen en verder opgevuld met beton.

Gedurende de drie volgende dagen werd het fort voortdurend door artillerie bestookt. Teruggeschoten werd met het 75mm en 81mm vestinggeschut, terwijl ieder die het fort wilde naderen op een afstand werd gehouden met mitrailleurvuur. De Duitsers wilden afrekenen met het fort dat een hinderlijk ostakel was en gooiden steeds meer artillerie in de strijd. Uiteindelijk hadden zij zes batterijen 105mm geschut opgesteld, en voorts twee

Alle blokken met hun geschut- en andere koepels, en zelfs enkele kraters die het Duitse granaatvuur veroorzaakte, zijn zichtbaar op deze uit 1970 daterende luchtfoto van het fortcomplex Fermont. De weg die beneden op de foto zichtbaar is, is de D174. (IGN)

batterijen van 88mm, drie batterijen zware mortieren van 210mm en vier van 305mm die behoorden tot de schwere Artillerieabteilung 641. Op 21 juni om 04.00 uur begon een massief artilleriebombardement. Om 06.00 nam de intensiteit van het schieten af en snel klommen de waarnemers in hun koepels om te constateren dat de Duitse infanterie naderde door de open plekken die het bombardement in de prikkeldraadversperring had gemaakt. Vanuit Blok 1 verschoot het 75mm geschut granaatkartetsen, terwijl de geschutkoepel van Blok 5 gewone granaten afvuurde. Tegelijkertijd barsten alle mitrailleurs los. Blok 6 van Latiremont verleende ondersteunend vuur en gooide zijn 75mm houwitser in de strijd. De geschutkoepels van het fort Fermont zelf, vuurden ter ondersteuning van zijn westelijke nabuur, fort Chappy, dat ook werd aangevallen. Aan het eind van de ochtend trokken de Duitsers terug na zware verliezen te hebben geleden, en zonder erin te zijn geslaagd een van de blokken te naderen. 's Middags naderden zij Fermont met een witte vlag en vroegen zij om een wapenstilstand om hun doden en gewonden te verzamelen die overal rond het fort lagen. Kapitein Aubert stond dit toe. Terwijl aan Duitse kant ongeveer 80 doden en gewonden waren gevallen, was in het fort slechts een man gedood en een man gewond geraakt. De gesneuvelde was soldaat Florian Piton, die werd gedood toen een 37mm antitank granaat de gleuf raakte van de GFM koepel bij de personeelsingang, waarin Piton de wacht hield. Soldaat Denis Guissard die bezig was te vuren vanuit een GFM koepel, werd ernstig getroffen toen een zware granaat juist naast de koepel explodeerde. Toen de Duitsers al hun doden en gewonden hadden afgevoerd, begon om 18.00 uur opnieuw een zwaar artilleriebombardement. 's Avonds vonden zij een verbindingshuisje, sneden vervolgens alle kabels door, waarna de verbinding

gen tussen Fermont en Latiremont waren verbroken.

Met uitzondering van de begrafenisplechtigheid op 22 juni voor soldaat Florian Piton, voor wiens graf een stuk muur van de hoofdcorridor werd uitgegraven, en afgezien van de dagelijkse bombardementen, viel er niets belangwekkends meer voor in de dagen tot aan de wapenstilstand. Aangezien een aantal Duitsers niet op de hoogte was van de getroffen regelingen, volgens welke de vijandelikheden zouden worden beëindigd om 00.35 uur, bleef de beschieting van Fermont voortduren. Het fort beantwoordde het schieten en er verliep nog een uur alvorens de kanonnen aan beide kanten zwegen. Een Duitse afgevaardigde verscheen in de middaguren, maar kapitein Aubert deelde hem mede dat hij alleen orders wenste te aanvaarden van majoor Pophillat. In de middag van de 26e juni ontving Aubert een geschreven bevel van Pophillat het fort te laten zoals het was en zich naar een kamp te begeven in Doncourt. De volgende dag werd Fermont verlaten. Aan het hoofd van de colonne werd de Franse vlag gevoerd, terwijl de officieren hun wapens mochten behouden. Toen duidelijk werd dat de leden van de bezetting van het fort als krijgsgevangene zouden worden beschouwd, ondanks het feit dat zij zich niet hadden overgegeven, raakte men al spoedig gedesillusioneerd.

Majoor Pophillat had volgens eigen inzichten gehandeld, in afwachting van nadere orders. Deze ontving hij op 1 juli van een vertegenwoordiger van het Franse opperbevel, kolonel Marion. Op die dag moesten Pophillat en de commandant van de rechtervleugel van de sector, majoor Maurice Vanier, zich in Errouville bij de kolonel melden.

Kapitein Aubert weigerde het lot als krijgsgevangene te ondergaan en ontsnapte aan het eind van de maand uit het kamp in Metz om zich bij de

Het prachtige uitzicht vanaf de top van Blok 5 van fort Fermont. Op de voorgrond de observatiekoepel en de verzonken 81mm mortier geschut-

koepel. Rechts boven is de GFM koepel van Blok 4 zichtbaar.

Vrije Fransen in Afrika te voegen. Op 21 januari 1943 sneuvelde hij tijdens gevechten in Tunesië. In juli maakten de Duitsers een propagandafilm met de bedoeling het te laten voorkomen of zij Fermont hadden veroverd, wat bepaald niet het geval was geweest. Tijdens de opnamen werden de Blokken 4 en 7 ernstig beschadigd door de Duitse artillerie.

Het Franse leger herstelde direct na de oorlog alle schade. In 1964 werd Fermont buiten dienst gesteld. Na twee jaar lang de betrokken autoriteiten hierover te hebben bestookt, ontving op 1 juli 1976 een groep geïnteresseerden, de Vereniging van vrienden van het fort Fermont (Association des Amis de l'Ouvrage du Fermont), de sleutels van het fort. Er werd hard gewerkt Fermont in goede staat te brengen, en reeds in juni 1977 kon, naar bleek met groot succes, het fort voor het publiek worden opengesteld. Een bezoek begint bij de ingang voor munitie en

andere voorraden. Daar staan een 88mm Flak, een 75mm Pak 40 (Duits anti-tankkanon) en verscheidene voertuigen opgesteld. Met de lift gaat men naar beneden, waar zich een museum bevindt met interessante wapens, documenten en uitrusting. Onder meer een zware mortier van 135mm, een 81mm mortier, een 75mm houwitser, een 47mm anti-tankkanon en een affuit voor een Reibel tweelingmitrailleur. Met een smalspoortreintje maakt de bezoeker vervolgens een rit van ongeveer een kilometer door de onderaardse hoofdcorridor naar de in blokken verdeelde gevechtsofstellingen. Na met een lift naar boven Blok 4 te hebben bereikt, kan men er de 75mm schietopeningen bezichtigen. Via de nooduitgang verlaat men het blok, voor de bovenbouw van het fort. Tijdens de wandeling naar Blok 1 om de 75mm koepel te bekijken, krijgt men een overzicht van de totale indeling van het fort. Nog zichtbaar zijn de grote kraters die de zware Duitse granaten sloegen in juni 1940. Na terugkeer onder de grond

met de lift, brengt het treintje de bezoeker naar de achterzijde van het fort, voor een rondleiding langs de eersthulp post, de slaapzalen, de keukens en het krachtstation. Daarna gaat men weer met de lift naar boven.

Het fort is in de maanden mei tot en met september dagelijks voor bezoekers geopend van 13.30 tot 17.00 uur. Gedurende april en oktober uitsluitend op zaterdag en zondag.

Voor groepen van tenminste 40 personen kunnen het gehele jaar door speciale arrangementen worden geregeld. Hiervoor dient men omstreeks tien dagen van te voren afspraken te maken, waarvoor men kan bellen met telefoon 82 39 35 34, of 82 89 66 51.

De toegangsprijs is 18 francs; groepen kunnen reductie krijgen.

Een brochure over het fort Fermont, geschreven door Georges Maistret, alsmede andere gedrukte publicaties en prentbriefkaarten, kan men zich aan het eind van de rondleiding aanschaffen.

Dit vliegende schotelachtige object is de Mi geschutkoepel van Blok 6, op een foto uit 1987. De koepel is zo goed bewaard gebleven, dat men

gerust zou kunnen zeggen dat de foto in 1940 was genomen.

IMMERHOF

Dit fort (A10) behoorde tot een van de vier kleine in de sector Thionville. Het ligt op ongeveer 10km ten noorden van Thionville, juist ten noorden van de D15, tussen Kanfen in het noordwesten en Soetrich in het oosten.

De versterkte sector Thionville bestreek de grens vanaf Dudelange, op 20km ten noorden van Thionville tot aan Launstroff, ongeveer 10km ten oosten van Sierck. Doordat de Moeselvallei door het midden liep, was het gebied zeer kwetsbaar. Om die kwetsbaarheid te neutraliseren was de sector zwaar versterkt met zeven grote en vier kleine forten en zeventien kazematten. De fortificaties strekten zich uit vanaf het grote fort Rochonvillers (A8) in het westen tot een ander groot fort, Billig (A18) in het oosten. Er waren ook achttien loopschansen voor de infanterie en vier observatiekoepels. Immerhof was, gerekend vanaf de linkerflank, het derde fort in de sector Thionville. Het had drie gevechtsblokken en een versterkte ingang. De bewapening was als volgt:

Blok 1 - een MI geschutkoepel en twee GFM koepels.

Blok 2 - een MI geschutkoepel en twee GFM koepels.

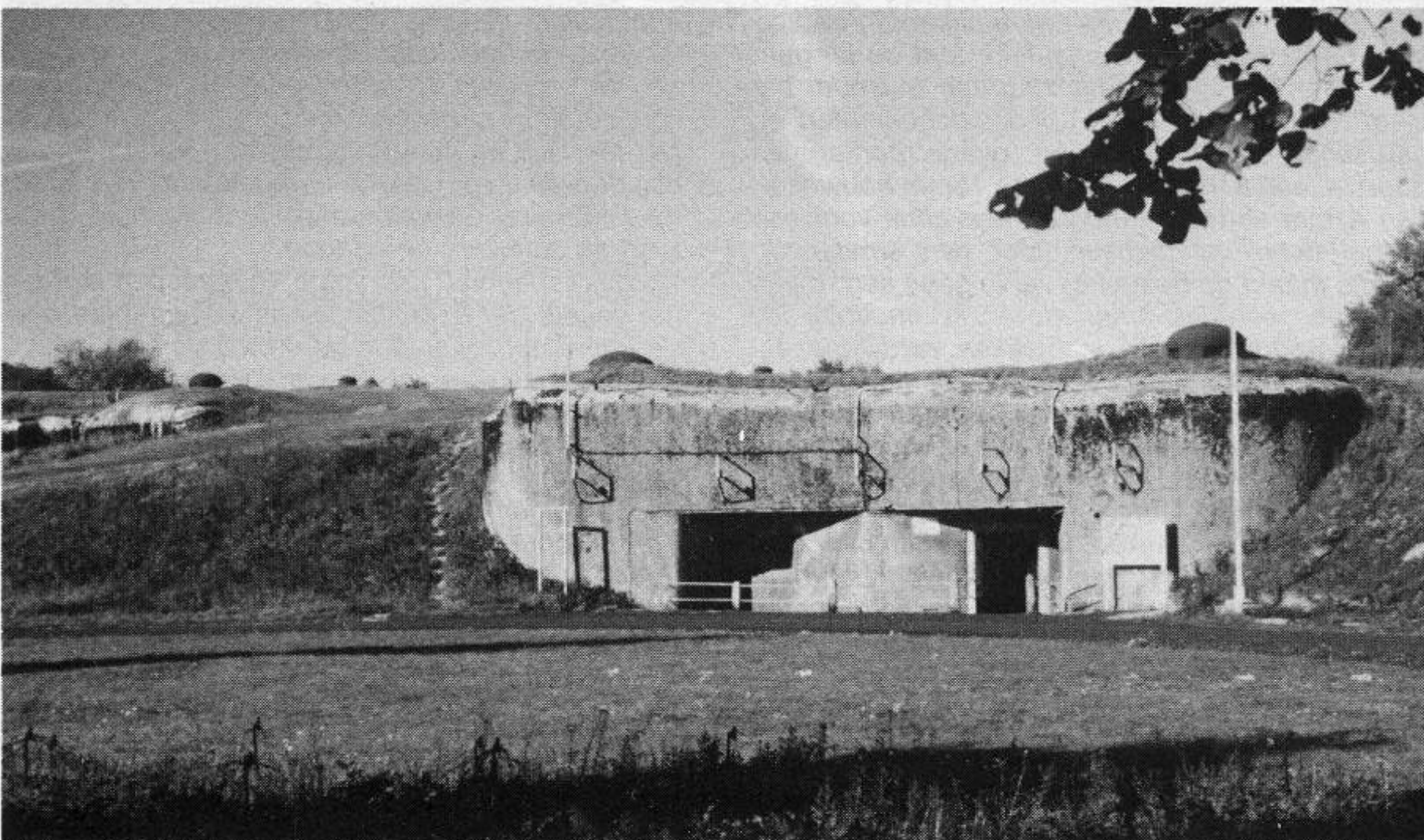
Blok 3 - een 81mm geschutkoepel, een GFM koepel, en een Reibel JM schietopening.

De toegang tot het fort werd beveiligd door een 47mm AT/Reibel JM schietopening, twee GFM koepels en een LG koepel.

In 1940 stond fort Immerhof onder commando van kapitein Pierre Requiston. De totale bezetting bestond uit vijf officieren en 193 onderofficieren

Kapitein Pierre Requiston loopt hier begin 1939 tijdens een parade in Hettange-Grande, aan het hoofd van de 4e Compagnie fortpersoneel (4e Compagnie d'Equipage d'Ouvrage -CEO) van het 168e RIF. Requiston was in mei 1940 bevelhebber van fort Immerhof, dat een sterkte had van 5 officieren en 193 overigen, allen behorende tot het 168e RIF of het 151e RAP.

Boven: De weg naar de onderwereld van fort Immerhof. Links, in de schaduw een embrasure voor een stuk van 47mm.

Onder: Zien is niet altijd geloven. Zijn dit twee of drie koepels? Die van Blok 1 op de voorgrond en die van Blok 2 op de achtergrond zijn echt; de middelste is echter een dummy, bedoeld om het vuur van de vijand aan te trekken.

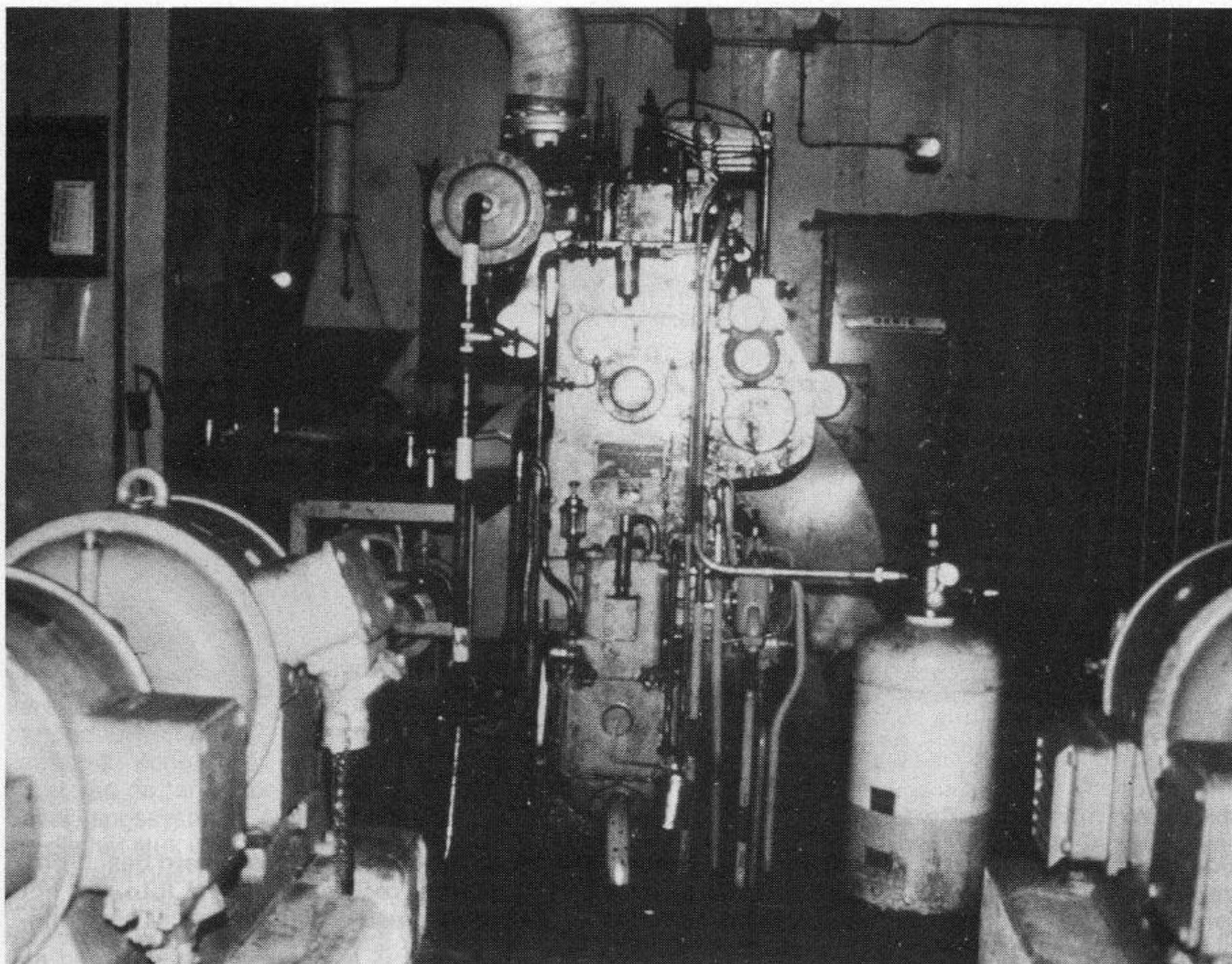
en manschappen van het 168e RIF en het 151e RAP.

Het Franse VIe Legerkorps, deel uitmakend van het 3e Leger, was in mei 1940 belast met de tactische beheersing van de versterkte sector Thionville. De eerste weken na het begin van de Duitse opmars, gebeurde er weinig bijzonders, afgezien van af en toe wat granaatvuur. Omstreeks 13 juni, toen de tussen de forten opgestelde troepen zich begonnen terug te trekken, ging het bevel over degenen die in de sector Thionville achterbleven, over op kolonel Jean-Patrice O'Sullivan, voordien commandant van de infanterie-eenheden in de sector.

Op 14 juni leed fort Immerhof zijn eerste verliezen toen omstreeks 22.30 uur een van de uitgezonden patrouilles die moesten nagaan of de Duitsers niet trachtten zich een weg te banen door de prikkeldraadversperring, door de vijand werd gezien en daarna beschoten. Korporaal André Rabu werd gedood, de enige uit het fort die sneuvelde, terwijl twee andere soldaten ernstig werden gewond.

's Morgens de 15e juni werd gasalarm gegeven na een artilleriebombardement, toen vreemde witte rook was komen over drijven. Het ventilatiesysteem in het fort werd aangepast aan het gasalarm, maar nader onderzoek wees uit dat het een vals alarm was geweest, waarna vervolgens alles na een minuut of tien weer normaal was. Die dag stelde kolonel O'Sullivan kapitein Requiston op de hoogte van het bevel tot terugtrekking. Zoals in de meeste forten konden de mannen slechts met ongeloof reageren op dit besluit, dat hen vervolgens in diverse gevallen in woede deed ontsteken. Met uitzondering van La Ferté, hadden de Duitsers geen enkel fort in de Maginotlinie veroverd, en met de wetenschap dat zij niet waren verslagen, konden de mannen niet vatten waarom zij de forten aan de Duitsers zouden laten.

De eerste fase van de terugtocht verliep volgens plan, waarbij een deel van de bezettingstroepen der forten, georganiseerd in de Division de Marche Poisot, de sector verliet. Onder hen waren twee officieren en 70 overigen die zich op 15 juni omstreeks 22.00 uur uit Immerhof terugtrokken. Verdere terugtrekkingen waren daarna onmogelijk geworden door de zich snel veranderende situatie in het zuiden en westen. De overgebleven bezetting van Immerhof kreeg nu te horen dat men tot de laatste man moest stand houden. De Duitse 183e Infanteriedivision was al spoedig achter de fortenlinie, en nam Thionville in. Op 16 juni werd de 81mm geschutkoepel in Blok 3 getroffen door een explosie. De brand die daarna ontstond was echter al snel onder controle. In de dagen die volgden nam de druk steeds toe, en Duitse patrouilles naderden zo dicht dat zij de

De uitstekende staat waarin het binnenste van fort Immerhof verkeert, wordt geïllustreerd door een van de Renault generatoren in de krachtcentrale (boven), en door de schragen met filters uit 1937 in de luchtverseringsruimte (onder). Het systeem schakelde over op 'strijdgassen' na het artilleriebombardement van 15 juni, toen rookgranaten werden aangezien voor de gevreesde gasgranaten, een gewoon verschijnsel uit WO1 die mede aanleiding was tot de bouw van de Maginotlinie.

koepels met mitrailleurvuur konden bestoken. Door tegenvuur werden zij echter weer verdreven. Tot het begin van de noodlottige wapenstilstand op 25 juni om 00.35 uur, gingen de dagen voorbij zonder dat er, met uitzondering van wat sporadische beschietingen, veel gebeurde, en gelaten verdroegen de mannen in het fort de hitte die er heerste.

Op 26 juni, omstreeks 17.45 uur werd op fort Immerhof een bericht ontvangen van kolonel O'Sullivan uit fort Metrich, waar zijn commandopost was, dat de fortificaties op de linkeroever van de Moesel onder bevel waren geplaatst van majoor Lucien Charnal, de commandant van fort Kobenbusch. In het bericht stond ook dat Immerhof intact aan de Duitsers moest worden overgegeven. Majoor Charnal onderhandelde over de overdracht van de negen forten onder zijn commando, met de bevelhebber van de Duitse 183e Infanteriedivision, generaal-majoor Benignus Dippold. Overeengekomen werd dat zij op 30 juni zouden worden verlaten. De feitelijke overgave

werd getekend op 1 juli, op welke dag de afgevaardigde van het Franse opperbevel, kolonel Marion, majoor Charnal ontmoette op fort Kobenbusch.

Zoals was afgesproken gaf op 30 juni de bezetting van fort Immerhof zich over aan het Duitse 351e Infanterieregiment. Aangezien zij zich na de wapenstilstand hadden overgegeven dachten de mannen uit Immerhof dat zij niet als krijgsgevangenen zouden worden beschouwd. Het feit dat de Duitsers hun hadden toegestaan hun handwapens te behouden, weliswaar zonder munitie, had nog eens extra voedsel gegeven aan deze indruk. De Fransen waren, nadat zij Immerhof hadden verlaten, enkele dagen ondergebracht in een kazerne in Hettange. Pas toen zij daarna naar het station marcheerden - en uiteindelijk in gevangenschap - realiseerden zij zich dat de Duitsers niet van plan waren onderscheid te maken tussen degenen die zich wel en die zich niet voorafgaand aan de wapenstilstand hadden overgegeven.

Fort Immerhof werd in 1974 gekocht door de gemeente Hettange-Grande, en vervolgens gerestaureerd. Daarna werd het opengesteld voor het publiek. Vergeleken met andere forten verkeerde Immerhof, dankzij de wijze waarop het was gebouwd, van binnen in een zeer goede conditie. Het verschil met andere forten was dat het niet rechtstreeks onder de grond was gebouwd, maar dat de plek eerst was uitgegraven, waarna het fort vervolgens werd opgetrokken. Toen werden ook uitgebreide maatregelen getroffen om vochtinfiltratie te voorkomen.

Een bezoek begint bij de versterkte ingang die in al zijn details wordt getoond, terwijl tegelijkertijd de plattegrond en de geschiedenis van het fort worden uitgelegd. Bezoekers worden daarna door de hoofdcorridor geleid naar het krachtstation, de keuken, de slaapzalen, en de commandopost waarin een klein museum is ondergebracht. Een bezoek wordt ook aan Blok 1 gebracht (50 treden omhoog) met zijn MI geschutskoepel. Vervolgens keert men terug naar de hoofdcorridor waarna er gelegenheid is Blok 3 te bekijken. Het 81mm geschut, waarvan het bewegingsmechanisme nog geheel intact is, kan de bezoeker daar 'in actie' zien. Na de binnenzijde van Blok 3 te hebben bekeken, gaat men naar buiten om vandaar de koepel van bovenaf te zien, waarna de rondleiding is beëindigd.

Immerhof is geopend op de tweede en vierde zondag in de maanden juni, juli en augustus, alsmede op in deze maanden vallende feestdagen (meestal 2e Pinksterdag, en voorts 14 juli, en Maria Hemelvaart op 15 augustus). De openingsuren zijn van 14.00 tot 17.00 uur.

Voor groepen van tenminste 25 personen kunnen het gehele jaar door rondleidingen worden gearrangeerd. Hiervoor dient men ongeveer tien dagen tevoren te bellen met telefoonnummer 82 53 10 02.

De toegangsprijs is 13 francs. Groepen krijgen reductie. Een brochure met de geschiedenis van fort Immerhof en prentbriefkaarten zijn ter plekke verkrijgbaar.

ZEITERHOLZ

Dit is een van de achttien loopschansen in de versterkte sector Thionville. De loopschans Zeiterholz bevindt zich enkele kilometers achter de kazematten en de fortenlinie, en ligt verborgen aan de rand van een bos van dezelfde naam. Het gebied behoort tot de plaats Entringe, die ongeveer 6km ten noorden van Thionville, en 2km ten zuiden van fort Immerhof ligt.

Deze uit twee verdiepingen bestaande loopschans, in het Frans 'abri' genoemd, werd voltooid in 1934. Ze diende als beschermend onderkomen voor de infanterie die tussen de forten opereerde, en als commandopost voor deze troepen. De voorzieningen bestonden uit slaapkwartieren, een keuken, was- en toiletfaciliteiten, een eerste hulp post, en een commando- en verbindingruimte. Electriciteit werd verkregen door een eigen krachtcentrale. Een ventilatiesysteem kon de schans bij een gasaanval van schone lucht voorzien. Voor de eigen defensie had de schans twee GFM koepels. Toen de oorlog uitbrak werd Zeiterholz bevolkt door ongeveer 100 man van het 169e RIF, die onder bevel stonden van kapitein Henri Jarssela.

De loopschans is in bezit van de gemeente Entringe. Rondleidingen worden georganiseerd door een vereniging van fortenvrienden. Een rondleiding duurt ongeveer anderhalf uur, en begint met een diavoorstelling van de Maginotlinie. Hierna volgt een wandeling langs de verschillende onderdelen van de schans die alle nog in hun oorspronkelijke, en in perfecte staat verkeren, inbegrepen de twee dieselgeneratoren die de schans van elektriciteit moesten voorzien. De rondgang eindigt in het fortmuseum, waarin een aantal wapens wordt tentoongesteld die in de Maginotlinie werden gebruikt, onder meer een 25mm anti-tankkanon dat stond opgesteld in de AM geschutskoepels.

De schans is voor bezoekers geopend op de eerste en derde zondag in de maanden juni, juli en augustus, alsmede op feestdagen in die maanden, zoals hiervoor opgesomd bij de beschrijving van de rondleiding in fort Immerhof. De openingstijden zijn van 14.00 tot 17.00 uur. Bezoeken van gezelschappen van dertig personen of meer zijn het gehele jaar mogelijk. Hiervoor dient

men zich tien dagen te voren telefonisch op te geven: telefoonnummer 82 55 10 46. De toegangsprijs is 10 francs. Groepen kunnen reductie krijgen.

HACKENBERG

Dit was een van de vier grote forten in de versterkte sector Boulay. Het fort Hackenberg (A19) ligt, op enkele honderden meters boven het dorp Veckring aan de D60, in het Forêts des Quatre Seigneurs, ongeveer 15km ten oosten van Thionville.

De versterkte sector Boulay was verantwoordelijk voor de verdediging van de grens tussen Launstroff, ongeveer 10km ten oosten van Sierck, en Coume, een kilometer of vijf ten noordoosten van Boulay. De secto werd beveiligd door vier grote en elf kleine forten en zeventien kazematten. De linie liep vanaf het grote fort Hackenberg in het westen tot het kleine fort Mottenberg (A33) in het oosten. Ook waren er in deze sector veertien loopschansen en twee observatiekoepels. Hackenberg was het eerste fort op de linkerflank van de sector Boulay.

Als het grootste fort van de Maginotlinie telde Hackenberg zeventien gevechtsblokken, alsmede de twee gebruikelijke versterkte ingangen. De gevechtsblokken waren in feite georganiseerd in twee groepen, verbonden door een gracht. De Blokken 1 t/m 6 vormden de oostelijke, en 7 t/m 10 de westelijke groep. De Blokken 21 t/m 25 dekten de gracht met hun vuur. De Blokken 11 en 12 waren observatiepunten, gelegen op een hoogte van 343 meter.

Blok 1 - een MI geschutkoepel.

Blok 2 - een 75mm geschutkoepel en twee GFM koepels.

Blok 3 - een 81mm geschutkoepel en een GFM koepel.

Blok 4 - een Reibel JM embrasure of schietopening, een 37mm AT/Reibel JM embrasure, een MI geschutkoepel, en twee GFM koepels.

Blok 5 - drie 75mm houwitser embrasures, twee GFM koepels, en een LG koepel.

Blok 6 - een 135mm geschutkoepel en een GFM koepel.

Blok 7 - een Reibel JM embrasure, een 37mm AT/Reibel JM embrasure, een MI geschutkoepel en twee GFM koepels.

Blok 8 - drie 75mm houwitser schietopeningen, en twee GFM koepels.

Blok 9 - een 135mm embrasure, een 135mm geschutkoepel en twee GFM koepels.

Blok 10 - een 81mm geschutkoepel en twee GFM koepels.

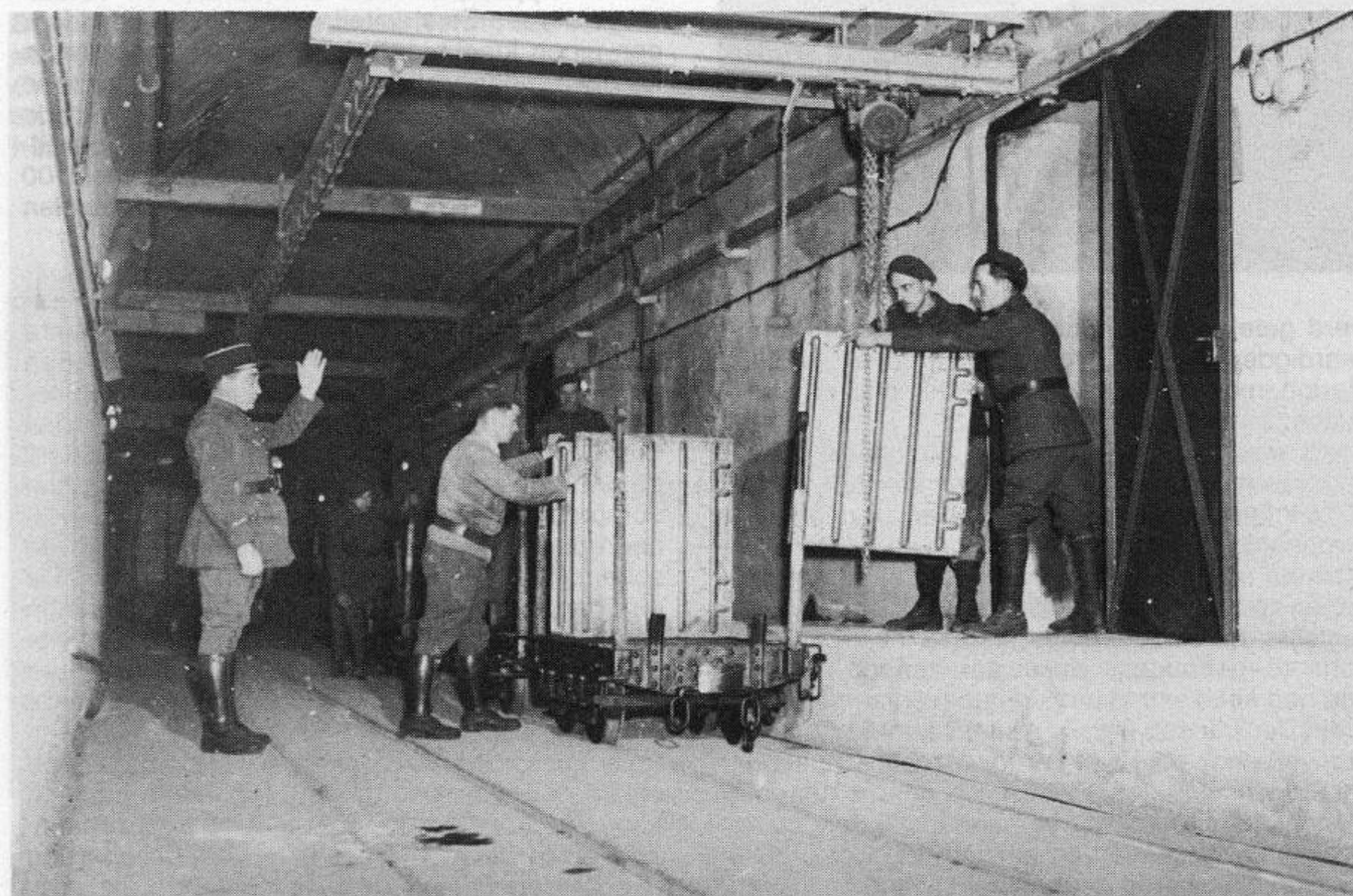
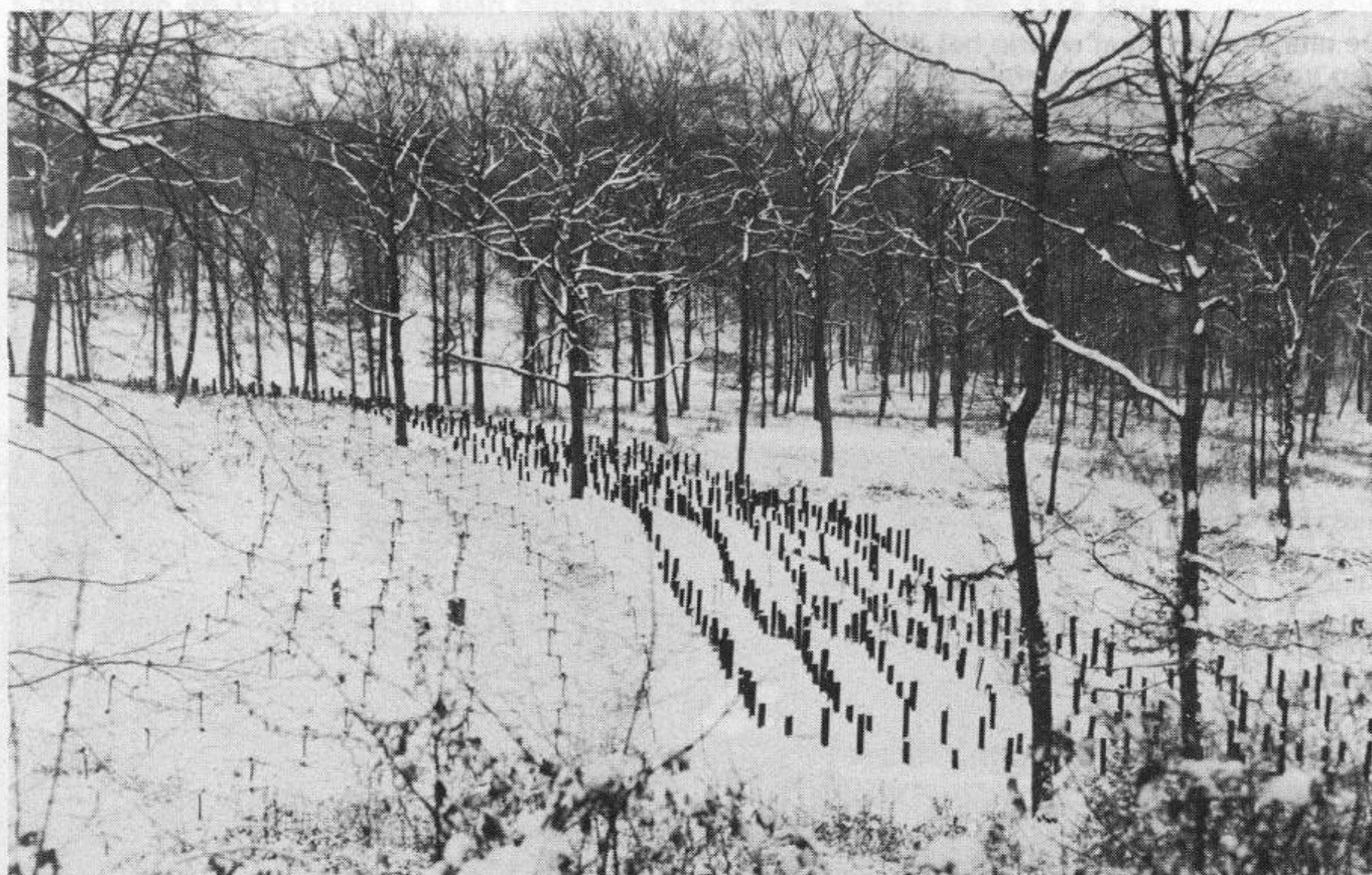
Blok 11 - een GFM koepel en een observatiekoepel.

Blok 12 - een GFM koepel en een observatiekoepel.

Blok 21 - twee Reibel JM embrasures, een 50mm mortier embrasure, een een GFM koepel.

Boven: De anti-tankgracht die het westelijk deel van de noordflank van fort Hackenberg beschermde. Blok 24 is op de heuvel zichtbaar. Het zicht is op het oosten, rechts, buiten de foto, ligt het fort. **Onder:** Deze versperring van verticale spoorstaven en prikkeldraad omringde de vier gevechtsblokken van de westelijke groep. (ECP Armées)

Munitiekisten worden geladen op platte wagons in M1, het belangrijkste magazijn van het fort. Dit zijn metalen kisten met elk vijftig granaten van 75mm. (ECP Armées)

Blok 22 - een Reibel JM embrasure, een GFM koepel en een JM koepel.

Blok 23 - twee GFM koepels en een LG koepel.

Blok 24 - twee Reibel JM schietopeningen, een 50mm mortier schietopening een twee GFM koepels.

Blok 25 - een 75mm houwitser embrasure, een Reibel JM embrasure, een

50mm mortier embrasure en een GFM koepel.

De toegangen leidden rechtstreeks tot het fort. De munitie en bevoorradingsingang werd beveiligd door een 47mm AT/Reibel JM embrasure en twee GFM koepels, en de personeelsingang door een 47mm AT/Reibel JM embrasure, twee GFM koepels en een LG koepel.

De bezetting van het fort bestond uit 42 officieren en 1.040 overigen, behorende tot het 164e RIF en het 153e RAP. In juni 1940 was majoor Henri Ebrard commandant van het fort.

Het Franse Vle Legerkorps nam in mei 1940 de tactische bescherming op zich van de sector. De 51e Highland Divisie van de British Expeditionary Force (BEF) bezette tot 22 mei de linie voor fort Hackenberg, waarna de divisie werd verplaatst naar Etain.

De 75mm geschutkoepel van Blok 2 vuurde voor het eerst op 13 mei, maar de daarop volgende weken viel er in de sector weinig te beleven. Na het daartoe strekkende bevel, uitgevaardigd door het Franse 3e Leger, begonnen de troepen tussen de forten en elementen van de fortenbezetting, zich terug te trekken. De eenheden uit de

forten werden voor de terugtochtoperatie verzameld in de Divison de Marche Besse. De achterblijvende bezetting, ongeveer 5.000 man, werd 's avonds 13 juni onder bevel gesteld van kolonel Raoul Cochard, commandant van de infanterie in de sector Boulay. Hij had tot taak de terugtocht te dekken, alvorens met de overgeblevenen te vertrekken. Bij de reorganisatie was ook de commandant van het fort Hackenberg, majoor Henri Ebrard, betrokken. Onder hem kwam het hele gebied Hombourg-Budange te vallen. Dit liep van de kazematten C53 en C54 te Hummersberg in het westen, tot het kleine fort Hobling in het oosten.

Vanaf 15 juni nam de druk van de Duitsers toe. Hun patrouilles naderden Hackenberg om de verdediging ervan te testen. De algemene toestand maakte het niet mogelijk de tweede fase van de terugtrekking uit te voeren. Kolonel Cochard gaf Ebrard opdracht tot het uiterste stand te houden. Hijzelf betrok een commandopost in fort Anzeling.

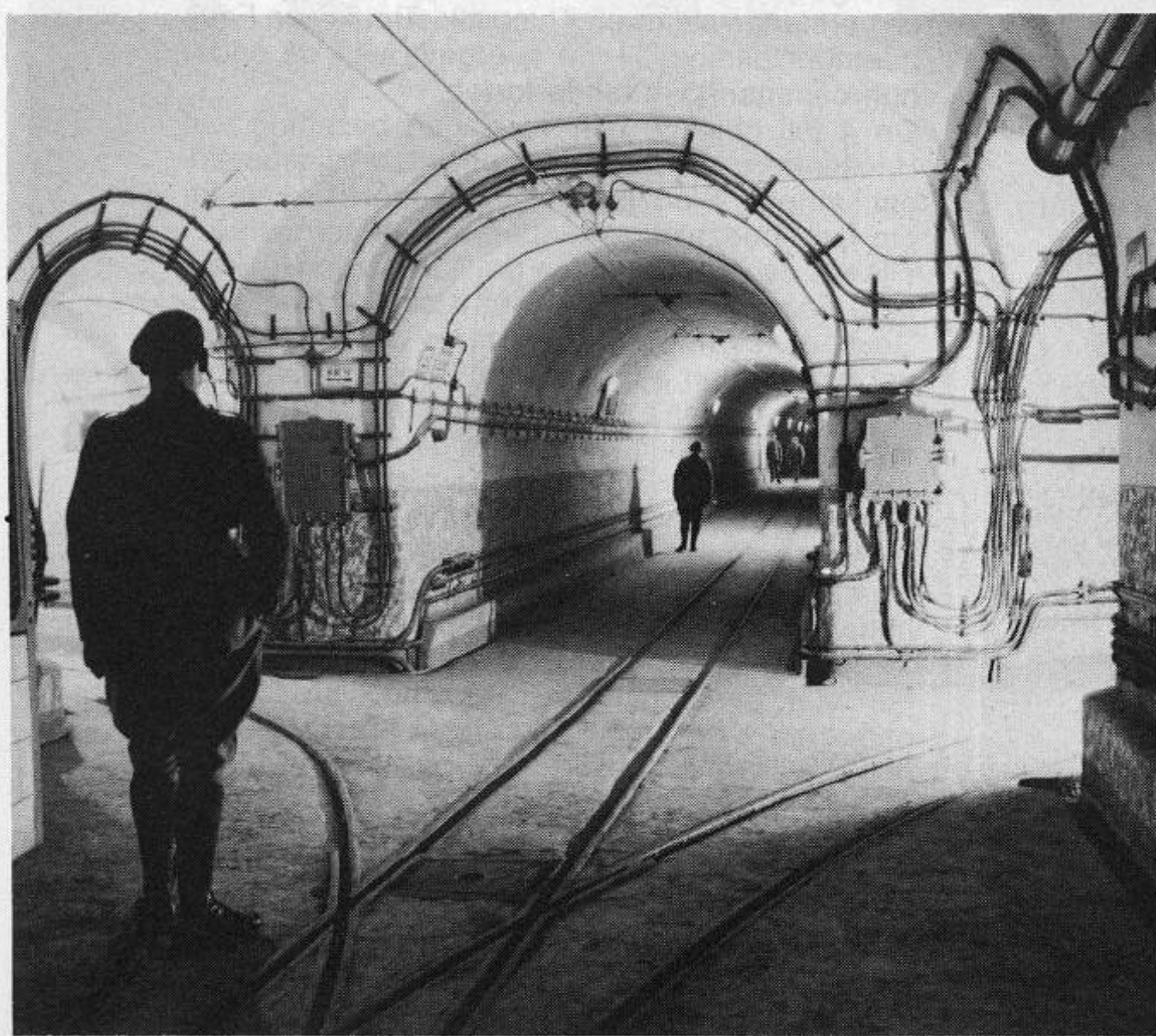
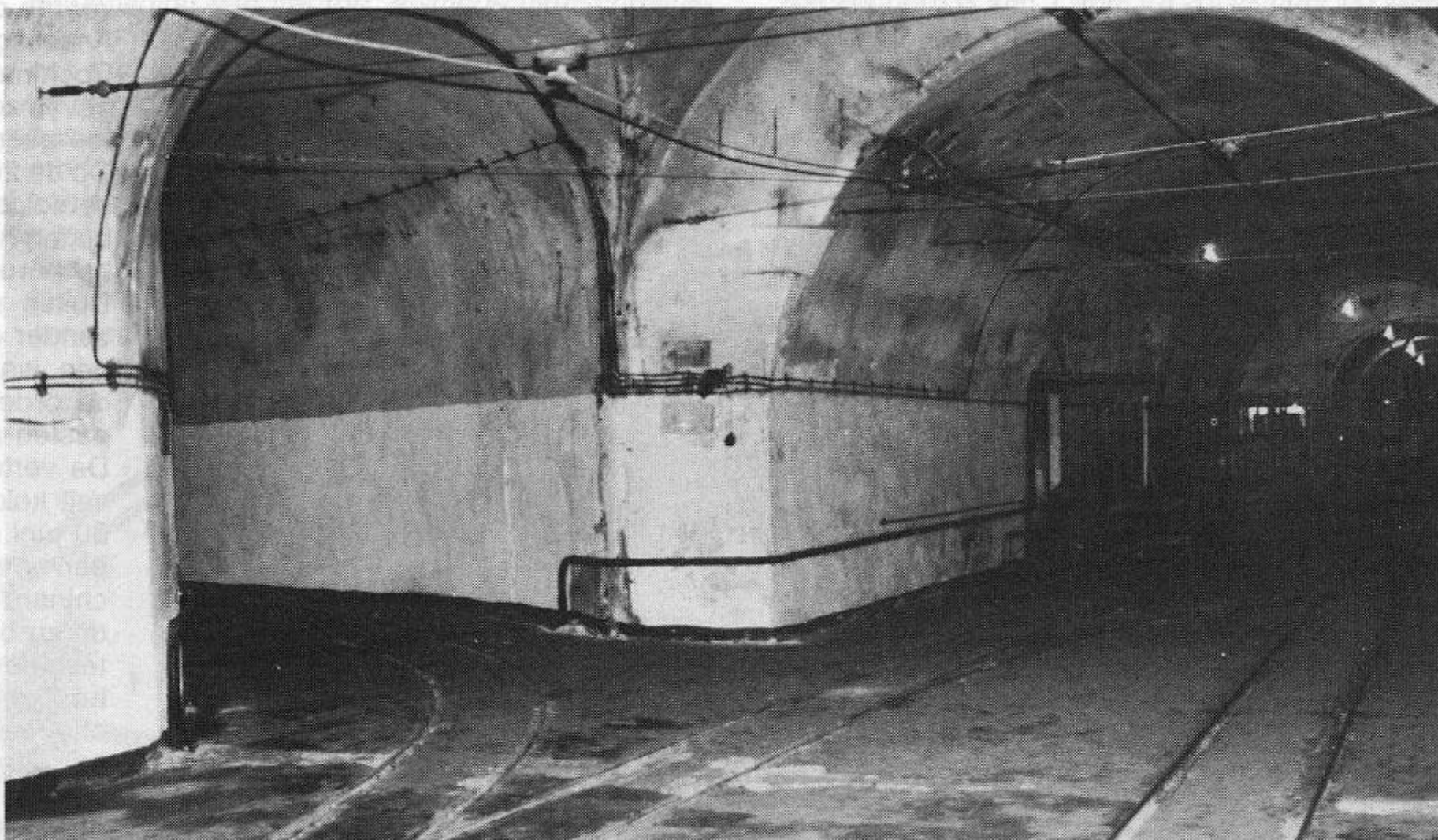
In Blok 9 gebeurde op 15 juni een ongeluk met een zware mortier van 135mm. Toen men wilde vuren om de Duitse infanterie terug te drijven die oprukte tussen fort Billig en de Hummersberg kazematten, schoot de rechtermortier op het moment van de terugstoot, dit ondanks een dubbel beveiligingssysteem. Het gevolg was een explosie die het stuk vernielde en twee kanonnières ernstig verwondde. Gedurende de nacht van de 16e drongen Duitse patrouilles tot boven het fort door, en kwamen zij in de buurt van de beide ingangen. Om hun bewegingen aan het zicht te onttrekken gooiden zij rookgranaten. Een krachtiger actie tussen de twee kazematten bij Hummersberg ontmoette vuur afgegeven door de artillerie in Hackenberg. De volgende dag werd een Duitse patrouille verrast in het prikkeldraad van Blok 25. Twee man werden verdreven door mitrailleurvuur, terwijl een officier, Oberleutnant Paul Siebold van Infanterieregiment 315, gewond raakte en gevangen werd genomen. 's Avonds werd vanuit het fort geschoten op bossen in het noorden waar Duitse concentraties waren gezien.

Op 18 juni, in de vroege morgen, meldde een wachtpost vreemde signalen die in de nabijheid van een dichtbij gelegen kabel waren waargenomen. Overdag werden de Duitsers gezien in dorpen die achter het fort lagen. Dit was de voorhoede van de Duitse 95e Infanteriedivision die na de doorbraak van het Duitse 1e Leger, naar het westen was afgebogen om in de rug van de fortenlinie te komen.

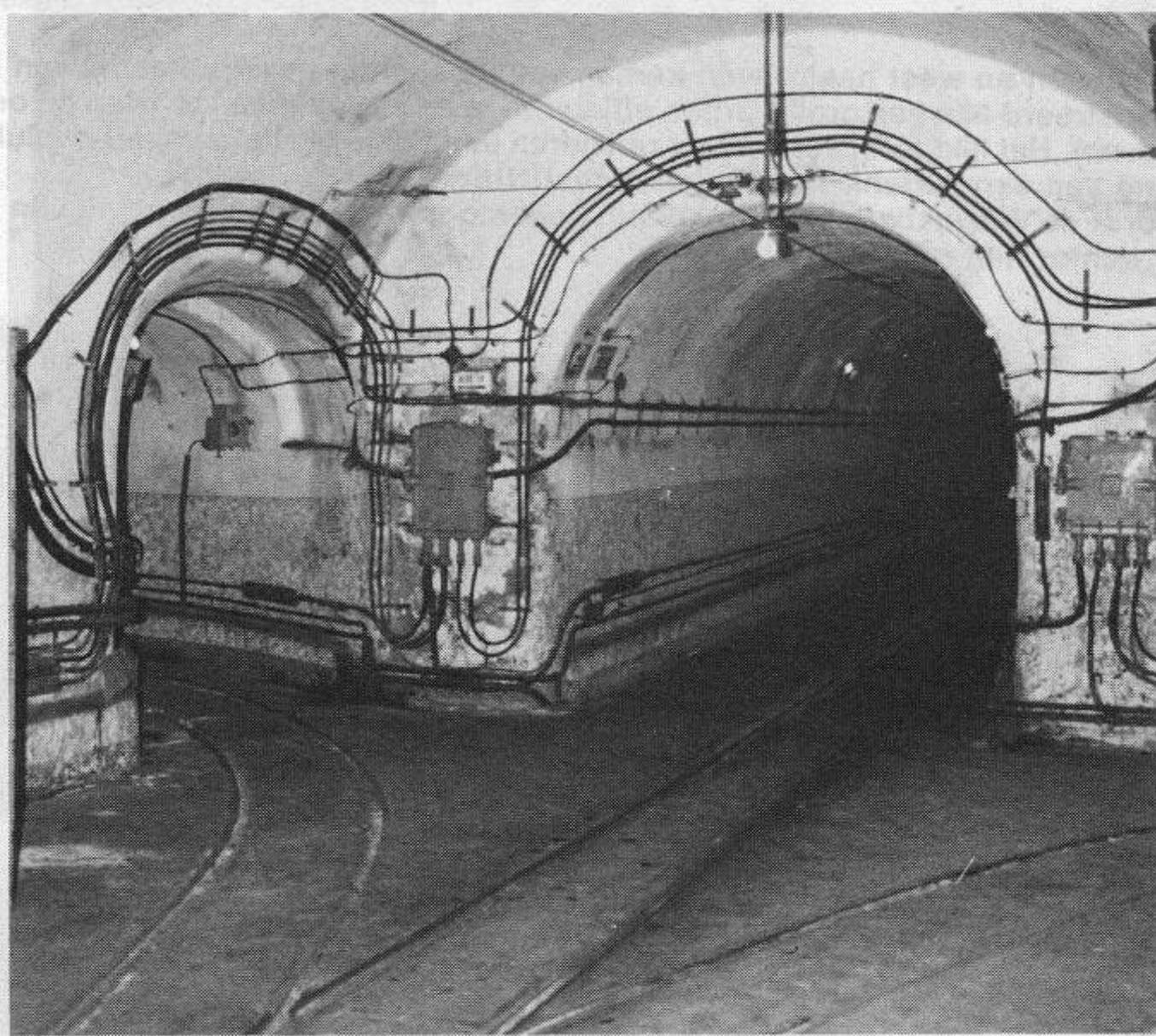
De daaropvolgende vier dagen lag Hackenberg voortdurend onder spervuur van de Duitse artillerie, echter zonder enig resultaat. De artillerie van fort Hackenberg gaf in coördinatie met de kanonnen van de nabijgelegen forten, vuur af op alle verdachte doelen, zoals Duitse artilleriewaarnemers, vijandelijke batterijen die poogden in de

Boven: Een goed getroffen foto van twee onderofficieren die hun secties in marsorde verplaatsen naar het smalspoorstation bij de bevoorradingsingang, waar de munitie en andere goederen voor M1 werden verladen. **Onder:** Toen wij in mei 1987 onze vergelijkingsfoto maakten, bemerkten wij dat een groot deel van de bedrading en de muurklampen waren verwijderd, en ook veranderd. De corridor links leidt naar Magazijn 1, terwijl de rechter de hoofdcorridor is die onder het hele fort doorgaat. De ingang bevindt zich achter de fotograaf. (ECP Armées)

Links: Van dit punt konden wij een van de beste vergelijkingsfoto's maken (rechts) in fort Hackenberg. De foto's werden genomen op de kruising onder Blok 9; de hoofdcorridor loopt door het midden. De tunnel naar Blok 10 is links en naar Blok 8 rechts. Afgezien van enkele toevoe-

gingen van een ander soort lichtbron, is het punt meer dan veertig jaar ongewijzigd gebleven. Alle originele bedrading en de bevestigingspunten aan de muur zijn ongewijzigd gebleven. Zelfs het imitatiebehang zit nog op de muren. (ECP Armées)

Het laten verzinken en weer naar boven komen van de 135mm geschutkoepel van Blok 9 wordt hier gedemonstreerd aan een groep Britse officieren in de eerste maanden van de oorlog (*geheel boven en boven*). Het lijkt alsof een van de officieren een bosje mistletoe heeft geplukt, misschien in afwachting van een gedenkwaardig kerstfeest! *Onder:* Vandaag wordt de verzinkbare geschutkoepel gedemonstreerd aan bezoekers van Hackenberg. Vuren is er echter niet bij! (ECP Armées)

rug van de fortelinie te komen enz. Op 22 juni concentreerden de Duitsers zich op fort Michelsberg, en na een beschieting met 88mm Flak, waarbij 200 granaten werden afgevuurd op de Blokken 2 en 3, naderden afgevaardigden van de vijand met een witte vlag het fort. De commandant, majoor Jules Pelletier ontving ze bij de ingang, en deelde ze op hun eis tot overgave mee, dat hij van plan was de ontvangen bevelen uit te voeren en tot het eind toe stand zou houden. Om te laten zien wat dit betekende, gaf majoor Ebrard bevel met zes geschutkoepels een gecoördineerd spervuur uit te brengen op door de Duitsers bezette gedeelten.

Het artillerieduel werd voortgezet op 23 en 24 juni, terwijl de Duitse infanterie vastberaden aanvallen uitvoerde op de nabijgelegen forten in Coucou en Mont des Welches, overigens zonder resultaat. Om 22.15 uur hoorde de bezetting van het fort van de wapenstilstand en het staakt het vuren dat zou ingaan om 00.35 uur. Dit werd enige tijd later bevestigd door kolonel Cochard, die duidelijk maakte dat, 'tot nader order' er geen verplaatsingen vanuit de forten mochten geschieden, en dat elke parlementair naar hem moest worden doorverwezen in fort Anzeling. Intussen werd Hackenberg zwaar beschoten, welk vuur in coördinatie met de andere forten in de omgeving werd beantwoord. Majoor Ebrard verklaarde dat hij slechts zou ophouden met vuren als de Duitsers dit ook deden. Op het overeengekomen uur daalde er echter rust over de forten.

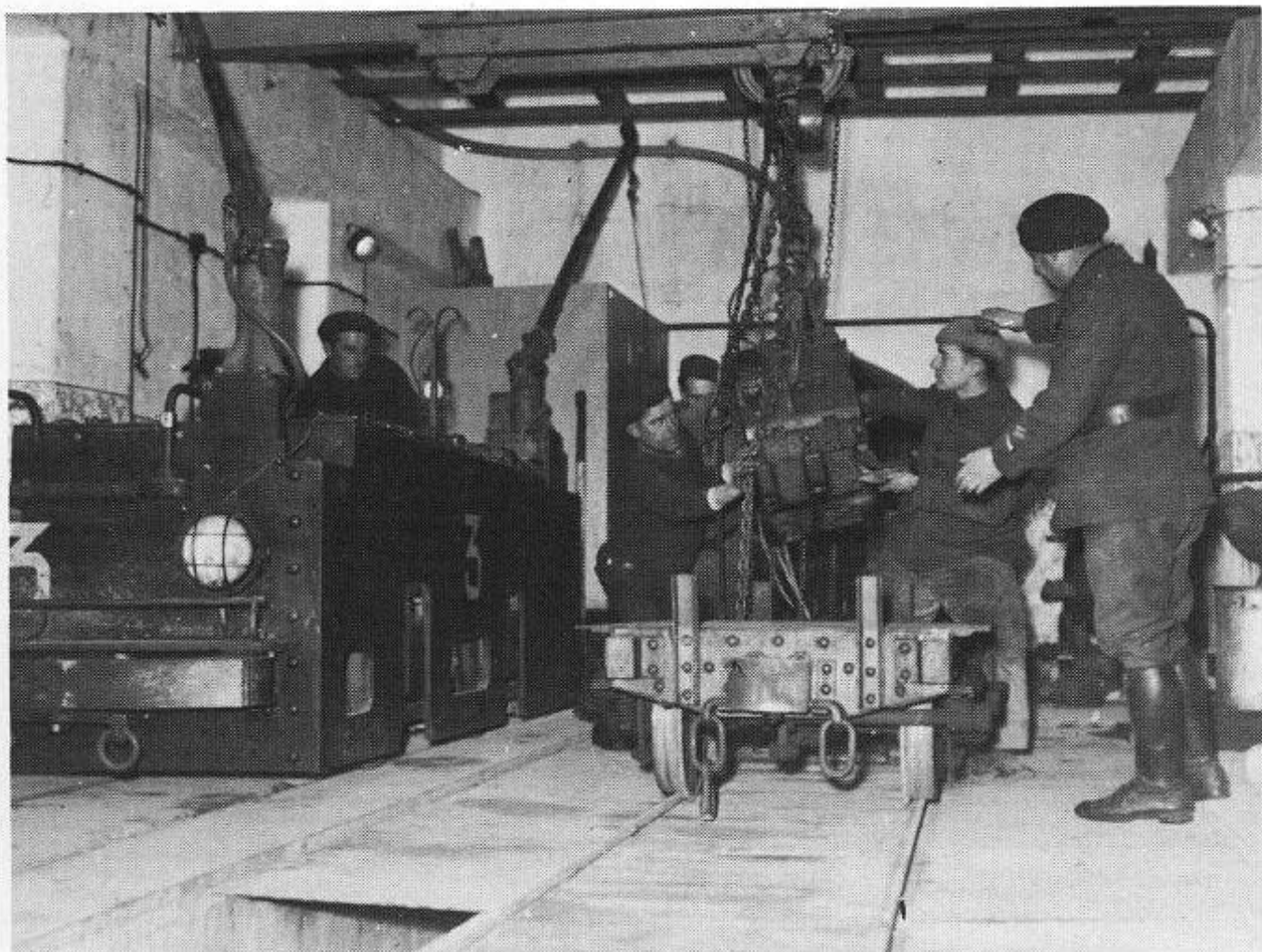
De Duitse kolonel Fritz Hoffman, die het bevel voerde over Infanterieregiment 278, bereikte fort Anzeling in de ochtend van de 25e juni. Kolonel Cochard was echter niet bereid z'n fort over te geven zolang hij van het Franse opperbevel daartoe geen opdracht had ontvangen.

Op de 26e juni werden in Hackenberg twee Franse soldaten gedood en twee gewond toen deze buiten het fort bezig waren anti-personeel mijnen op te ruimen. Twee dagen later keek een groep Duitse soldaten naar het strijken van de vlag, zonder daarbij de gebruikelijke eregroet te brengen, waarop zij door een Franse onderofficier tot de orde werden geroepen, en zich alsnog aanpasten aan het ceremonieel.

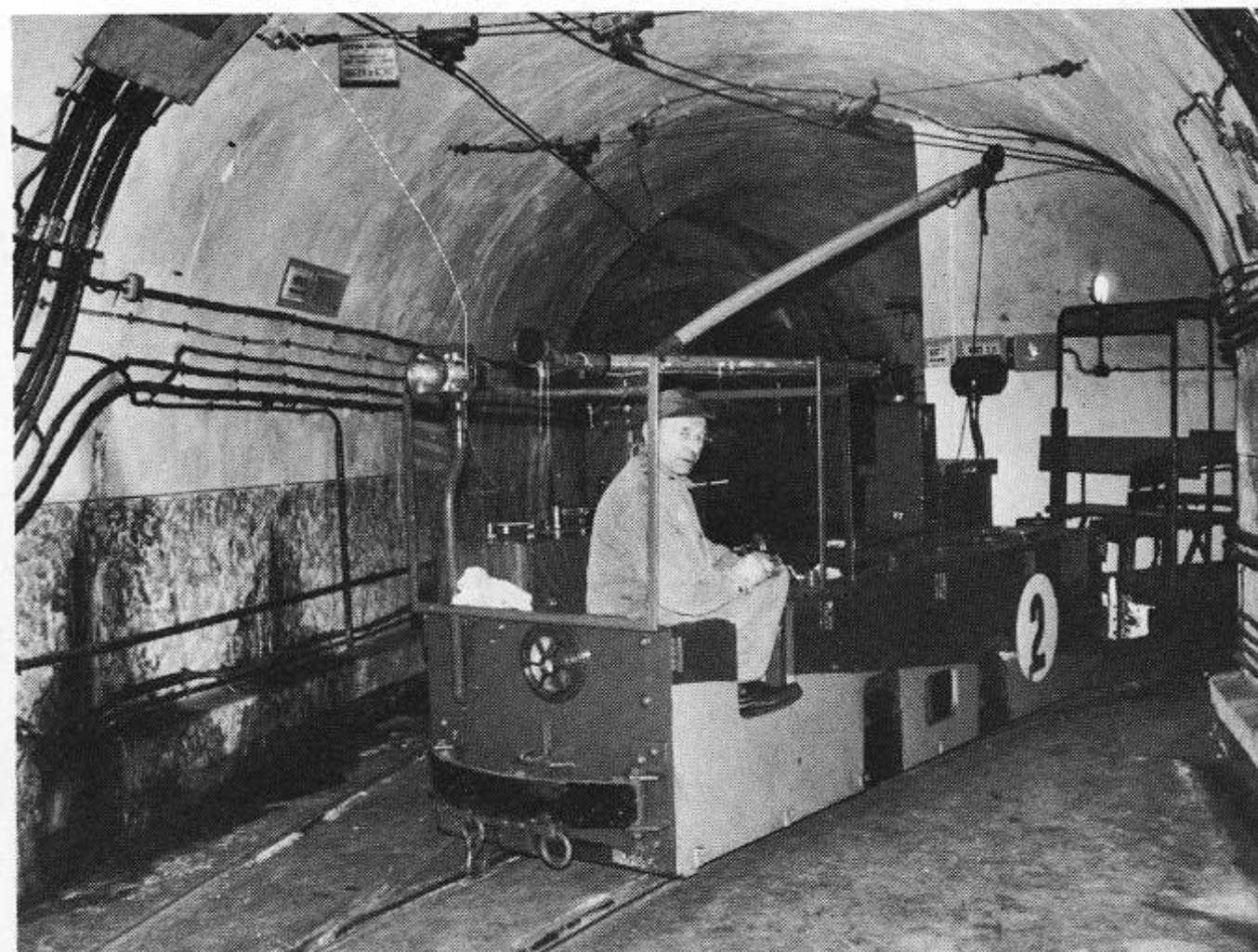
De vertegenwoordiger van het Franse opperbevel, kolonel Pierre Marion arriveerde 's morgens 30 juni op fort Anzeling, met de instructies voor een onvoorwaardelijke overgave. Met kolonel Cochard begaf hij zich naar het Höheres Kommando zu besonderer Verwendung XXXV, waar zij tesamen met kolonel O'Sullivan en majoor Adolphe Denoix een ontmoeting hadden met de stafchef van het commando, luitenant-kolonel Hans von Ziegesar. Na veel moeilijkheden en discussies, omdat zij er niet mee konden instemmen dat de bezetting der forten krijgsgevangen zou worden gemaakt, tekenden de commandanten van de versterkte sectoren Thionville, Boulay en Faulquemont uiteindelijk de overgave van de onder hun commando staande forten.

Op 4 juli ging de niet verslagen bezetting van Hackenberg op weg naar een der krijgsgevangenkampen. Slechts een klein aantal bleef achter om het noodzakelijke onderhoud te verrichten. Tijdens de oorlog richtten de Duitsers in Hackenberg een fabriek in voor het Klockner-Humboldt-Deutz concern, waarvoor diverse wijzigingen aan het fort werden aangebracht. Toen in november 1944 Amerikaans strijdkrachten het fort naderden was de productie reeds stilgelegd en was het grootste deel van de fabriek reeds geëvacueerd. Toen op 15 november het 357e Infanterieregiment in de buurt van Buding naar het fort oprukte, werd dit vergast op artillerievuur uit de 75mm houwitser in Blok 8, waardoor de Amerikanen zware verliezen leden. De volgende dag werd een stuk gemechaniseerd geschut van 155mm aangevoerd dat Blok 8 tot zwijgen bracht, waarbij het tegelijkertijd ernstig werd beschadigd.

Na de oorlog herstelde het Franse leger de aan fort Hackenberg toegebrachte schade, echter niet het zwaar gehavende Blok 8. In november 1970 beëindigde het leger het onderhoud van het fort. Vijf jaar later stemde het leger ermee in dat de vereniging Amifort Hackenberg overnam, het fort zou restaureren en het weer in z'n oude staat te herstellen, aangezien het waard was behouden te blijven. Sinds augustus 1975 hebben duizenden mensen de moeite genomen dit verbazingwekkende stuk militaire technologie te komen bezichtigen. De Britse bezoekers traden in de voetsporen van koning George VI die op 9 december 1939

Links: Onder toezicht van de sergeant wordt een van de platte wagons geladen, terwijl de machinist met z'n locomotief geduldig toekijkt. De drie locomotieven in Hackenberg waren alle van SW fabrikaat. Ze wogen 5 1/2 ton en hadden een 39 pk motor. **Rechts:** De 600 V voedingskabel is thans nog in gebruik, evenals de locomotieven. Jean Christophe,

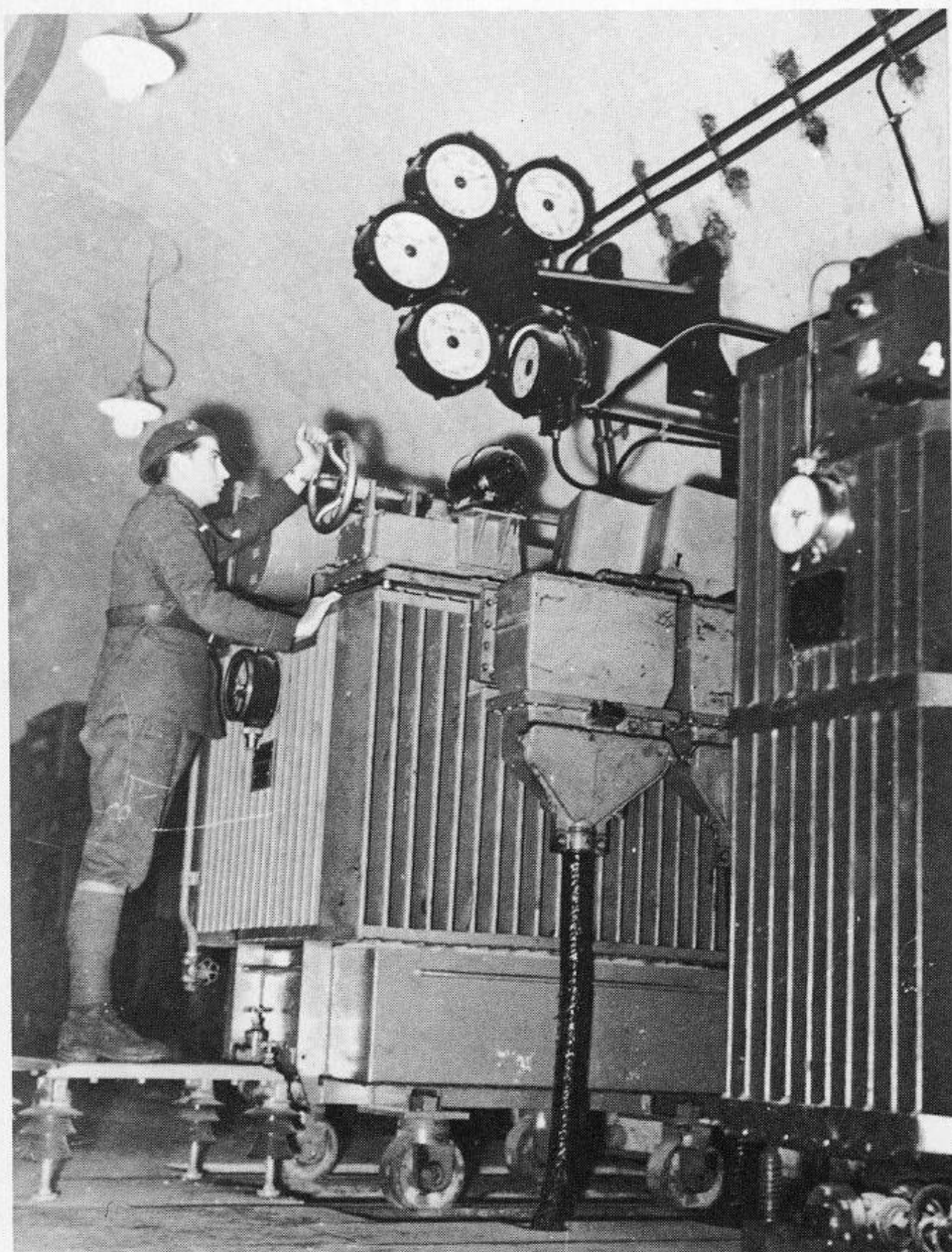

of een van zijn collega's, brengen de bezoeker vanaf het instap station naar het ondergrondse deel van Blok 9. Merk op dat de locomotief twee armen heeft: een voor het opnemen van stroom op de heenweg, en de ander voor de terugweg. (ECP Armées)

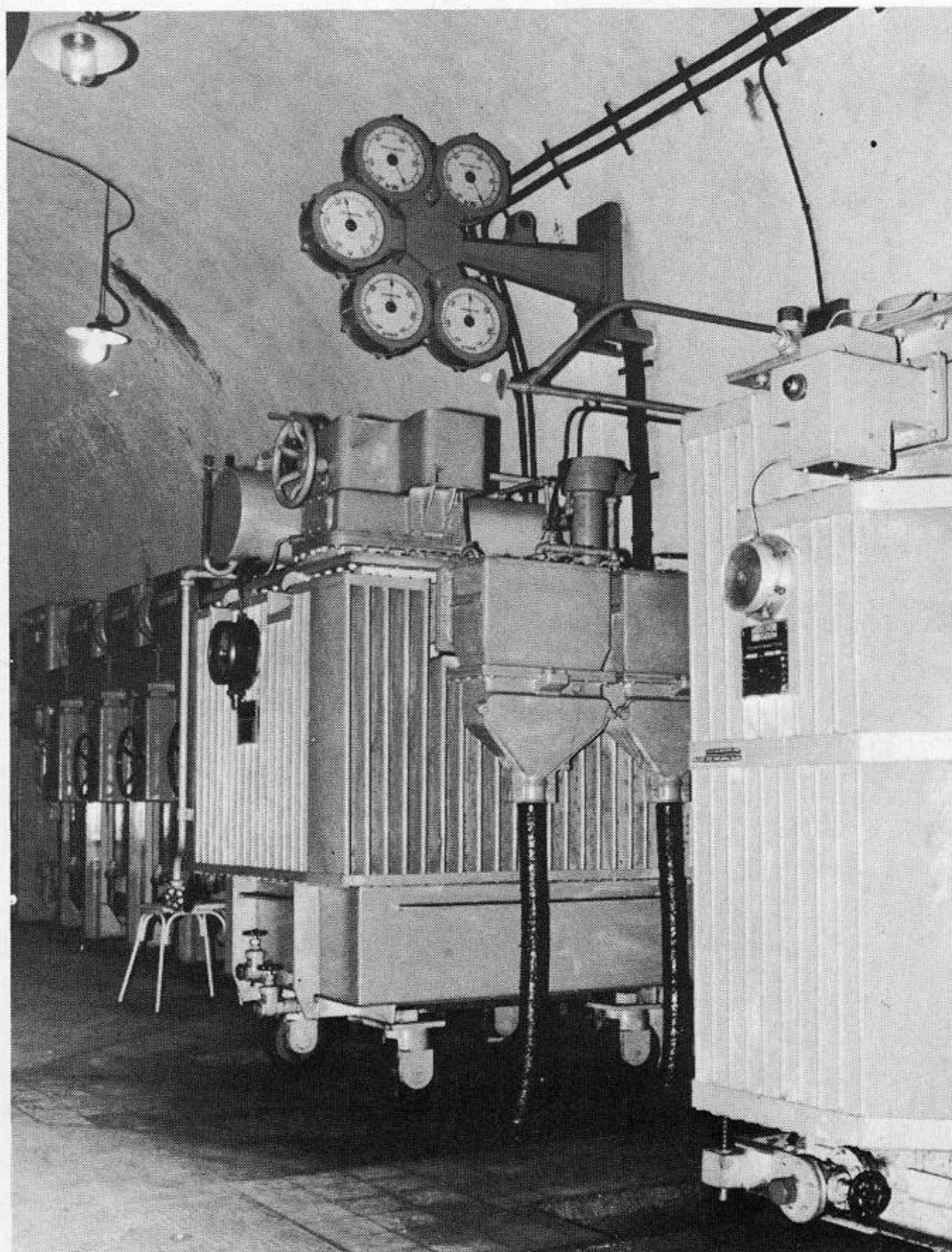
in Hackenberg werd rondgeleid door de Franse opperbevelhebber, generaal Gamelin. Een bezoek aan het fort duurt ongeveer tweeëneenhalf uur. Begonnen wordt bij de ingang voor de munitie- en andere voorraden waar, na een algemene inleiding, de werking van de draaibrug en het stalen rolluik worden uitgelegd. De bezoeker wordt dan ter bezichtiging naar het station van het smalspoortreintje gebracht dat zich bevindt aan het begin van de hoofdcorridor. Daarna volgen bezoeken aan het munitiedepôt, de keuken en het krachtstation met z'n transformatoren en z'n vier KVA generatoren. Een ervan wordt ten behoeve van de bezoekers opgestart. In een groot mu-

seumgedeelte, waarvoor twee corridors van de slaapruijten en het hospitaal werden ingericht, staat een uitgebreide selectie opgesteld van de bewapening van het fort, alsmede uitrustingsstukken en poppen in volle wapenrusting. Dan begint een tocht van twee kilometer met het treintje door de hoofdcorridor naar de gevechtsblokken. Met een lift gaat men naar boven naar Blok 9. Hier ziet men de 135mm zware mortieren opgesteld in de schietopening, en de geschutkoepel die men 'in actie' zowel van binnen als van buiten kan bekijken. Dit laatste door via de nooduitgang op het dak van Blok 9 te komen. Buitenom ziet de bezoeker dan bij Blok 8 de schade die het Amerikaanse

artilleriebombardement destijds aanbracht. Met de lift gaat men dan weer ondergronds en men verlaat het fort aan de achterzijde. Hackenberg is van 1 april tot 31 oktober op zaterdag en zondag voor bezoekers geopend van 14.00 tot 15.00 uur. Voor gezelschappen van tenminste 30 personen kunnen op andere tijden rondleidingen worden georganiseerd. Verzoeken hiervoor kan men indienen door te bellen met telefoonnummer 82 91 30 08. De toegangsprijs bedraagt 18 francs; groepen kunnen reductie krijgen. In fort Hackenberg zijn bij het begin van de rondleiding prentbriefkaarten verkrijgbaar, alsmede

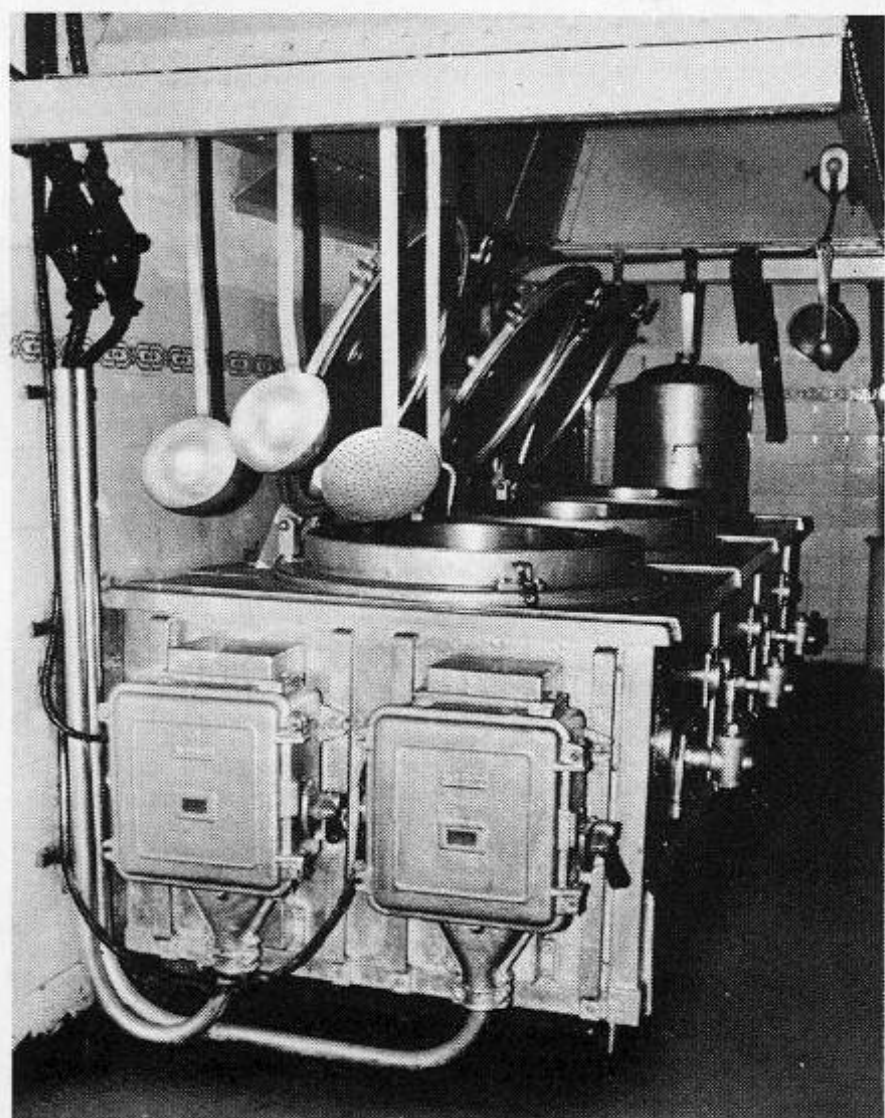
Nog een blijkbaar geposeerde foto, die een zelfbewuste bediener van de apparatuur in het krachtstation laat zien, bezig met een van de transformatoren (1939). De man staat op een geïsoleerd platform om hem te behoeden voor elektrische schokken. Afgezien van de verdwijning van

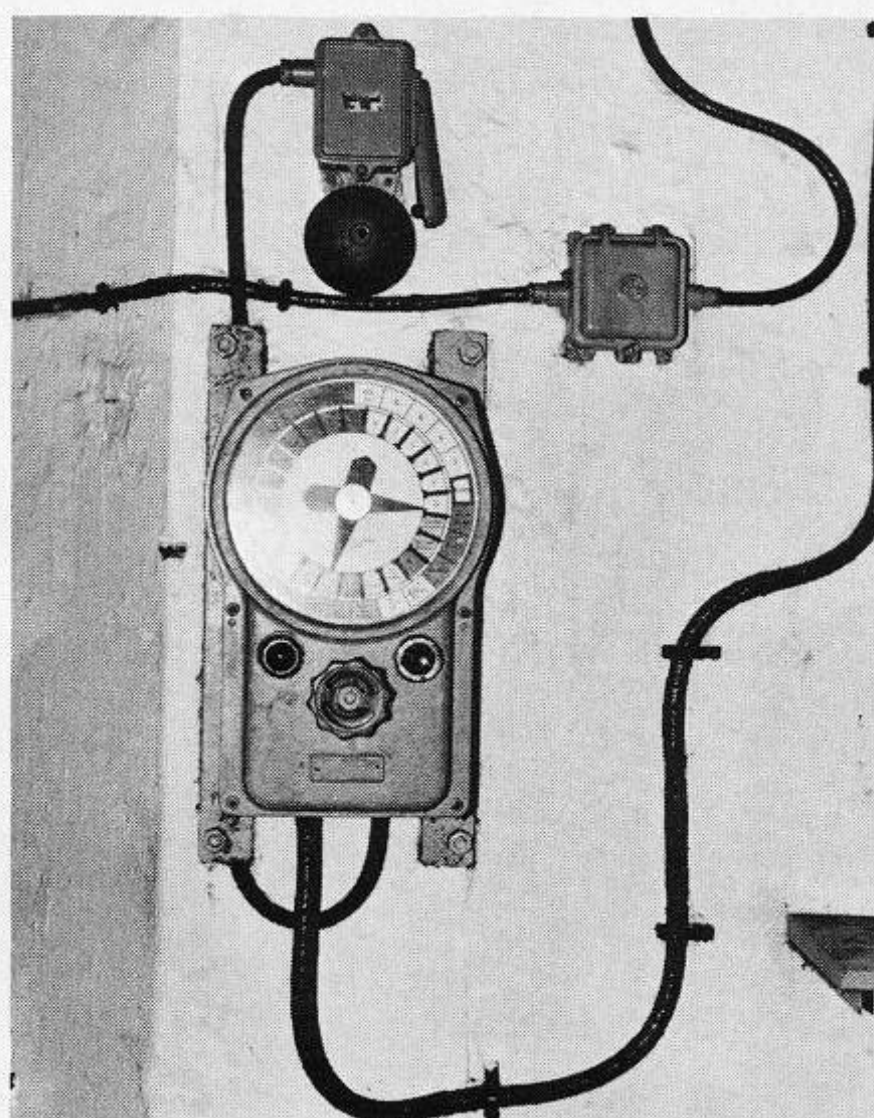
een instrument, waren de transformatoren in 1987, toen wij de vergelijkingsfoto maakten, nog dezelfde. Alleen de deksel die op de foto uit 1939 op de transformator ligt, is vervangen. (ECP Armées)

Uit Blok 9 nog twee voorbeelden van de goede staat waarin Hackenberg verkeert - de keuken en een stuurtelegraaf.

De natuur heeft het terrein van fort Hackenberg in de loop der jaren bedekt met een dicht bos, waardoor de meeste details van de blokken onzichtbaar zijn geworden. Het oostelijke deel van de W-vormige anti-tankgracht wordt vrijwel geheel door het gebladerte aan het oog onttrokken. De blokken die toegankelijk zijn voor bezoekers, 8 en 9, worden van begroeiing vrijgehouden, wat links boven duidelijk is te zien. (IGN)

een interessante brochure samengesteld door de vereniging Amifort. In die brochure staan alle wetenswaardigheden over 'het grootste fort van de Maginotlinie'.

BAMBESCH

Bambesch was een van de vijf kleine forten in de versterkte sector Faulquemont. Het fort (A35) ligt juist ten zuiden van de N3 vanwaar men het kan zien liggen. Het bevindt zich op enkele kilometers ten noorden van het dorp Bambiderstroff en ongeveer 10km ten westen van Saint-Avold. De sector Faulquemont bestreek de grens vanaf

Coume, 5 km ten noordoosten van Boulay, tot aan Kerbach, ten noordwesten van Sarreguemines. Het westelijk deel van de sector werd beveiligd door vijf kleine forten en acht kazematten, en strekte zich uit van Kerfent (A34) tot Tetting (A38) in het centrum. Het overige deel van de sector kon als defensief middel onder water worden gezet, terwijl zich daarvoorts nog een honderdtal blokhuisen bevonden.

Bambesch, dat het tweede fort van links was, had de volgende bewapening:

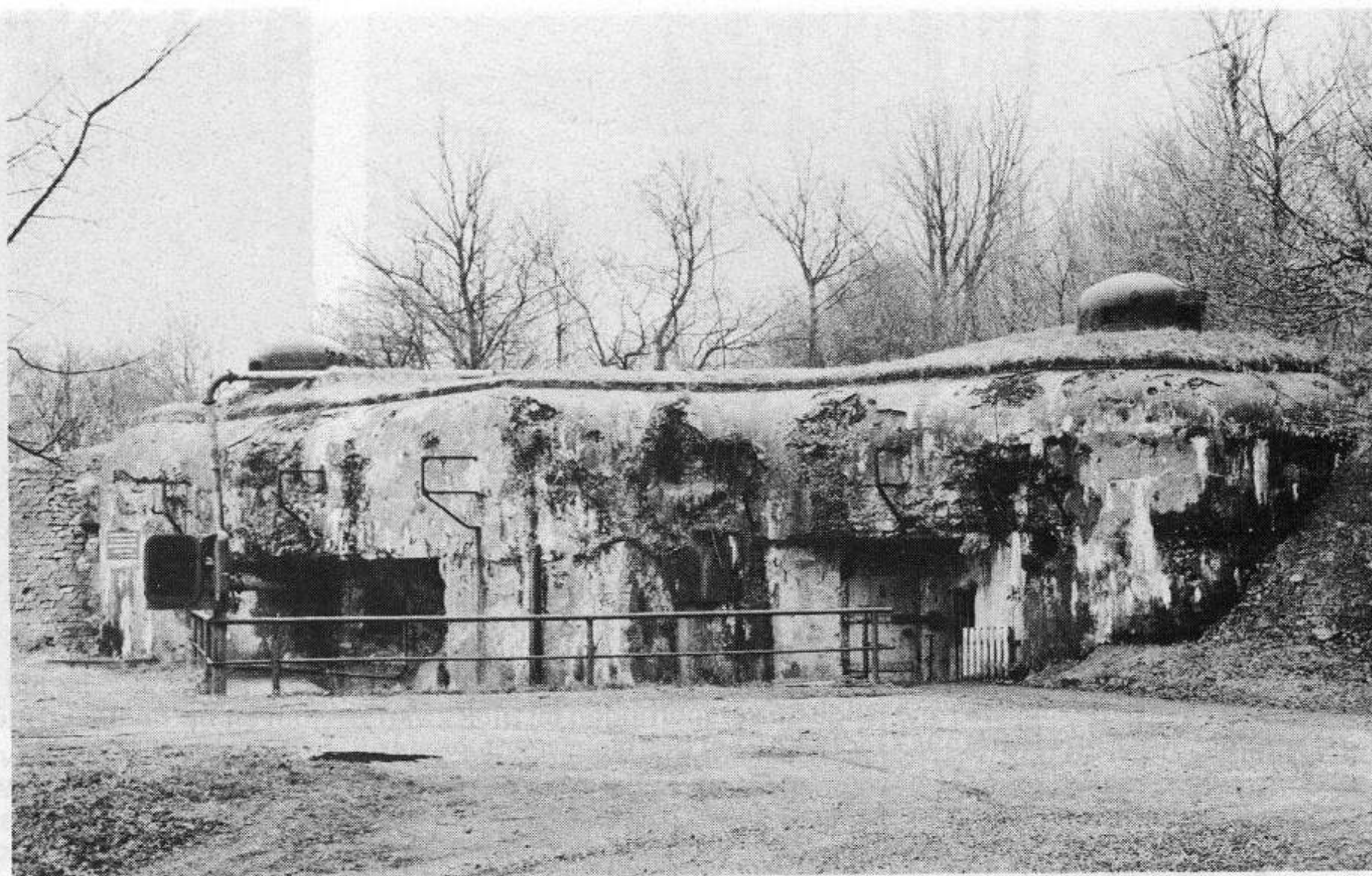
Blok 1 - een MI geschutkoepel en een GFM koepel.

Blok 2 - een 47mm AT/Reibel JM schietopening, een zelfde embrasure voor een Reibel JM, een GFM koepel en een LG koepel.

Blok 3 - een 47mm AT/Reibel JM embrasure, een Reibel JM schietopening en twee GFM koepels. In 1940 stond het fort onder bevel van eerste luitenant André Pastre. De bezetting bestond uit totaal twee officieren en 121 overigen, allen van het 156e RIF.

Tot eind mei 1940 viel de sector Faulquemont onder het Franse XXe Legerkorps, dat onderdeel was van het 4e Leger. Na de terugtrekking van de staf van dit leger kwam daarvoor in de plaats het Franse 3e Leger.

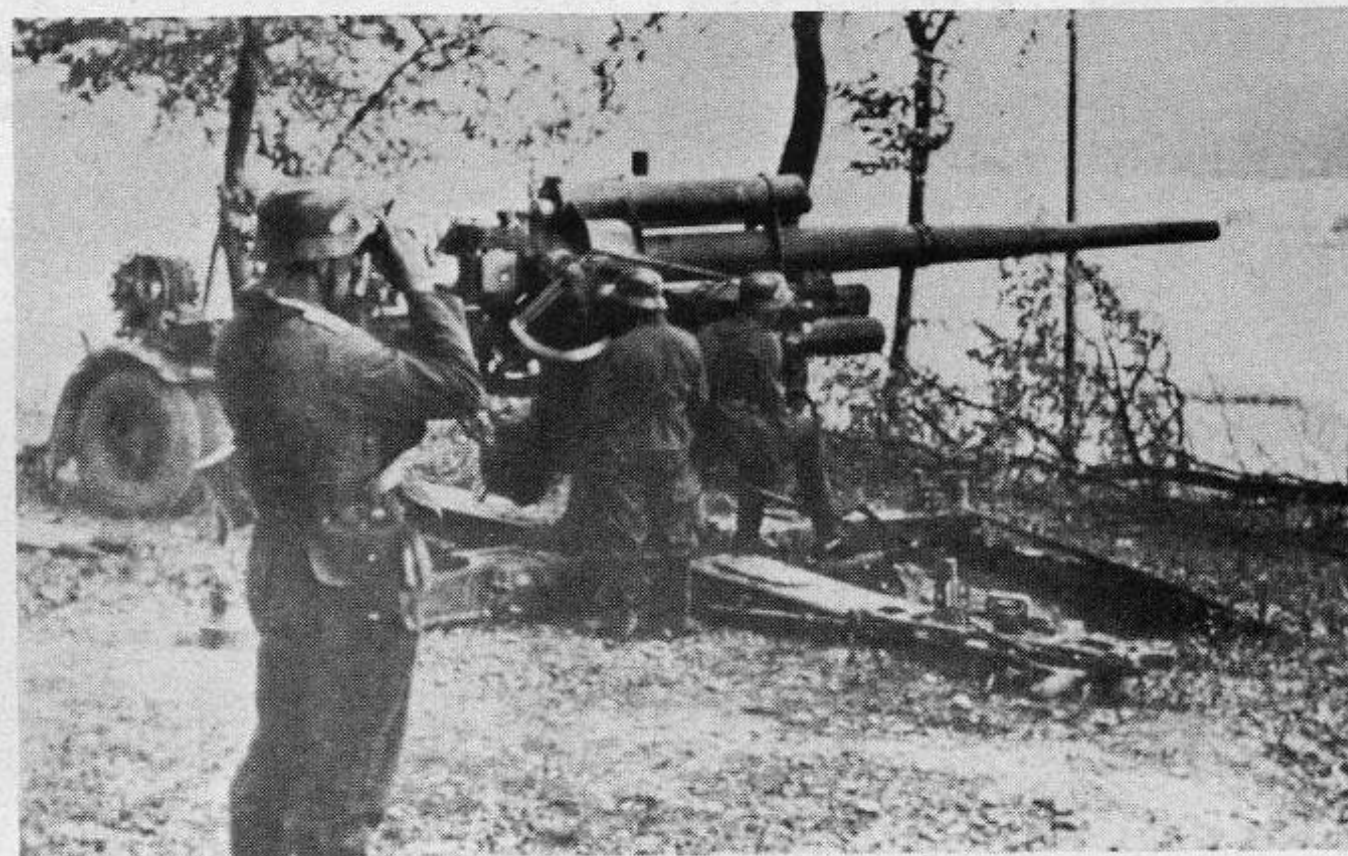
Eind mei maakten Duitse patrouilles contact met vooruitgeschoven Franse posten, er gebeurde echter niets belangwekkends voor de avond van de 13e juni. Toen begon de terugtrekking van de tussen de forten opgestelde troepen en een deel van de bezettingsmacht van de forten. Majoor Adolphe Denoix werd daarop belast met het commando over de militairen die in de forten van de sector Faulquemont waren achtergebleven om de terugtocht te dekken, totdat zij op 17 juni zelf aan de beurt zouden komen om te worden teruggenomen. Denoix had zijn commandopost ingericht in fort Laudrefang. Op 15 juni werden de bezettingen van de kazematten volgens plan in fort Bambesch geconcentreerd, maar de daaropvolgende fase van de terugtocht kon niet worden uitgevoerd aangezien de Duitse troepen reeds de achter de fortenlinie gelegen heuvelrand hadden bereikt. Dit waren onderdelen van de 167e Infanteriedivision die achter de linie waren gekomen na de doorbraak bij Sarre. In minder dan geen tijd hadden de Duitsers de Achilleshiel van fort Bambesch ontdekt. Doordat het fort aan de achterzijde aan een dicht woud grensde, kon het gemakkelijk worden benaderd. De Duitsers hadden weinig moeite met het instelling brengen van hun 88mm Flak in een rechte lijn tegenover de achterzijde van het fort. De beschieting begon op 20 juni. Luitenant Pastre wist dat Bambesch buiten het bereik van de kanonnen in de forten Enseling en Laudrefang lag. Niettemin verzocht hij ondersteunend vuur, waarop beide forten begonnen te vuren met hun mitrailleurs en de mortieren van 81mm. Na een intensief bombardement van twee uur, slaagden de Duitsers erin het vuur van Blok 2 tot zwijgen te brengen en de bezetting te dwingen de gevechtsstelling te verlaten. Ondertussen was de lucht in het fort zelf meer en meer vervuild. Zich bewust van wat er was gebeurd met de mannen in fort La Ferté, besprak Pastre de toestand met z'n onderofficieren, en in de middag van de 20e juni besloten zij zich over te geven

Boven: Gezicht op fort Bambesch, zoals bezoekers het thans aantreffen. De door granaten veroorzaakte schade aan het fort is nog duidelijk te zien, evenals die aan het gepantserde zoeklicht op de muur links. **Onder:** De hagel van vuur die de Duitsers lieten neerdalen op Bambesch is nog treffend zichtbaar op deze GFM koepel. Onder de uitkijkgleuf bevindt zich nog een niet geëxplodeerd projectiel. (ECP Armées)

Links: De overwinnaars van Bambesch en Kerfent. Officieren van Infanterieregiment 333 inspecteren hier Blok 3 van fort Kerfent. Geheel rechts staat 1e luitenant Schmidt, en naast hem, links, majoor Josef Gollé. **Rechts:** De krachtige 88mm Fliegerabwehrkanone (Flak), een van de

meest veelzijdige Duitse wapens in de oorlog, waren het voornaamste instrument waarmee Bambesch en Kerfent tot capitulatie werden gedwongen, zoals de middelste foto aantoont. (Zie ook p. 9). (M. Heiden via R. Bruge)

De commandant van het Franse 4e Leger, generaal Edouard Requin, leidt hier Canadese bezoekers rond langs de versperringen bij Blok 2 van fort Kerfent. Onze foto uit mei 1987 toont hoe het bos zich weer meester

heeft gemaakt van het land. Het dorp Boucheporn, nog zichtbaar rechtsboven op de linkerfoto, is thans geheel aan het zicht onttrokken. (ECP Armées)

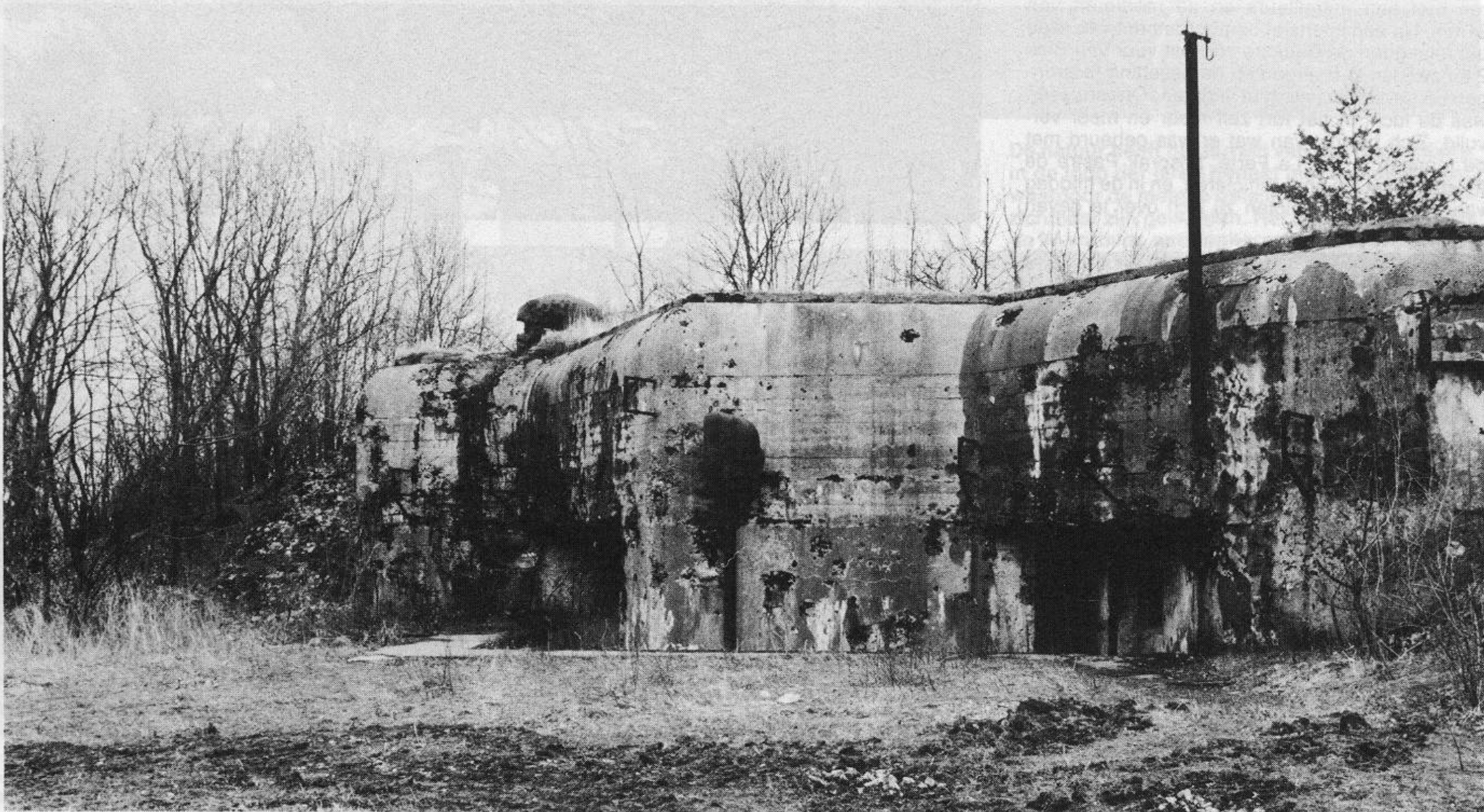

Boven: Troepen uit fort Kerfent aangetreden voor de gouverneur-generaal van Canada, M.T.A. Crerar. Naast hem generaal Requin. Onder: Toen wij deze vergelijkingsfoto maakten wapperden er geen vlaggen meer op dit thans lege en vergeten Blok 2.

aan een aanvalsgroep van Infanterieregiment 339.

De commandant van dit regiment, luitenant-kolonel Reisner von Lichtenstern, sneuvelde de volgende dag toen hij bezig was voorbereidingen te treffen voor een beschieting van fort Kerfent. Dit gaf zich over na een hevig bombardement met 88mm Flak, dat binnen honderd meter van Blok 2 van Bambesch, in stelling was gebracht. De forten Einseling, Laudrefang en Teting hielden het, ondanks zware beschietingen en hernieuwde aanvallen vier dagen uit dankzij de 81mm mortieren van Laudrefang. Deze laatste drie forten van de sector Faulquemont gaven zich over op 30 juni, nadat majoor Denoix een ontmoeting had gehad met kolonel Marion, en hij zijn handtekening had geplaatst onder het document opgesteld door het Höheres Kommando zu besonderer Verwendung XXXXV.

Fort Bambesch werd opgekocht door de gemeente Bambiderstroff en is sinds 1973 voor het publiek geopend. De plaatselijke brandweer is belast met de regeling van een en ander. Een bezoek begint bij Blok 3, dat ook de versterkte ingang tot het fort was. Er is daar veel te zien, o.a. de ruimte voor de opstelling van de kanonnen. Op weg naar het ondergrondse hoofdcorridor via een trap van 132 treden, wordt de keuken getoond. Bij Blok 1 gaat men weer naar boven (105 treden) en komt men in de geschutruimtes van de MI en de GFM koepel. Lopend door de hoofdcorridor, krijgt de bezoeker de slaapvertrekken te zien, de waterbron

Links: Duitsers van Infanterieregiment 339 brengen een mitrailleur in stelling aan de rand van het bos bij Blok 2. Met een MG 34 openden zij het vuur op de embrasure. De MG 34 was in het Duitse leger toen de standaard lichte mitrailleur. **Rechts:** Anders dan de goed bewaard gebleven

gevechtsstellingen of -blokken van Kerfent, zijn de licht gebouwde onderkomens die langs de toegangsweg stonden, praktisch verdwenen. Alleen aan de fundamenteën is nog te zien waar zij stonden. Overigens zijn die ook overwoekerd door begroeiing.

die 212 meter diep is, en een als museum ingericht gedeelte waar verscheidene wapens en andere voorwerpen staan opgesteld. Bij het naderen van Blok 2 via een trap van 137 treden naar de geschutruimte, kan men zien welke schade er werd aangericht door de Duitse beschieting in juni 1940. Bij het verlaten van het Blok ziet men de bovenbouw van het fort, en op de terugweg door het bos naar de ingang, de geschutkoepel en de koepel van Blok 2.

Bambesch is slechts geopend op bepaalde zon- en feestdagen in de maanden april tot en met september, van 13.00 tot 18.00 uur. De dagen waarop het fort is te bezichtigen wisselen elk jaar, zodat het verstandig is van te voren te bellen met telefoonnummer 87 90 31 95. Via hetzelfde nummer kan men ook afspraken maken voor groeps rondleidingen op elk gewenst tijdstip. De toegangsprijs bedraagt 15 francs, terwijl gezelschappen reductie kunnen krijgen. Een kleine brochure over de geschiedenis van het fort kan ter plekke worden gekocht.

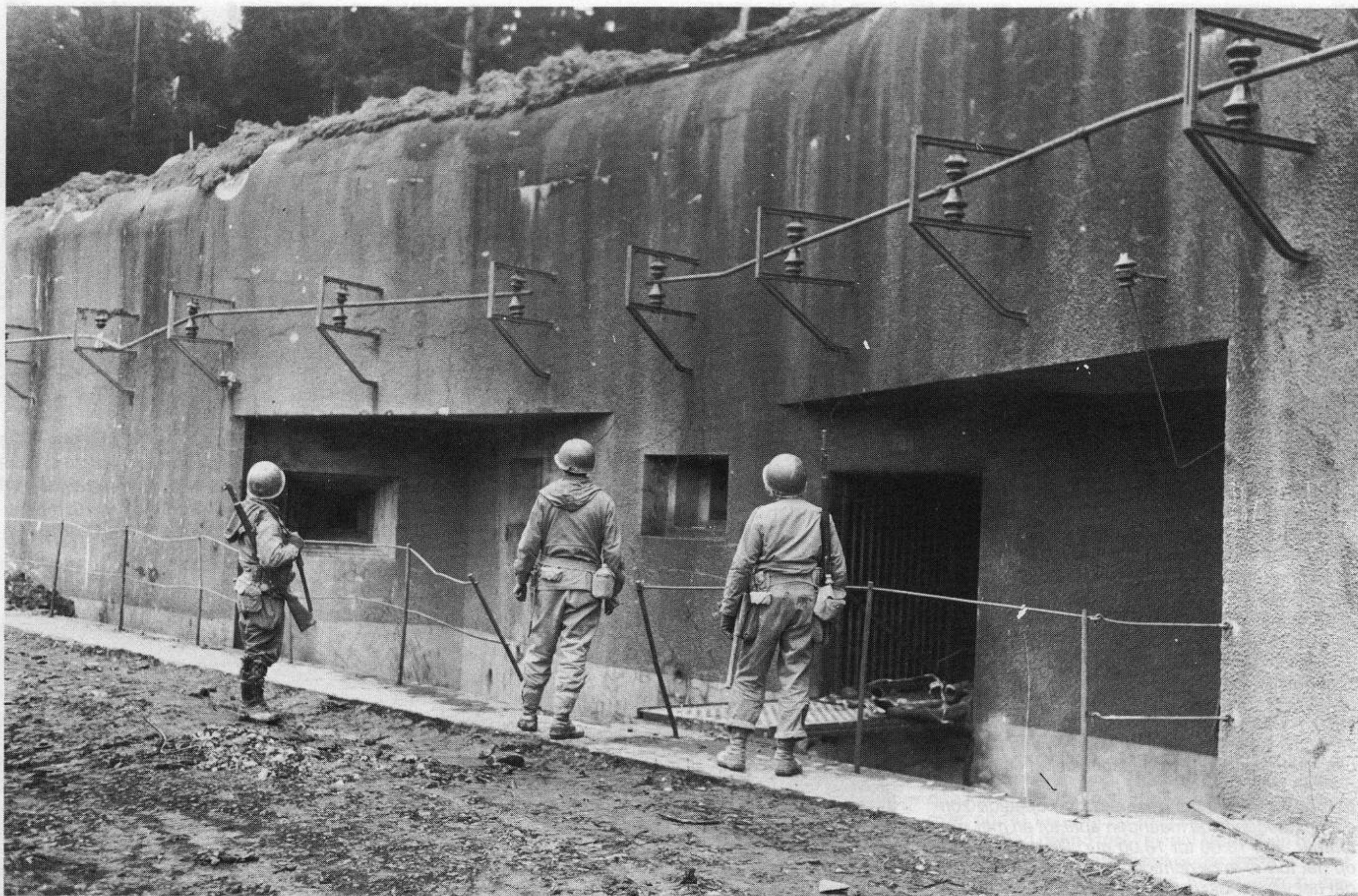
De strijd is verloren. Overtuigd dat Duitse troepen Blok 3 waren binnengedrongen, nadat het Franse garnizoen gedwongen werd het te verlaten door het geconcentreerde artillerievuur van de vijand, en kapitein Broché voor de vraag stond of dit ook het lot zou moeten zijn van Blok 2, besloot hij het fort over te geven. Hier verlaat sergeant 1e kl Valentin Blok 2, zijn gasmasker om zijn nek, en gereed om te worden afgevoerd als krijgsgevangene. (M. Heiden via R. Bruge)

Links: De bezetting van Kerfent, opgesteld voor het zwaar beschadigde en nog rokende Blok 2, wordt in krijgsgevangenschap gevoerd (21 juni 1940). De koepel, vaag zichtbaar links op de stelling, is dezelfde als de zwaarbeschadigde op p. 9. **Rechts:** De commandant van fort Kerfent, kapitein George Broché (met de overjas over z'n arm), wordt gegroet door

een van z'n mannen, terwijl hij Blok 2 achter zich laat. De Duitsers lieten geen tijd verloren gaan en brachten onmiddellijk een 88mm Flak in stelling om fort Mottenberg onder vuur te nemen, dat enkele kilometers naar het noordwesten lag. (M. Heiden via R. Bruge)

SIMSERHOF

Simserhof was een van de twee grote forten in de versterkte sector Rohrbach, en ligt ongeveer zes kilometer ten westen van Bitche, tussen de D35 en de D35A.

De sector Rohrbach beveiligde de grens vanaf Obergailbach, op 10km ten oosten van Sarreguemines, tot aan Volmunster, ongeveer 15km ten noorden van Bitche. Er bevonden zich in de sector twee grote en drie kleine forten, en voorts twintig kazematten. Deze linie strekte zich uit van het kleine fort Welschoff in het westen, tot het eveneens kleine fort Otterbiel in het oosten. Ook telde de sector acht loopschansen. Simserhof was het middelste van de vijf forten in deze sector.

Het fort had acht gevechtsblokken, alsmede twee versterkte ingangen. Deze stellingen waren als volgt bewapend:

Blok 1 - een schietopening voor een 135mm mortier, een 47mm AT/Reibel JM embrasure, een Reibel JM embrasure, een MI geschutkoepel en een GFM koepel.

Blok 2 - een 47mm AT/Reibel JM schietopening, een Reibel JM embrasure, een 81mm geschutkoepel, een GFM koepel en een observatiekoepel.

Blok 3 - een 37mm AT/Reibel JM embrasure, een Reibel JM schietopening, een 81mm geschutkoepel en twee GFM koepels.

Blok 4 - een 135mm mortier schietopening, een 37mm AT/Reibel JM embrasure, een Reibel JM embrasure, een MI geschutkoepel en een GFM koepel.

Blok 5 - drie 75mm houwitser schietopeningen, twee GFM koepels, een LG koepel en een observatiekoepel.

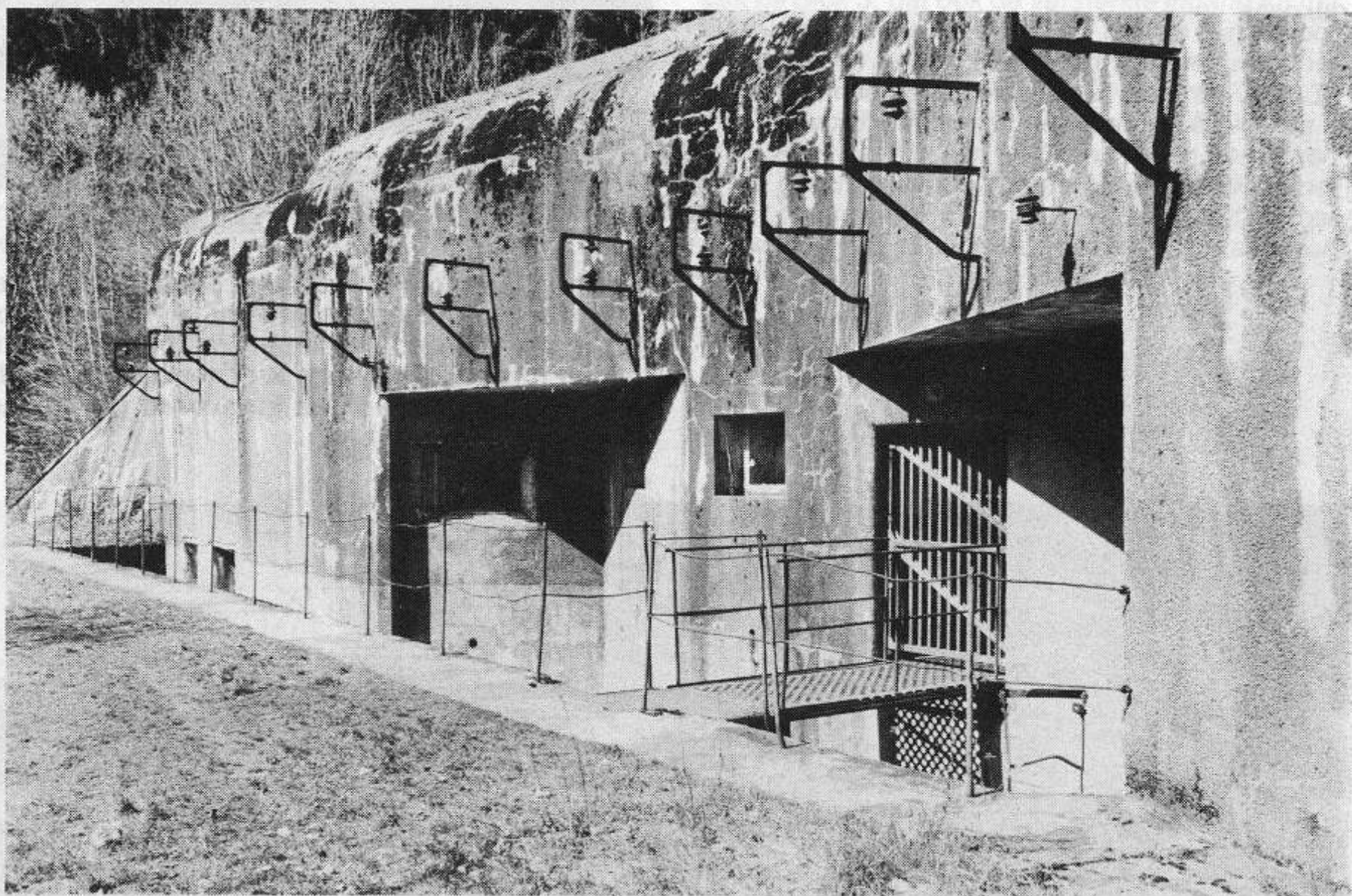
Blok 6 - drie 75mm houwitser schietopeningen, twee GFM koepels, een LG koepel en een observatiekoepel.

Blok 7 - een 135mm geschutkoepel en twee GFM koepels.

Blok 8 - een 75mm geschutkoepel en twee GFM koepels.

De munitie- en bevoorradingsingang kon rechtstreeks worden betreden. De personeelsingang liep via een trap. Eerstgenoemde werd beveiligd door een 47mm AT/Reibel JM embrasure en twee GFM koepels, en de personeelsingang

Hoewel het nog vijf maanden zou duren voordat de oorlog zou zijn afgelopen op het moment dat de mannen van de Amerikaanse 44e Infanteriedivisie op 20 december 1944 de personeelsingang van fort Simserhof bekeken, zou men ze toch kunnen beschouwen als de eerste toeristen die het fort een bezoek brachten. (US Army) Onder: 1987. Simserhof is voor het grootste deel onveranderd gebleven.

door twee 47mm AT/Reibel JM schietopeningen, twee GFM koepels en een LG koepel.

Bevelhebber van het fort was in juni 1940 luitenant-kolonel Raoul Bonlarron. Het personeel bestond uit 28 officieren en 792 onderofficieren en manschappen van het 153e RIF en het 150e RAP.

De bezetting had het fort eerst acht dagen voordat de oorlog uitbrak bemand. De daarop volgende maanden van de 'schemeroorlog' verliepen zonder opmerkelijke gebeurtenissen. Het meest noemenswaard was dat in januari 1940 Blok 8 met het 75mm geschut enkele salvo's afvuurde, terwijl diezelfde maand een groot gezelschap van de staf van het Franse VIIIe Legerkorps een bezoek bracht aan Simserhof.

Luitenant-kolonel Bonlarron had op 26 april het commando over het fort op zich genomen. Ook nadat de Duitsers in mei 1940 het Maastricht hadden doorbroken, bleef het betrekkelijk rustig in de sector Rohrbach, zij het dat fort Simserhof op 13, en op 24 en 25 mei werd beschoten. Het Franse VIIIe Legerkorps, behorend tot het 5e Leger had sinds september 1939 het tactische commando over deze sector. Begin juni werd het korps verplaatst naar het front langs de Aisne, waarna de sector onder het XXXIIIe Fortificatielegerkorps (Corps d'Armée de Forteresse) kwam te vallen. Op 12 juni, na de algemene terugtochtsorder, begon de verplaatsing naar achteren der tussen de forten opgestelde troepen. De bezettingen in de forten en kazematten zelf, dekten deze terugtrek-

king. Op 14 juni begon de Duitse druk toe te nemen op de vooruitgeschoven posten, in het bijzonder in het beboste gebied ten noorden van Bitche. Een aanval op Gross Rederching werd afgeslagen. Het 75mm geschut van Blok 8 vuurde in de middag twee salvo's af van elk twintig granaten. In een dagorder van luitenant-kolonel Bonlarron verklaarde deze dat 'Frankrijk ernstige tijden doormaakt, evenals Simserhof ... we zullen blijven vechten ... houdt goede moed!'

Op 15 juni waren alle tussen de forten opgestelde troepen teruggetrokken. De bezettingen van de forten moesten het nu alleen doen. Bonlarron nam het commando op zich van de gehele sector. 's Ochtends werden de vooruitgeschoven posten gedwongen zich terug te trekken op de hoofdlinie. In Simserhof, dat het grootste deel van de dag deze terugtocht door vuurafgifte had gedekt, heerste de nodige commotie in verband met de aanstaande gevechten.

Na de doorbraak van het Duitse 1e Leger in het Sarregebied op 15 juni, begon het Höheres Kommando zu besonderer Verwendung XXXVII z'n aandacht te richten op de forten die in het oosten in de flank van de bres lagen. In dit verband werd Haut-Poirier aangevallen, een klein fort ten westen van de sector Rohrbach. Met een 150mm howitzer werd Blok 3 van dit fort van achteren bestookt totdat de granaten bressen hadden gemaakt. Drie man in het Blok sneuvelden onder de beschieting, terwijl de bovenbouw ernstig werd beschadigd. Op 21 juni, laat op de dag, gaf het fort zich over. Toen de Duitse 257e en 262e Infanteriedivision oprukten in de rug van de fortenlinie, bracht de laatstgenoemde divisie haar artillerie in stelling tegen de achterzijde van Welschoff, het meest westelijke fort ten oosten van de Duitse doorbraak. Al spoedig vielen de granaten op Blok 1 en op de kazemat in Bining. Het spervuur dat vanuit Simserhof werd afgegeven met het 75mm geschut als steun voor Welschoff, kon weinig uitrichten omdat de kanonnen op de limiet van hun bereik zaten. Alleen een gunstige wind had aan de situatie iets kunnen veranderen. Nadat het 75mm geschut van Blok 5 in Simserhoff erin was geslaagd de kanonniers van een Duitse 150mm howitzer te verdrijven die vanuit Singling begonnen was aan de beschieting van Welschoff, bleef Simserhof dag en nacht ondersteunend vuur afgeven. De 23e juni echter slaagden de Duitse batterijen erin bressen te schieten in Blok 1 van Welschoff dat zich de volgende dag overgaf.

Op 21 juni hadden de 75mm howitzers van Blok 5 in fort Simserhof, een halt toegeeroepen aan de pogingen van de Duitsers om drie antitankkanonnen van 37mm tegenover het kleine fort Rohrbach in stelling te brengen. Dit fort lag binnen het zicht van de observatiekoepels van Simserhof, en precies binnen schootsafstand van de kanonnen van het grote fort. Dankzij de vuursteun uit Simserhof werd Rohrbach niet voor de wapenstilstand ingenomen. De Duitsers waren niet in staat geweest met hun kanonnen voldoende naderbij te komen.

Boven: 19 December 1944. Een infanterist van het 71e Infanterieregiment van de 44e Infanteriedivisie, bekijkt een observatiekoepel bovenop Blok 5 van fort Simserhof. (US Army). **Onder:** Onze vergelijkingsfoto uit april 1987 laat zien dat gras en onkruid de granaatscherven hebben verdreven. Het beton van de stelling bevindt zich te dicht tegen het grondoppervlak aan, dat bomen er geen wortel kunnen schieten.

Links: Amerikaanse soldaten van het 71e Infanterieregiment bekijken wat hun artillerie heeft aangericht aan Blok 5. (US Army) **Rechts:** Op het eerste gezicht onveranderd. Toen onze auteur Jean Paul Pallud de plek in

april 1987 bezocht, bleek echter bij nadere inspectie dat het Franse Leger, na verwijdering van de bewapening, de ergste schade had hersteld.

De 135mm geschutkoepel van Blok 7 in fort Simserhof, zoals deze er in 1969 uitzag. De twee zware mortieren bevinden zich in hun laagste stand.

De 24e juni laat op de dag kondigde de radio aan dat er een wapenstilstand was gesloten. Simserhof vuurde nog een laatste salvo af ter ondersteuning van Rohrbach, waarna op 25 juni te 00.35 uur het staakt het vuren inging. Sinds het uitbreken van de oorlog had fort Simserhof 30.000 granaten verschoten van allerlei soorten kalibers. Vijf dagen later begaven de commandant van de sector Rohrbach, luitenant-kolonel Bonlarron, en diens collega van de sector Vogezen, majoor Pierre Fabre, zich naar het fort Hohékirkel. Daar zouden zij een ontmoeting hebben met de vertegenwoordiger van het Franse opperbevel, luitenant-kolonel Jacques Simon. Deze arriveerde daar na eerst een gesprek te hebben gehad met de commandant van de Duitse 257e Infanteriedivision, Generalleutnant Max von Viebahn. Simon deelde de twee sectorcommandanten mee dat de forten geheel intact, zonder vernielingen aan te brengen, moesten worden overgegeven, en dat het personeel in de forten als krijgsgevangenen moesten worden beschouwd. Ontzettend boos over dit schandelijk ter zijde stellen van de wapenstilstandsvoorwaarden, stemden Bonlarron en Fabre er tenslotte na veel protesten mee in de nodige documenten te tekenen. Zij gingen zelfs zo ver hun gevoelens over deze zaak in een annex aan de documenten te hechten. Majoor Fabre stelde zich zo vijandelijk op, dat de Duitsers hem ervan verdachten dat hij gegeven bevelen niet zou opvolgen, waardoor zij hem extra in de gaten hielden.

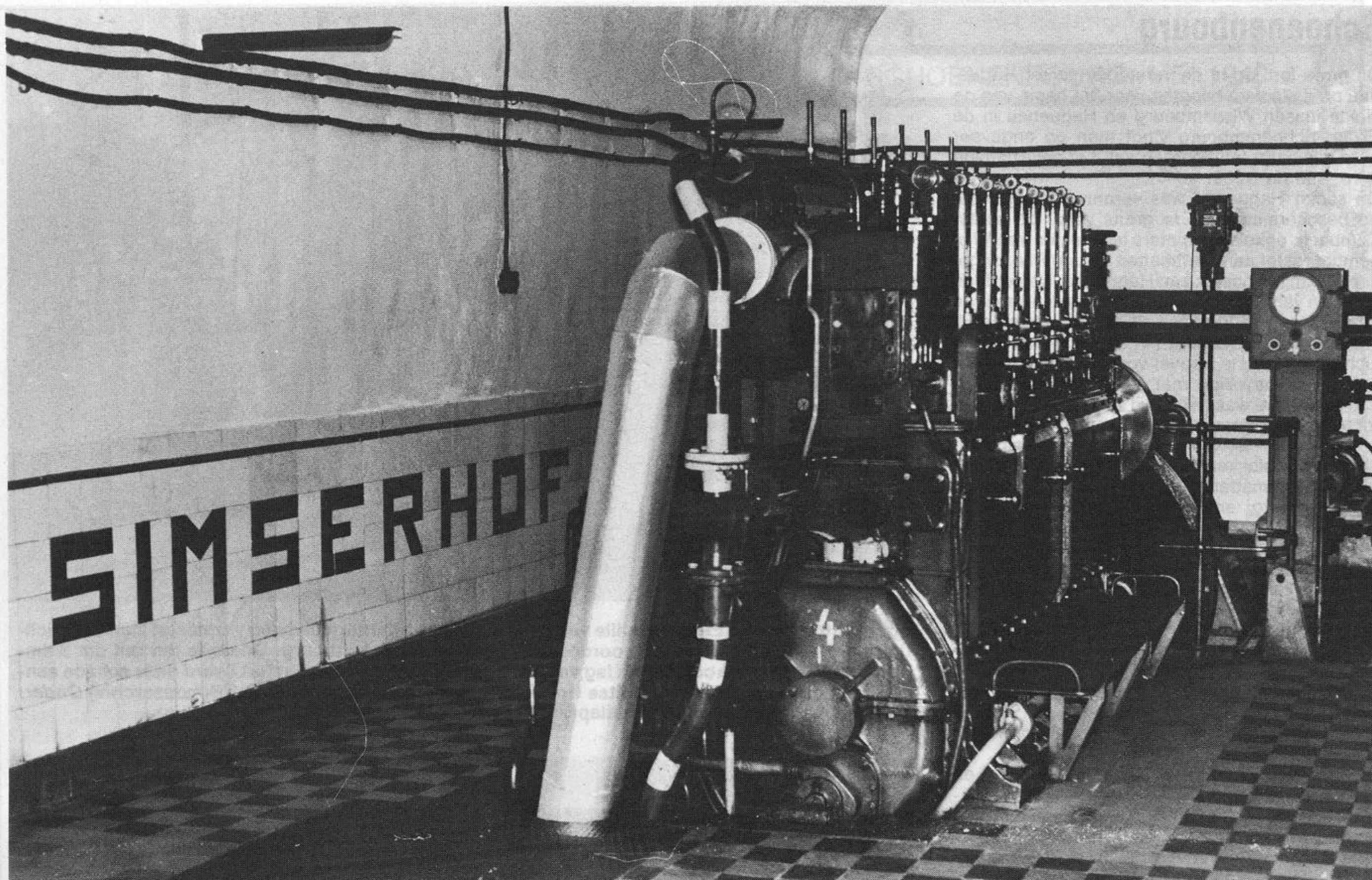
Na aanvankelijk te hebben overwogen om Simserhof op te nemen in hun eigen Siegfriedlinie, stapten de Duitsers uiteindelijk van dit plan af. In plaats daarvan begonnen zij zaken uit het fort weg te halen, zoals twee Sulzer 175 KVA generatoren die voor de Atlantik Wall werden gebruikt, en maakten zij van Simserhof een opslagplaats voor munitie en torpedo's. In december 1944 doorbrak de Amerikaanse 100e Infanteriedivisie de Duitse verdediging in de Maginotlinie. Tijdens deze gevechten bracht de zware Amerikaanse artillerie ernstige schade toe aan de Blokken 1, 5 en 6 van Simserhof. De Duitsers voerden voorts nog vernielingen uit voordat zij zich terugtrokken, een voorbeeld dat de Amerikanen volgden toen zij in januari 1945 moesten terugtrekken als gevolg van de opmars van de Duitse 559e Volksgrenadiërdivision tijdens het 'Nordwind' tegenoffensief. De Amerikanen vernielden de meeste Blokken, de ingangen en de koepels van de Blokken 7 en 8.

Het Franse leger, dat alle schade herstelde in het begin van de jaren vijftig, is nog steeds eigenaar van Simserhof. In tegenstelling tot de meeste andere buiten dienst gestelde forten, bleef het leger Simserhof onderhouden en richtte er een indrukwekkend museum over de Maginotlinie in. Een grote artilleriecollectie bevat alle soorten geschut die in de Linie stonden opgesteld, alsmede kanon-

Boven: De M1 geschutkoepel van Blok 4 en onder een GFM koepel van Blok 6 zoals deze er thans (1987) uitzien. Sporen van de originele camouflageverf zijn nog zichtbaar op deze stalen monsters.

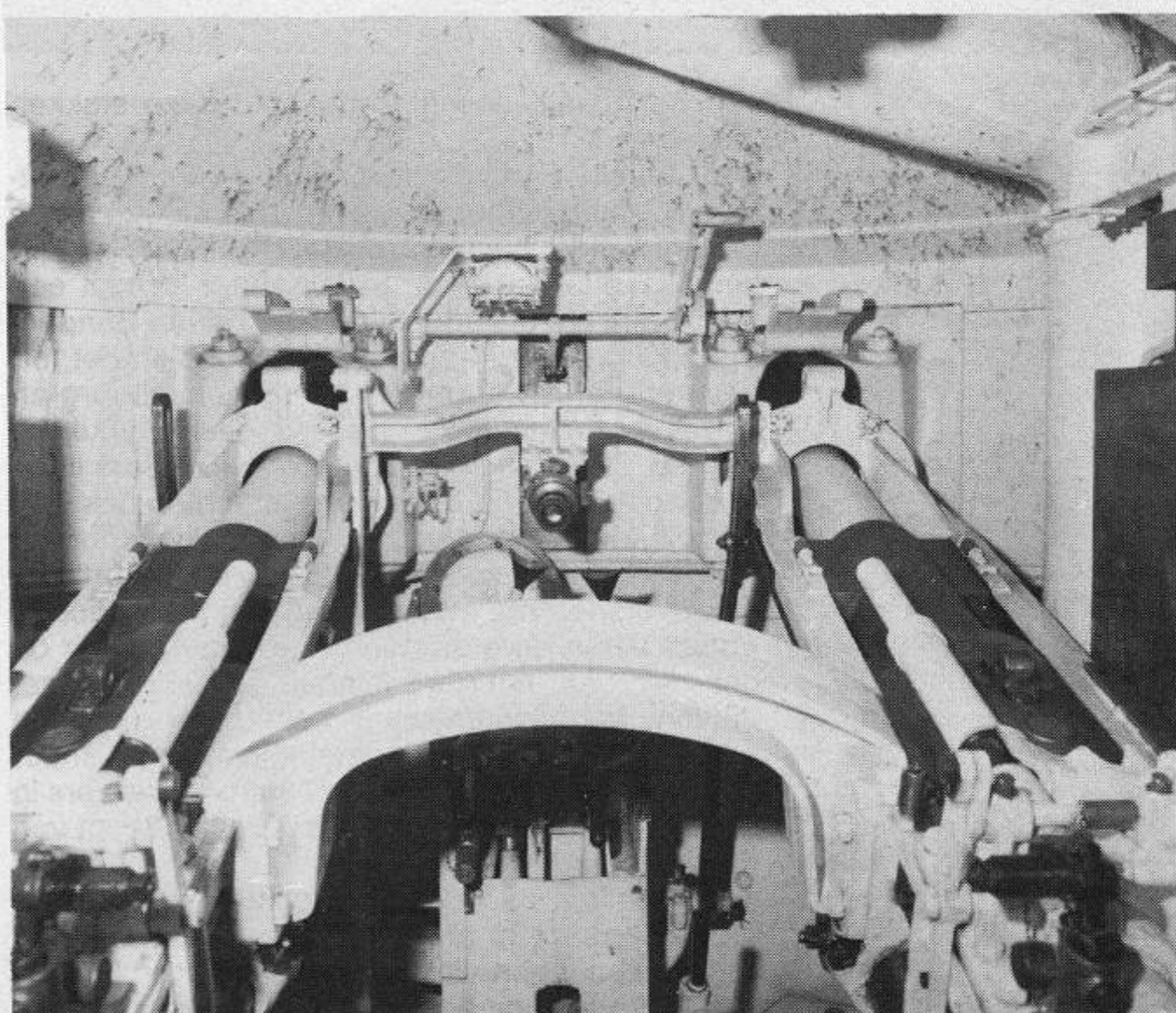
nen uit de periode 1870-1914, afkomstig uit zowel Franse als Duitse forten. Daarnaast telt de collectie nog andere typen Frans en Duits geschut. Onder de tentoongestelde granaten zijn die van 75, 81 en 135mm uit de Maginotlinie en de reusachtige Franse granaat van 400mm uit de Eerste Wereldoorlog. Voorts staan er optisch instrumenten seintoestellen (Franse en Duitse), en generatoren opgesteld. Dan is er ook nog een verzameling koepels, variërend van de geschutturen van de Renault FT 17, die tot observatiekoepels waren gemodificeerd, tot de Pamart koepels van de gemoderniseerde forten bij Verdun. Bezoeken aan dit museum worden georganiseerd door de Vereniging van vrienden van Simserhof (Association des Amis du Simserhof).

De rondleiding begint bij de ingang voor munitie- en andere voorraden. De bezoeker gaat dan naar de grootste munitieopslagplaats, M1, alwaar de grote museumcollectie staat opgesteld. In het smalspoortreintje wordt men vervolgens naar Blok 6 of Blok 8 gebracht, die men via een lift bereikt. In Blok 6 kan men, zowel van binnen als van buiten, via de nooduitgang, de drie schietopeningen zien voor de 75mm houwtisser en de koepels. Wordt de bezoeker naar Blok 8 geleid, dan kan men deze slechts van binnen bekijken. Hier wordt echter de 75mm geschutskoepel voor de bezoeker 'in werking' getoond. Nadat men met de lift weer is afgedaald, volgt een bezoek aan de commandopost van het fort. Hierna rijdt men met het treintje naar de achterzijde van het fort voor een rond-

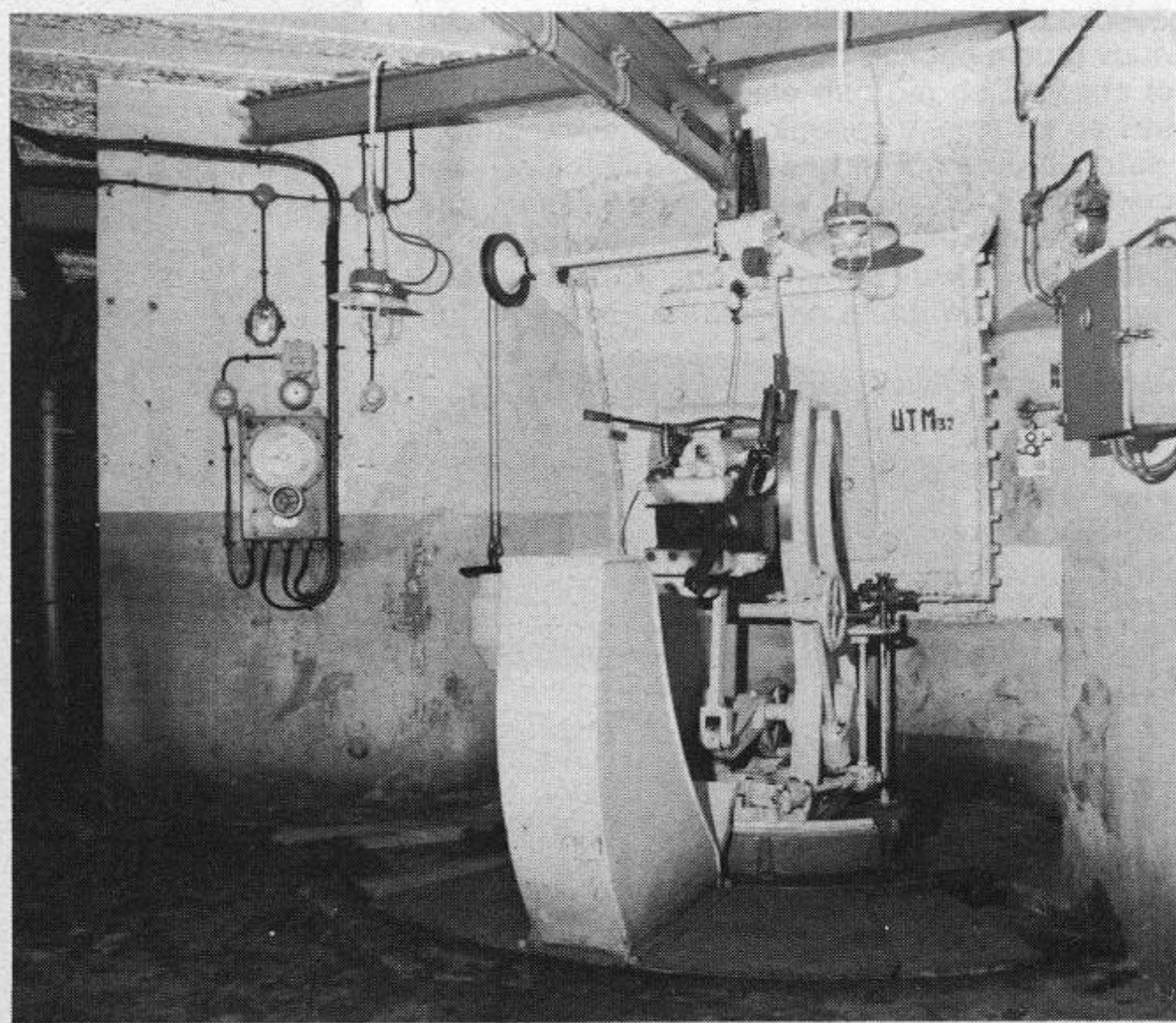
Een van de vier 290pk Sulzer generatoren in het krachtstation van Simserhof, zoals de auteur ze in 1987 aantrof.

leiding langs de slaapzalen, de keuken en het krachtstation. Het bezoek eindigt daarna bij de personeelsingang.

Van medio maart tot medio December is dit interessante fort dagelijks, behalve op maandag, na afspraak voor bezoekers geopend. Die afspraak dient ongeveer tien dagen van te voren te worden geregeld, waarvoor men moet bellen met telefoonnummer 87 96 14 55. De toegangsprijs bedraagt 20 francs; groepen kunnen reductie krijgen.

Links: Het binnenste van een 75mm geschutskoepel in Blok 8 in fort Simserhof. Dit is een deel van het complex dat niet voor het publiek toegankelijk is. Het Franse leger heeft nog de eigendom van het fort. Rechts:

Een zware 135mm mortier in een schietopening of embrasure van Blok 4. Let op de stuurtelegraaf aan de muur links. Zie p. 28. (ECP Armées)

Schoenenbourg

Dit grote fort lag in de versterkte sector Haguenau op de laatste hoogten voor het begin van de vlakte tussen Wissembourg en Haguenau in de Elzas. Schoenenbourg vindt men op ongeveer twee kilometer ten noorden van het gelijknamige dorp, aan de D263.

De sector Haguenau was verantwoordelijk voor de bescherming van de grens vanaf de sector Climbach, enkele kilometers ten westen van Wissembourg, tot aan Stattmatten aan de Rijn, ongeveer 18km ten oosten van Haguenau. De verdedigingslijn van de sector volgde het terrein vanaf de grens tussen de Vogezen en de vlakte van de Elzas. De twee grote forten in de sector bevonden zich op de laatste heuvel voor de vlakte begon. Deze werd beveiligd met 39 kazematten, waarvan een aantal was gebouwd als koepels. De sector telde ook vijftien loopschansen en twee observatiekoepels. Het reusachtige fort Hochwald, met elf gevechtsblokken, drie versterkte ingangen en negen kazematten, lag op de linkervleugel. Schoenenbourg enkele kilometers ten oosten daarvan als laatste fort voor het begin van de vlakte.

Laatstgenoemde fort had zes gevechtsblokken en twee versterkte ingangen. De bewapening was als volgt:

Blok 1 - een 47mm AT/Reibel JM schietopening, een Reibel JM embrasure, een twee GFM koepels.

Blok 2 - een MI geschutkoepel en een GFM koepel.

Blok 3 - een 75mm geschutkoepel en een GFM koepel.

Blok 4 - een 75mm geschutkoepel, een GFM en een observatiekoepel.

Blok 5 - een 81mm geschutkoepel, een GFM en een LG koepel.

Blok 6 - een 47mm AT/Reibel JM schietopening, een Reibel JM embrasure alsmede een GFM koepel.

De ingangen waren gebouwd als schachten. De munitie en bevoorradingsingang werd beveiligd door een 47mm AT/Reibel JM embrasure en twee GFM koepels. De personeelsingang had eveneens een 47mm AT/Reibel JM schietopening, en daarnaast nog twee GFM, een LG en een observatiekoepel.

In mei 1940 viel de sector Haguenau onder bevel van het Franse XIe Legerkorps, dat was ingedeeld bij het 5^e Leger. Fort Schoenenbourg stond onder commando van majoor Martial Reynier. De bezetting telde twintig officieren en 610 onderofficieren en manschappen van het 22^e RIF en het 156^e RAP. Tien dagen voor de oorlog uitbrak waren zij in het fort getrokken. Op 10 september 1939 vuurden voor het eerst de 75mm geschutkoepels. Als proef schoten zij elk twintig granaten af. Eind januari 1940 testte Blok 5 z'n 81mm mortieren. In maart werden twee stukken veldartillerie van 120mm naar voren gehaald en boven de gevechtsblokken in stelling gebracht. Kanonniërs

Boven: 16 Mei 1940. Een patrouille van de Duitse 246^e Infanteriedivision verplaatst zich voorzichtig door Salmbach, 10km ten noordoosten van fort Schoenenbourg. Ondanks het feit dat Salmbach bijna buiten schootsbereik lag van de 75mm howitzers van het fort, werd deze schade aangericht tijdens het vuren op Duitse troepenverplaatsingen door dit dorp. (Bundesarchiv) **Onder:** Thans is het weer een typisch slaperig Frans dorpje.

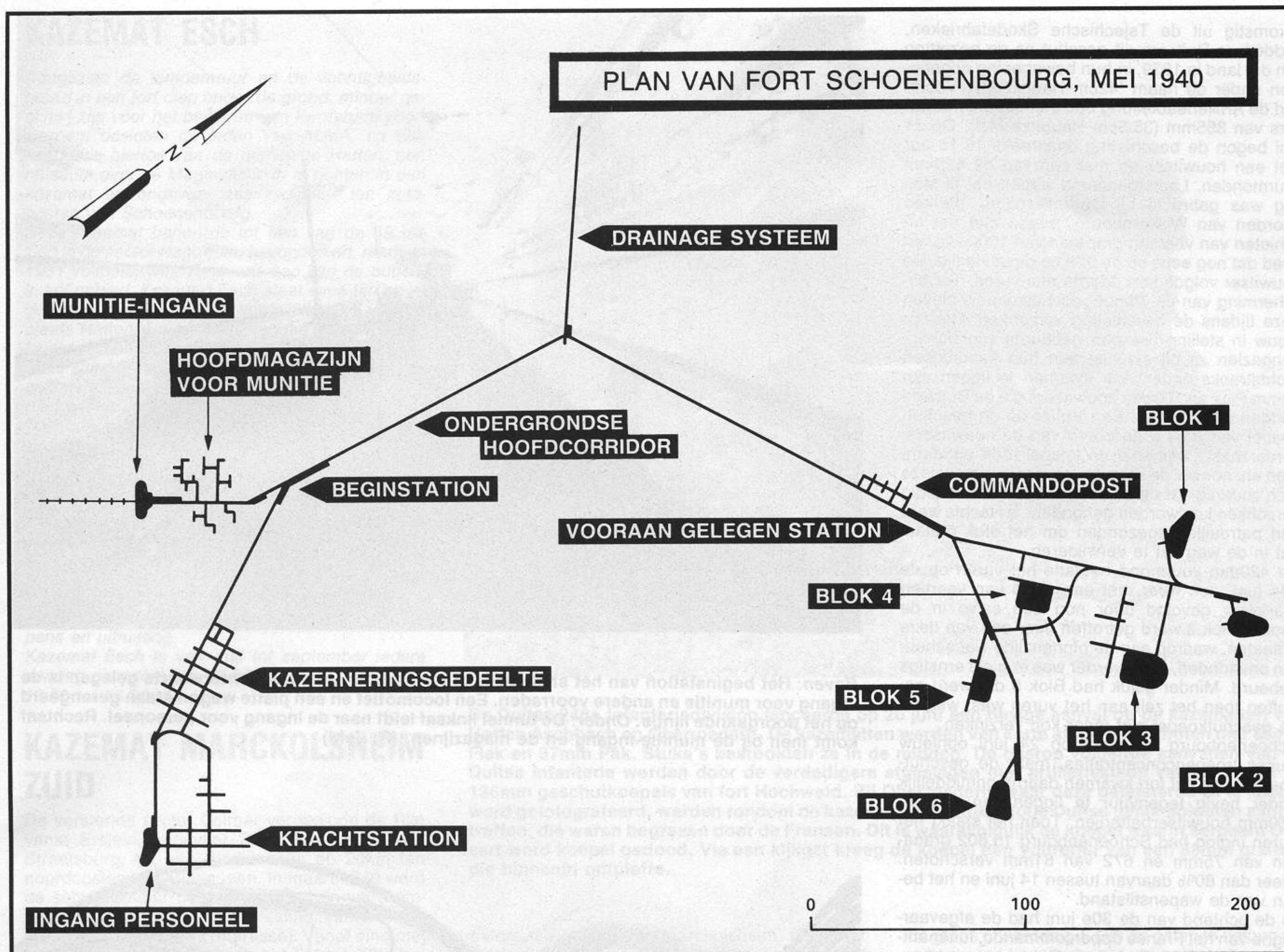

Een foto uit mei 1986. Op Blok 3 van fort Schoenenbourg de GFM koepel en de verzinkbare 74mm geschutkoepel daarachter. (R. Jehl)

van het 81mm geschut moesten deze stukken bedienen.

Op 14 mei vuurde het fort met z'n 75mm howitzers op Duitse troepenbewegingen aan de andere kant van Wissembourg. Het tegenvuur liet niet lang op zich wachten, en 's avonds schoot een stuk Duits spoorweggeschut dat zich in Bunden-thal, buiten bereik van de kanonnen van het fort bevond, dertien granaten op Schoenenbourg af. Deze veroorzaakten overigens geen werkelijke schade. De twintig granaten die de Duitsers in de middag van 15 mei afvuurden, brachten ook weinig schade toe. Alleen in de anti-tankversperring van verzonken spoorstaven en in de prikkeldraadversperring werden gaten geschoten. Voorts lieten de granaten grote gaten achter op het dak van het fort. Nadat de Duitsers het 280mm spoorweggeschut naar elders hadden verplaatst voor het beschieten van een ander doel, hadden zij een batterij 105mm howitzers in stelling gebracht die op 16 mei vanaf de kant van Wissembourg het fort onder vuur namen. Spoedig ontdekten de Duitse artilleristen hoe gevaarlijk het was dit te pogen binnen schootsafstand van de kanonnen van het fort.

De Duitse beschietingen namen daarna af in de dagen die volgden, en het 75mm geschut werd vervolgens af en toe gebruikt om te vuren op een Henschel 126 verkenningsvliegtuig dat boven het fort cirkelde. Hoewel deze kanonnen daarvoor

eigenlijk niet waren bestemd - en de trefkans überhaupt nagenoeg nihil was - was dit afweergeschut overtuigend genoeg om indringers te verdrijven. In mei en juni werd dit herhaaldelijk toegepast door vele forten.

De beschieting van de forten werd op 26 mei hervat met onder meer 150mm howitzers. Een van de wachten in een GFM koepel van Blok 5 werd

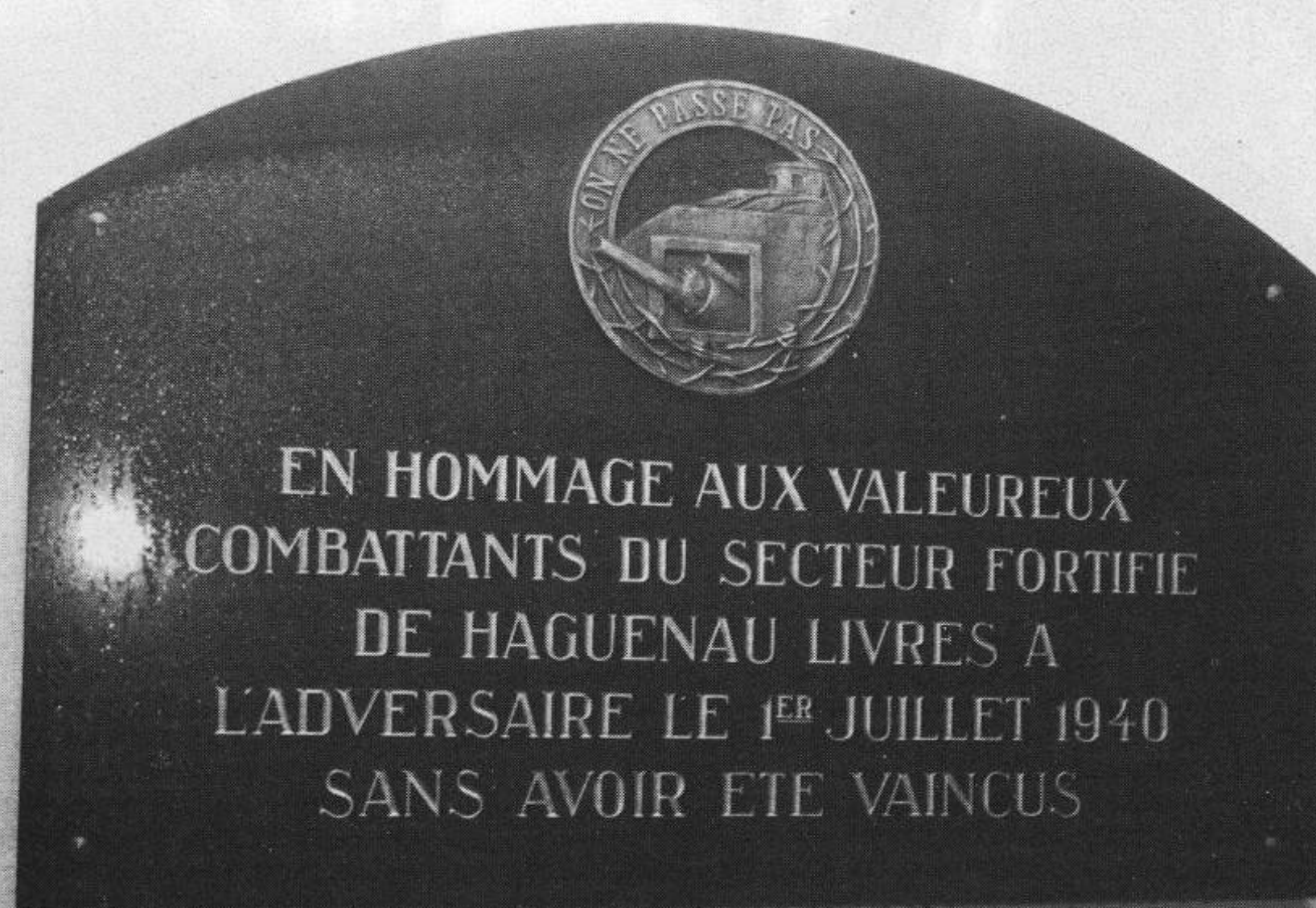
gedood toen de koepel een voltreffer kreeg. In de nacht van de 27e mei werd Schoenenbourg herbevoorraad met 8.000 granaten voor het 75mm geschut. Op 4 juni werd een van de twee 120mm kanonnen die bovenop het fort stonden, vernietigd toen een granaat voortijdig in de loop ontplofte. Hierbij werden acht kanonnières gewond, van wie er een aan zijn verwondingen overleed. Op 8

juni bracht men twee andere 120mm howitzers naar voren die bij de ingangen in stelling kwamen. Hiervan moest er eerst een, en op 13 juni de tweede buiten gebruik worden gesteld, nadat daarvan de terugloop onklaar was geraakt.

De dag tevoren begonnen de troepen opgesteld tussen de forten en een deel van de infanterie die tot de bezetting der forten behoorde, zich terug te trekken. Het commando over de achterblijvers in de forten en kazematten van de sector Haguenau, kreeg luitenant-kolonel Jacques Schwartz die zijn commandopost inrichtte in fort Hochwald. Op enkele kilometers ten oosten van Schoenenbourg, viel op 15 juni de Duitse 246e Infanteriedivision het fort aan vanuit de sector Hoften. Het 75mm geschut van Schoenenbourg vuurde nagenoeg de gehele dag om de Duitsers te stoppen, evenals de volgende dagen, tot de 24e toe. De commandant van het fort stuurde intussen mensen erop uit de slinkende hoeveelheid 75mm granaten aan te vullen uit achtergelaten voorraden in de depôts van de troepen die tussen de forten hadden gelegen en nu waren teruggetrokken.

Op 20 juni werden de gevechtsblokken aangevallen door Stuka's, maar deze duikbommenwerpers slaagden er alleen maar in de geschutskoepels van de 75mm kanonnen met wat aarde te bedekken, dat 's nachts weer werd verwijderd. De volgende dag hervatte het 75mm geschut het vuren op de Duitsers. Echter op de 22e kwamen ook de Stuka's weer terug: om 09.30, 11.15, en 18.30 uur. Toen de laatste was verdwenen hadden zij op het fort ongeveer 60 zware bommen afgeworpen. De daardoor aangerichte schade was echter gering: een voltreffer op Blok 6 had wat scheuren veroorzaakt en wat stukken beton doen neerkomen op de trap. Een andere treffer op Blok 1 had de affuit van een Reibel JM verwrongen, terwijl Blok 4 door een treffer gedeeltelijk bloot was komen te liggen. Bij Blok 5 had een treffer de aarde een meter de lucht in gegoooid.

De Duitsers lieten de schwere Artillerieabteilung 800 in stelling brengen om met Schoenenbourg af te rekenen. De afdeling beschikte over twee batterijen zwaar krombaangeschut van 420mm.

Deze plaquette, geplaatst bij de munitie-ingang van fort Schoenenbourg, gedenkt de moedige strijders in de sector Haguenau die zich, hoewel niet verslagen, op 1 juli 1940 moesten overgeven.

Afkomstig uit de Tsjechische Skodafabrieken, hadden de Duitsers dit geschut na de bezetting van dat land in 1939, in hun bewapening opgenomen onder de naam '42cm Haubitze(t)'. Voorts had de Artillerieabteilung 800 een batterij houwitsers van 355mm (35.5cm Haubitze M.1). Op 21 juni begon de beschieting omstreeks 16.15 uur met een houwitsers en met een van de 420mm vuurmonden. Laatstgenoemd wapen dat in stelling was gebracht bij Oberotterbach, iets ten noorden van Wissembourg, begon met het afschieten van veertien granaten van 1000 kilo, en deed dat nog eens op de 22e op dezelfde tijd. De houwitsers volgde kort daarna met vuren. Ter bescherming van de 75mm geschutkoepels bleven deze tijdens de beschieting verzonken. Het opnieuw in stelling brengen gebeurde voorzichtig, aangezien zij bij elevatie van hun kanonlopen rechtstreeks onder vuur kwamen te liggen van 88mm Flak en 105mm houwitsers die de Duitsers hadden aangevoerd. Een treffer op de geschutkoepel van Blok 3 door een van de houwitsers, veroorzaakte binnenin de koepel rook en vlammen en, hoewel de schade erg meeviel, was deze toch zodanig dat de de koepel niet meer volledig verzonken kon worden gehouden. 's Nachts werd een patrouille uitgezonden om het stuk metaal dat in de weg zat te verwijderen.

De 420mm vuurmond hervatte het vuren op de 23e juni, ook weer met een salvo van veertien granaten, gevolgd door nog een salvo in de avond. Blok 3 werd getroffen door een van deze granaten, waarop aan de binnenzijde wat scheuren ontstonden, maar verder was er niets ernstigs gebeurd. Minder geluk had Blok 5 dat werd getroffen toen het zelf aan het vuren was, waarna de geschutkoepel niet meer kon verzinken.

Schoenenbourg beschoot op 24 juni opnieuw Duitse troepenconcentraties, maar de geschutkoepels van het fort kwamen daarna onmiddellijk onder hevig tegenvuur te liggen van 105 en 150mm houwitserbatterijen. Toen het staakt het vuren inging had Schoenenbourg 15.802 granaten van 75mm en 672 van 81mm verschoten. Meer dan 80% daarvan tussen 14 juni en het begin van de wapenstilstand.

In de ochtend van de 30e juni had de afgevaardigde van het Franse opperbevel, luitenant-kolonel Edouard Durieu du Souzy een ontmoeting met de bevelhebber van de Duitse 246e Infanteriedivision, luitenant-generaal Erich Denecke in diens stafkwartier in Woerth. 's Middags werd Souzy naar fort Hochwald gebracht waar hij luitenant-kolonel Schwartz het verpletterende nieuws bracht dat bij de overgave van zijn sector aan de Duitsers hij en zijn mannen zouden worden beschouwd als krijgsgevangenen. Evenals Fabre en Bonlarron hadden gedaan tekende Schwartz de overgavepapieren, maar voegde er in een apostille zijn eigen zienswijze bij, die als volgt luidde:

'Wij leggen uitsluitend onze wapens neer op bevel van de Franse regering, en niet als gevolg van de verovering van onze vesting door de ons omringende troepen. Wij beschikken nog over middelen om een beleg van enkele weken te doorstaan. Ik heb de eer de Franse regering te verzoeken deze feiten, waarvan zij zich zelf blijkbaar niet bewust is, onder de ogen te brengen van de Duitse regering.'

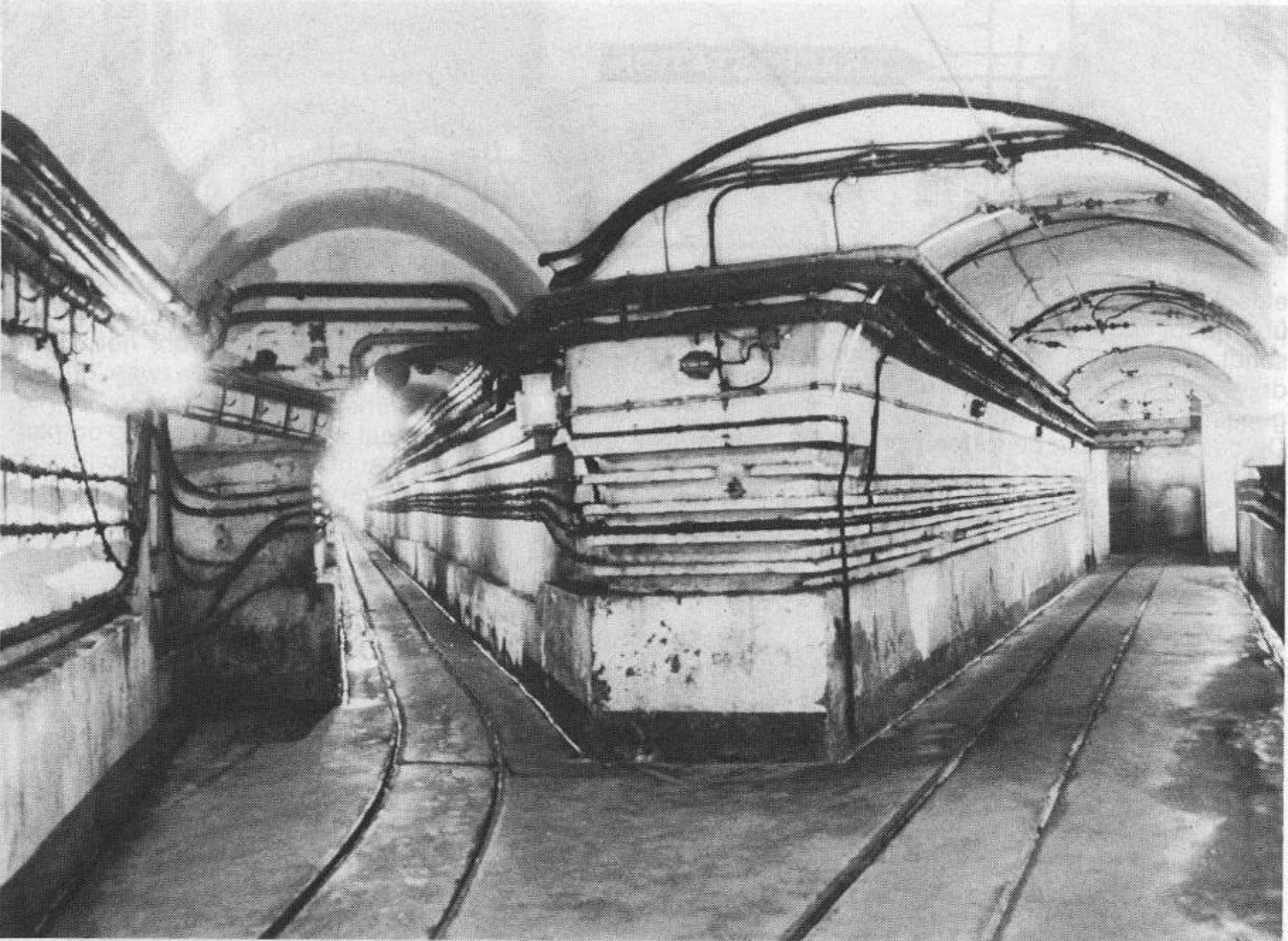
De protesten hadden geen enkele uitwerking en het onverslagen garnizoen moest op 1 juli het fort verlaten om zich in krijgsgevangenschap te begeven.

De Duitsers hielden het fort bezet tot begin 1945 toen zij zich achter de Rijn terugtrokken, waarbij zij beide ingangen opbliezen. In het begin van de jaren vijftig herstelde het Franse leger de schade, en de twee ingangen werden herbouwd. De toegang voor het personeel werd daarbij aanzienlijk gewijzigd. Zoals met veel forten in de Maginotlinie, werd ook Schoenenbourg door het Franse leger afgestoten, waarmee ook alle onderhoud aan het fort stopte. Eerst in 1982 kreeg de Vereniging van vrienden van de Maginotlinie (Association des Amis de la Ligne Maginot - ALMA) toestemming Schoenenbourg te restaureren.

Bezoeken duren ongeveer twee uur en beginnen bij de personeelsingang. Na de trap te zijn afgedaald naar de ondergrondse verdieping van het fort, krijgen bezoekers het krachtstation met z'n vier generatoren, het ventilatiesysteem met z'n 28 filters, de keukens en de slaapzalen te zien. Lopende door de ondergrondse gang, zoals de leden van de bezetting plachten te doen, bereikt

Boven: Het beginstation van het smalspoor in fort Schoenenbourg; achterwaarts gelegen is de ingang voor munitie en andere voorraden. Een locomotief en een platte wagon staan gerangeerd op het doorgaande lijntje. **Onder:** De tunnel linksaf leidt naar de ingang voor personeel. Rechtsaf komt men bij de munitie-ingang en de magazijnen. (R. Jehl)

men de hoofdcorridor bij het beginstation van het smalspoortreintje, waarna men de rails volgt in de richting van de gevechtsblokken. Even voordat men het station bereikt aan het voorste eind van de hoofdcorridor, wordt de bezoeker de commandopost getoond, waarna een bezoek volgt aan een der artilleriestellingen, hetzij Blok 3, hetzij Blok 4, waar men een 75mm geschutkoepel 'in actie' kan zien. Vervolgens gaat men naar Blok 5 en loopt men terug langs de hoofdcorridor naar de munitie- en bevoorradingsingang, waar men de trap naar buiten neemt. Het krachtstation is nog steeds in staat de 600 Volt gelijkstroom af te geven voor het spoorlijntje, en zodra de stroomkabels in de toekomst opnieuw zullen zijn gelegd, kunnen de bezoekers de volle lengte van de hoofdcorridor per spoor afleggen.

Schoenenbourg is van maart tot december ge-

opend op de eerste zondag van elke maand van 09.00 tot 16.00 uur, alsmede op de in deze maanden vallende feest- en herdenkingsdagen (Paasmaandag, 1 mei, eerste Pinksterdag, 14 juli, 15 augustus en 11 november). Behalve op de eerste zaterdag en eerste maandag van elke maand, welke dagen gereserveerd worden voor individuele bezoekers die van tevoren een rondleiding hebben afgesproken, kunnen ook groepen van ten minste 30 personen bij afspraak een rondgang arrangeren. Verzoeken hiertoe dient men ongeveer tien dagen tevoren aan te melden. Het telefoonnummer daarvoor is 88 54 70 78.

De toegangsprijs is 15 francs; groepen kunnen reductie krijgen. Bij de aanvang van de rondleiding kan men een door ALMA uitgegeven interessante brochure over het fort kopen.

KAZEMAT ESCH

Aangezien de temperatuur en de vochtigheidsgraad in een fort diep onder de grond, minder geschikt zijn voor het bewaren van kwetsbare voorwerpen, besloten de leden van ALMA, na een suggestie hiertoe van de gemeente Hatten, een museum over de Maginotlinie in te richten in een kazemat op ongeveer zes kilometer ten zuidoosten van Schoenenbourg.

Deze kazemat behoorde tot een van de 39 die zich in de sector Haguenau bevonden en, reeds in 1931 voltooid, was zij tevens een van de oudste in het gebied. Kazemat Esch staat even ten noorden van de D28 aan de oostelijke rand van de plaats Hatten. Nadat Frankrijk had gecapituleerd kwam er een Duitse bezetting in de kazemat. In 1945 werd er hevig gevochten toen Amerikaanse soldaten Duitse aanvallen afsloegen die onderdeel waren van het 'Nordwind' offensief.

Toen de gemeente Hatten in 1983 aan ALMA voorstelde in de kazemat een museum in te richten, bevond het bouwwerk zich in slechte staat, en het restaureren van de kazemat duurde drie jaar. Bezoekers kunnen nu een deel zien zoals dat in 1940 was: de slaapruimten, het ventilatiesysteem, de generator, een koepel, de Reibel JM schietopening met mitrailleurs, een 37mm anti-tankkanon enz. Het andere deel van de kazemat is ingericht als museum. Tentoongesteld zijn documenten, foto's, gedetailleerde modellen, wapens en uitrusting.

Kazemat Esch is van mei tot september iedere zondag geopend van 10.00 tot 12.00 uur en van 13.30 tot 16.00 uur.

De Duitse 246e Infanteriedivision lanceerde op 20 juni een hevige aanval op de kazematten van Hoffen Aschbach en Oberroedern. De kazematten werden van korte afstand beschoten met 88mm Flak en 37mm Pak. Stuka's bestookten ze in de middag. De daarop volgende aanvallen van de Duitse infanterie werden door de verdedigers afgeslagen met artilleriesteun van de 75mm en 135mm geschutkoepels van fort Hochweld. Bij Oberroedern, waar deze geteisterde GFM koepel werd gefotografeerd, werden rondom de kazematten achttien dode Duitse genie-soldaten aangetroffen, die waren begraven door de Fransen. Dit is waarschijnlijk de koepel waarin sergeant Delsart werd koepel gedood. Via een kijkgat kreeg de koepel een voltreffer van een 88mm granaat die binnenin ontplofte.

KAZEMAT MARCKOLSHEIM ZUID

De versterkte sector Colmar verdedigde de Rijn vanaf Erstein, ongeveer 20km ten zuiden van Straatsburg, tot aan Blodelsheim op 20km ten noordoosten van Mulhausen. In maart 1940 werd de sector Colmar gereorganiseerd en werd omgedoopt in de 104e Divisie Vestinginfanterie (Division d'Infanterie de Forteresse). Vanaf eind mei stond deze onder bevel van het Franse XIIIe Legerkorps van het 8e Leger.

De 104e Divisie lag langs de Rijn vanaf Diebolshheim (ten noordoosten van Sélestat), tot aan Geiswasser (ten zuiden van Neuf-Brisach). Van links naar rechts lagen hier het 242e RI, en het 42e en 28e RIF. Het dorp Marckolsheim, op ongeveer 20km ten noordoosten van Colmar lag ongeveer in het centrum van de sector die aan het 1e Bataljon van het 42e RIF was toegewezen.

Kazemat no. 35/3 (35e kazemat, derde verdedigingslijn), ligt bij de D424, op enkele honderden

meters ten oosten van Marckolsheim. Een paar honderd meter ten noorden bevond zich kazemat 34/3. De in dit gebied op aanwijzing van de Commission d'Organisation des Régions Fortifiées, fortificatiewerken, bestonden uit 53 kazematten en 14 loopschansen voor de infanterie, die slechts de zwakste punten langs de Rijn in de gaten moesten houden. Deze verdedigingsstrook was drie linies diep, gerekend vanaf de rivieroever, en werd de 'Ligne des Villages' genoemd, naar de dorpen die langs de hoofdweg lagen die ze doorsneed. Nadat het budget van de CORF was uitgeput, waren nog uitgestrekte delen langs

de grens onverdedigd. Om de gaten te helpen opvullen werd haastig begonnen met de bouw van een reeks blokhuizen, 'Block Garchery' genoemd, naar de commandant van het 8e Leger. Veel moesten er nog voltooid worden toen de Duitsers hier in 1940 aanvielen en de operatie 'Kleiner Bär' begonnen.

Het begin van het offensief werd een dag opgeschoven, naar de 15e juni, nadat de Duitsers zich hadden gerealiseerd dat de Fransen zich terugtrokken om een nieuwe verdedigingslijn in te richten op de bergkam van de Vogezes als gevolg van de opmars van het Duitse 1e Leger in het gebied van de Sarre. Het Duitse XXVIIe Legerkorps van het 7e Leger, met twee divisies bij de eerste aanvalsgolf, speelde de hoofdrol, terwijl op de linkerflank ook de 239e Infanteriedivision was ingeschakeld. De Duitse aanvalsmacht begon, na een tien minuten durende hevige artilleriebeschieting, om 09.10 uur de Rijn over te steken. De beschieting was uitgevoerd met 88mm Flak die verdedekten waren opgesteld langs de rivieroever, en had ten doel de Franse fortificaties aan de andere zijde te vernietigen.

De 218e Infanteriedivision forceerde een oversteek bij Schoenau, waar in eerste instantie de kazematten in eerste lijn de Duitsers tegenhielden. De linie werd echter doorbroken in het zuiden, en tegen de avond had de divisie een bruggehoofd gevormd van ongeveer zes kilometer breed en drie kilometer diep. Ten zuiden, precies tegenover Marckolsheim, slaagde de 221e Infanteriedivision aan beide zijden van Sponeck de rivier over te stekken, en reeds om 11.00 uur begon de genie een brug te slaan bij Limbourg, op een plaats waar de rivier niet meer dan 200 meter breed was. 's Avonds was het bruggehoofd elf kilometer breed en ongeveer twee kilometer diep. Op de linkerflank van het legerkorps, stak de 239e Infanteriedivision de rivier over bij Breisach, ontmoette daarbij echter hevige tegenstand. De Fransen ondernamen 's middags drie tegenaanvallen en zouden de Duitsers de rivier in hebben gedreven als zij nog wat sterker waren geweest. Aan het eind van de dag zag het er niet best uit voor de 239e Infanteriedivision, die slechts een bruggehoofd had van vier kilometer breed en 500 meter diep, en de 221e Infanteriedivision nog drie kilometer had te gaan.

Kazemat no. 35/3 ging in 1971 voor het publiek open en dient als gedenkteken voor de mannen van de Rijnsector van de Maginotlinie. (A. Pulicano)

Vooruitgeschoven onderdelen van het 1e Bataillon van Infanterieregiment 360 van de 221e Divisie naderde Marckolsheim in de middag van de 15e juni, maar groef zich in voor de nacht, na eerst de sterkte van de Franse posities te hebben getest. 's Nachts werd 88mm Flak de rivier overgezet en in stelling gebracht. In de vroege ochtend bestookten Stuka's de kazematten bij Marckolsheim. Een 88mm stuk opende het vuur op 'Blockhaus 703', de naam op Duitse inlichtingenkaarten voor Kazemat no. 35/3, en boekte drie voltreffers op de observatiekoepel voordat het Franse geschut de Duitsers dwong dekking te zoeken. In de middag bestookten de Stuka's opnieuw de kazematten. Doordat de AM koepel van Kazemat 35/3 door de bommen van de Stuka's onder een laag aarde was bedekt en de GFM koepel onklaar was gemaakt door een treffer van het 88mm geschut, was de kazemat als het ware 'blind' geworden. Duitse genisten slaagden erin de bovenbouw te bereiken en enkele explosieven naar binnen te werpen. Verdreven door de ontploffingen en de rook die spoedig het binnenste vulde, openden de bezetters de deur van de kazemat en, met hun gasmaskers op, probeerden zij in een run Kazemat 34/3 te bereiken. Enkele vuurstoten uit een Duitse mitrailleur dwong ze tot stilstand en de bezetting van Kazemat no. 35/3 werd krijgsgevangen gemaakt. De commandant, luitenant André Marois weigerde naar Kazemat no. 34/3 (Blockhaus 702) te bellen om ze te bewegen zich over te geven. De bezetting van die kazemat had intussen een mislukte tegenaanval gedaan in een poging Kazemat no. 35/3 te ontzetten. Wel was men erin geslaagd een mitrailleur in stelling te brengen aan de rand van de D424, ongeveer 100 meter in noordelijke richting.

's Ochtend 17 juni nam de legerkorpscommandant, general Alfred Wäger zelf een kijkje vanuit de omgeving van de veroverde kazemat, waarna de aanval op kazemat no. 34/3 werd hervat. Met een aantal stukken 88mm Flak en 37 Pak werd direct vuur afgegeven op 'Blockhaus 702', dat heftig verzet bleef bieden totdat alle schietopeningen en koepels kapot waren geschoten. Een batterij 150mm verscheen op het toneel en er ontstond in de kazemat een vervaarlijke rookontwikkeling. Onder leiding van adjudant Raymond Guilbot stormde een groep naar buiten die probeerde de genisten van de kazemat weg te lokken. Zij werden echter teruggedreven waarbij de helft van de groep sneuvelde, inclusief Guilbot. De geniesoldaten slaagden erin op de kazemat te klimmen en wierpen explosieven naar binnen. Nog weigerde de bezetting zich over te geven. Meer en meer explosieven werden naar binnen geworpen, totdat de deur open ging en de Fransen strompelend naar buiten kwamen als gevolg van de hevige rookontwikkeling. Slechts drie man waren ongedeerd. De kazemat zelf was volledig verwoest. Alles binnenin stond in lichterlaaie en door de hitte ontplofte alle munitie. De verovering van Marckolsheim zou spoedig volgen.

HET GEDENKTEKEN BIJ MARCKOLSHEIM

Op initiatief van veteranen van het 28e en 42e Régiment d'Infanterie de Forteresse, en met de volledige steun van de gemeente Marckolsheim, werd rondom Kazemat no. 35/3 een herdenkingsmuseum opgericht dat in 1971 open ging. Deze kazemat was een laat ontwerp van de CORF, en behoorde tot het type dubbele kazemat, overeenkomend met het infanteriegedeelte in een groot fort, echter zonder enige verbinding met de belendende delen. Dit type had haar eigen krachtstation en ventilatiesysteem. Evenals de meeste kazematten in de vlakte van de Rijn, waar de grondwaterspiegel hoog is, was zij niet onderkelderd. De bewapening van deze dubbele kazemat bestond uit twee 47mm AT/Reibel JM schietopeningen, twee embrasures voor lichte mitrailleurs, een GFM koepel en een AM koepel.

Een bezoek betreft beide delen van de kazemat: het gevechtsgedeelte (de twee koepels, de twee geschutkelders met de machinegeweren, anti-tankkanonnen en hun schietopeningen, de commandopost, en de munitiemagazijnen), alsmede het dienstengedeelte (brandstofopslag, generatoren, ventilatiesysteem).

Een goede indruk van een GFM koepel krijgt men voor het museum waar er een staat opgesteld. De koepel werd gered uit een andere kazemat, die

Boven: Uit het laatste deel van de oorlog staan in Marckolsheim opgesteld een M8 pantservoertuig met de herkenningstekens van de 2e Pantserdivisie van de Vrije Fransen, en een door de Duitsers gebruikte Russische 152mm houwitser KH 433/1(r). **Onder:** Een M3 halftrack zoals deze in gebruik was bij de 1e Vrije Franse Divisie. (A. Pulicano)

enkele kilometers ten zuiden lag en die de Duitsers in 1945 buiten gevecht stelden.

Buiten het museum staan ook overblijfselen uit een latere periode van de oorlog. De 152mm houwitser, die precies voor het museum is opgesteld, is een plaatselijke relikwie die in 1945 tevoorschijn kwam uit een schuur bij Mulhausen. Deze vuurmond is van Russische makelij. Vele ervan werden door de Duitsers buitgemaakt, die ze daarna zelf gebruikten, met de aanduiding 15.2cm KH 433/1(r). De 'r' staat voor 'Russisch'. De houwitser wordt gezien als een gedenkteken voor de 130.00 Elzassers en Lotharingers die gedwongen in de Wehrmacht moesten dienen, een leger dat zij weigerden als het hunne te beschouwen.

Er staat ook een Sherman, genoemd naar 'Hartmannswillerkopf', de grote Franse oorlogsbegraafplaats uit WO1. De Sherman behoorde tot het 501e Tankregiment (Régiment de Chars de Combat - RCC) van de 2e Tankdivisie (Division Blindée). Op 31 januari 1945 nam het regiment deel aan de gevechten bij Marckolsheim. Het Franse leger schonk de tank in 1975. Wat betreft de voor geschiedenis van de Sherman, daarvan valt wei-

nig of niets na te trekken. Het ene verhaal is evenveel waard als het andere. Dat geldt ook voor een M8 pantserauto die eveneens deel zou hebben uitgemaakt van de 2e Division Blindée. Dit voertuig is ook afkomstig van het Franse leger en werd omstreeks 1977 verworven. Een M3 halftrack, die een jaar later arriveerde, zou dienst hebben gedaan in de Elzas bij de 1e Vrije Franse Divisie (1ère Division Française Libre). Wat hier ook van zij, deze types hebben in ieder geval in 1945 in de Elzas dienst gedaan en zijn daardoor als zodanig toepasselijke objecten die de herinnering aan de bevrijding in 1945 levend houden.

Het museum kan dagelijks (inclusief zon- en feestdagen) worden bezichtigd van 15 juni tot 15 september. De openingstijden zijn van 09.00 tot 12.00 uur en van 14.00 tot 18.00 uur. Van 15 maart tot 14 juni, en van 16 september tot 31 oktober is het museum slechts geopend op zon- en feestdagen. De toegangsprijs bedraagt slechts enkele francs. Een boekje is verkrijgbaar waarin de geschiedenis van het oversteken van de Rijn in 1940 wordt verhaald, alsmede de bevrijding van Marckolsheim in januari 1945.

'40~'45
TOEN & NU

HET LOT VAN EEN WHITLEY

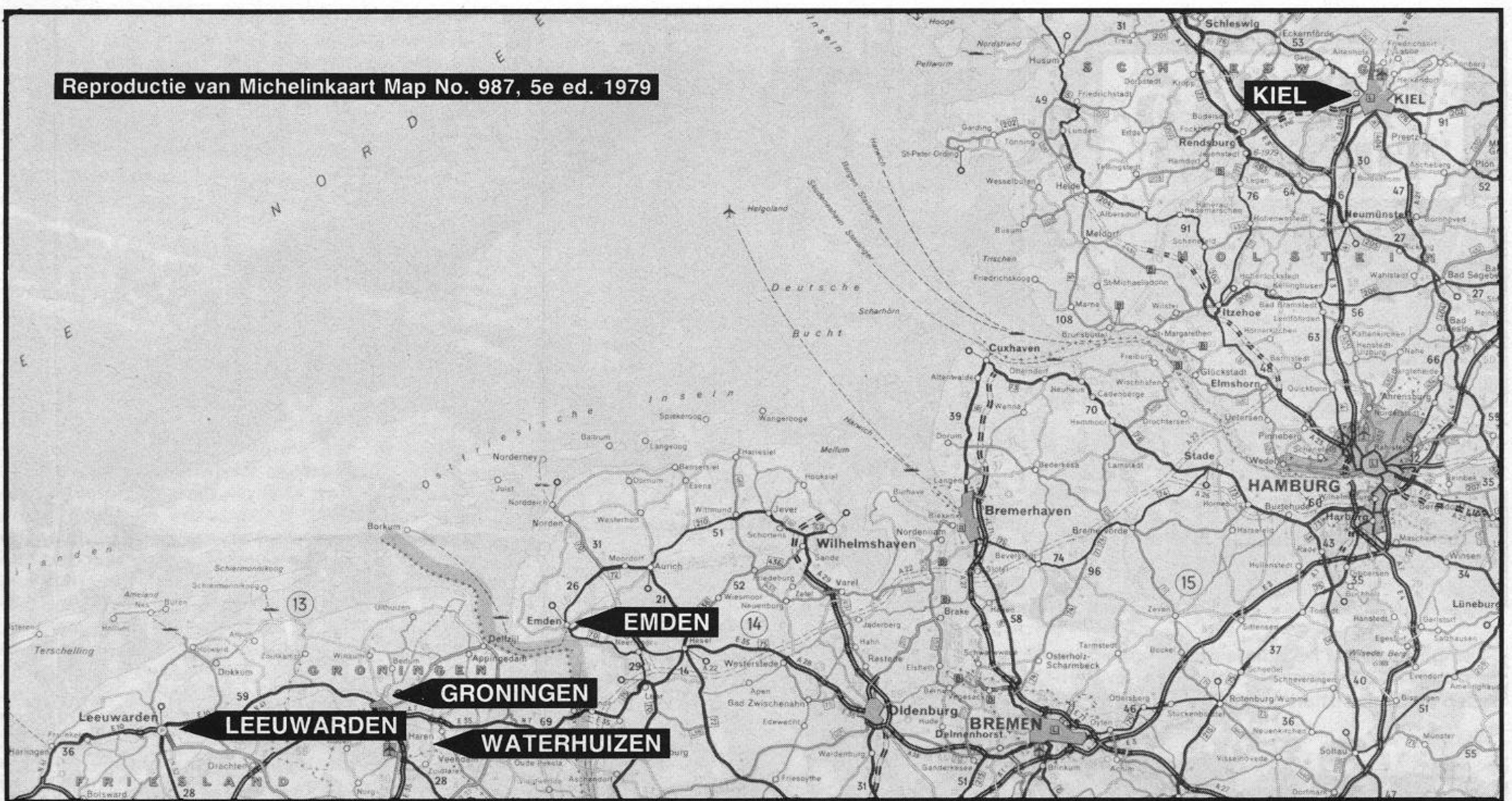
door J.C. Maarschalkerweerd

'Enemy coast ahead', deze vele malen gebruikte onsterfelijk geworden routine-uitdrukking van het Britse Bomber Command, betekende in de meeste gevallen wanneer de bemanning van een vliegtuig, na een lange ruk over de Noordzee, via de intercom deze mededeling hoorde, dat met die 'vijandelijke kust' de duinenrij werd bedoeld waarachter zich tot aan de Duitse grens het Nederlandse vlakke land uitstreckte. De T4145 GE-'P for Peter' was een van de 49 Whitley bommenwerpers van No. 4 Group die, met andere types, deel uitmaakten van een totaal van meer dan 300 vliegtuigen die in de avond van de 7e april 1941 van luchtmachtbases in Engeland waren opgestegen voor de oversteek van de Noordzee, richting Duitsland. De 'P for Peter' zou een van de duizenden Britse (en later ook Amerikaanse) toestellen worden dat, met Duitsland in de rug, de Nederlandse kust nooit meer opnieuw zou passeren op de terugweg naar Engeland. De wrakstukken van deze toestellen werden verspreid over de akkers en polders van Nederland, of kwamen terecht op de modderige bodem van het IJsselmeer.

April 1941 - nog een maand en Nederland zou z'n tweede jaar ingaan van de bezetting door Nazi-Duitsland. Het was geen gemakkelijke tijd, het zou nog veel erger worden, en er viel weinig tegen uit te richten. Het verzet had echter wel al wortel geschoten, en eens zou er een tijd komen dat Nederland z'n Duitse bureu zou duidelijk maken dat hun ongenode aanwezigheid niet als vanzelfsprekend werd beschouwd. Dat Nederland niet in de steek zou worden gelaten wist men door het 's nachts steeds terugkerende geluid van overvliegende toestellen. Dit gedreun van de Britse bommenwerpers verhoogde het moreel in Nederland en was voor degenen die erdoor in hun slaap werden gestoord, het teken dat Groot-Brittannië met de nachtelijke aanvallen van de RAF op Duitsland, de oorlog volhield. Hoelang zou de strijd nog duren? Wanneer zou de Nieuwe Orde omver worden gegooid? Wie had dat in de

Geheel boven: De uitgebrande resten van het middenstuk van de romp en de linker vleugel van de Whitley T4145 liggen verspreid over de Woortmansdijk langs de weg Warmenhuizen-Westbroek. Er kwam steeds meer Luftwaffe personeel naar hun prestatie kijken. **Boven:** 45 Jaar later. Onze auteur, J.C. Maarschalkerweerd, bespreekt de gebeurtenissen uit het verleden met Willy Muntinga die behulpzaam was met het verstrekken van enkele van de foto's en de verhalen van ooggetuigen. De omgeving lijkt op het eerste gezicht onveranderd, maar bij nadere beschouwing blijkt de sloot wat meer naar rechts te zijn verplaatst, en er werden nieuwe bomen geplant.

lente van 1941 mogelijkerwijs ooit kunnen weten? Het verdrag tussen Nazi-Duitsland en de Sowjet-Unie stond nog steeds overeind; Groot-Brittannië had met grote moeite en inspanning z'n Expeditionnaire Macht van het Continent kunnen terugtrekken toen het Franse leger werd verslagen. Wie kon toen een flauw vermoeden hebben hoeveel geallieerde bommenwerpers er boven Nederland nog zouden worden neergeschoten op weg naar en terugkerend uit Duitsland, boven welks hoofdstad nimmer een Brits vliegtuig zou komen, zo had Göring de Führer beloofd. Als de vliegtuigen van de RAF in het donker over Nederland vlogen, kon men de zware klappen van trefzekere Duitse luchtafweer horen ... en al te dikwijls hoorde men ook, vermengd met het gedreun van de bommenwerpers het hoge geluid van een Duitse nachtjager, op zoek naar prooi ... daarna misschien enkele vuurstoten uit een mitrailleur, gevolgd door een explosie ergens in de lucht of als het door het noodlot getroffen vliegtuig de grond raakte. De volgende dag kon men dan, als de Duitse wacht het toestond, de resten zien van de neergestorte machine. Soms zaten de dode lichamen er nog in van de bemanningsleden of lagen deze in de nabijheid.

Tussen mei 1940 en mei 1945, in een periode van vijf jaar Duitse bezetting waren zo'n 3.500 Britse en 2.000 Amerikaanse vliegtuigen neergestort boven Nederland, dan wel terechtgekomen in het IJsselmeer, de Waddenzee of voor de kust grenzend aan de Noordzee. Ook ongeveer duizend Duitse toestellen stortten neer op Nederlands grondgebied. De Britse middelzware en zware bommenwerpers hadden een bemanning die lag tussen de vier en zeven personen; de Duitse jagers tussen de een en drie. Als de bemanningen van Duitse jachttoestellen die boven Nederland werden neergeschoten het er levend af brachten, keerden zij bij hun eenheid terug en werden opnieuw ingezet. De overlevenden van de geallieerde bommenwerpers wachtte echter het lot van gevangenschap; slechts enkelen wisten daaraan te ontkomen. Vele Britse en uit het Gemenebest afkomstige bemanningsleden verloren echter boven Nederland het leven. Vier van hen behoorden tot de vijfkoppige bemanning van de Whitley 'P for Peter' van No. 58 Squadron.

Om 20.55 uur die avond steeg de zwaar beladen bommenwerper op van het vliegveld Linton-on-Ouse in Yorkshire, met 2e luitenant (Pilot Officer) Roy Carrapiett achter de knuppel, op weg naar Duitsland. Het voornaamste doel was Kiel. Aan deze operatie zouden 320 toestellen deelnemen, het grootste aantal dat tot dusver in de oorlog bij een operatie betrokken was geweest. Twintig vliegtuigen zouden een aanval uitvoeren op Emden, tweede doel van de raid. Hieronder waren

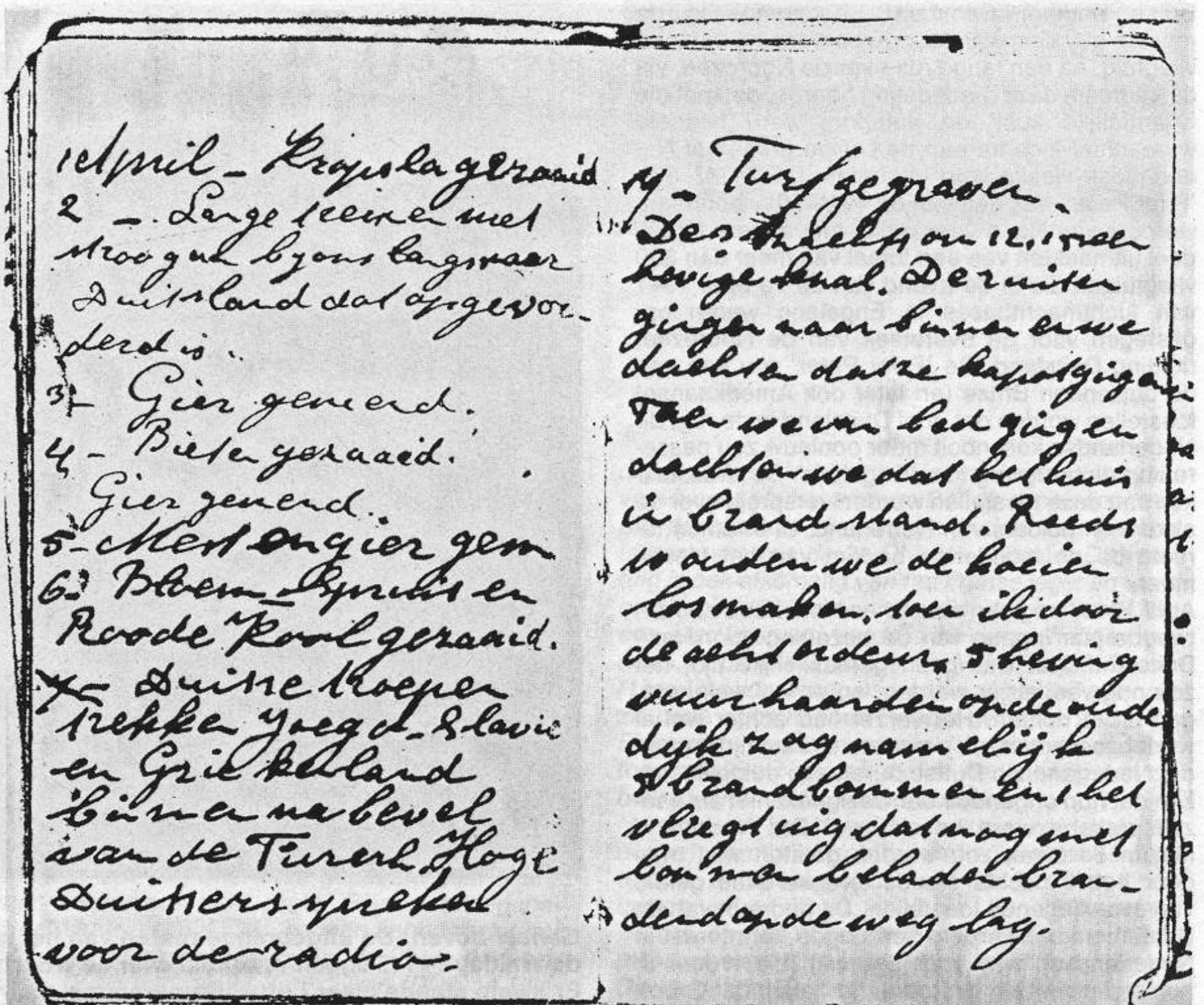
zes Whitleys; een daarvan was de T4145.

Ergens ten noorden van Groningen werd de 'P for Peter' onderschept door een Messerschmitt Bf 110 nachtjager, met als piloot Oberfeldwebel Paul Gildner van 4/NJG 1, afkomstig van de basis Leeuwarden. Midden in de lucht, ten zuidoosten van Groningen, explodeerde om 00.27 uur de Whitley, bijna boven het gehucht Waterhuizen, waarna de brandende resten van het toestel ter aarde stortten.

Een boer uit de omgeving, Jan Aldershof tekende in die tijd alle dagelijkse wetenswaardigheden op in een klein notitieboek, en vermeldde daarin eveneens welke invloed de oorlog op de dingen had. De gebeurtenissen van die avond schreef hij

ook in zijn dagboekje, en de tekst daarvan luidt als volgt:

'7 [april] - Turfgegraven. Des nachts om 12.15 een hevige knal. De ruiten gingen naar binnen en we dachten dat ze kapot gingen. Toen we van bed gingen dachten we dat het huis in brand stond. Reeds wouden we de koeien losmaken, toen ik door de achterdeur 5 hevige vuurhaarden op de oude dijk zag namelijk 5 brandbommen en het vliegtuig dat nog met bommen beladen brandend op de weg lag. Andere stukken werden de volgende ochtend overal verspreid over het iand gevonden. Het duurde niet lang voordat de Duitsers arriveerden, maar zij konden niet veel doen. Vier mannen waren dood en 1 kwam er per para-

Twee bladzijden uit het dagboek van Jan Aldershof, een plaatselijke landbouwer, dat een actueel en levendig inzicht geeft in het rampzalige einde van de T4145 en het grootste deel van haar bemanning.

chute neer in de Madepolder. Overdag reden er af en aan fietsen naar de boerderij. Het is een heel drukke dag geweest. Een bom is niet ver van het huis van Steens terechtgekomen, die een groot gat in de grond heeft gemaakt. Van Oomkes werden drie varkens gedood, en z'n huis is beschadigd. 6 of 7 onontpofte bommen liggen nog op het land. Dit is een nacht geweest om nooit te vergeten. Dit is oorlog!

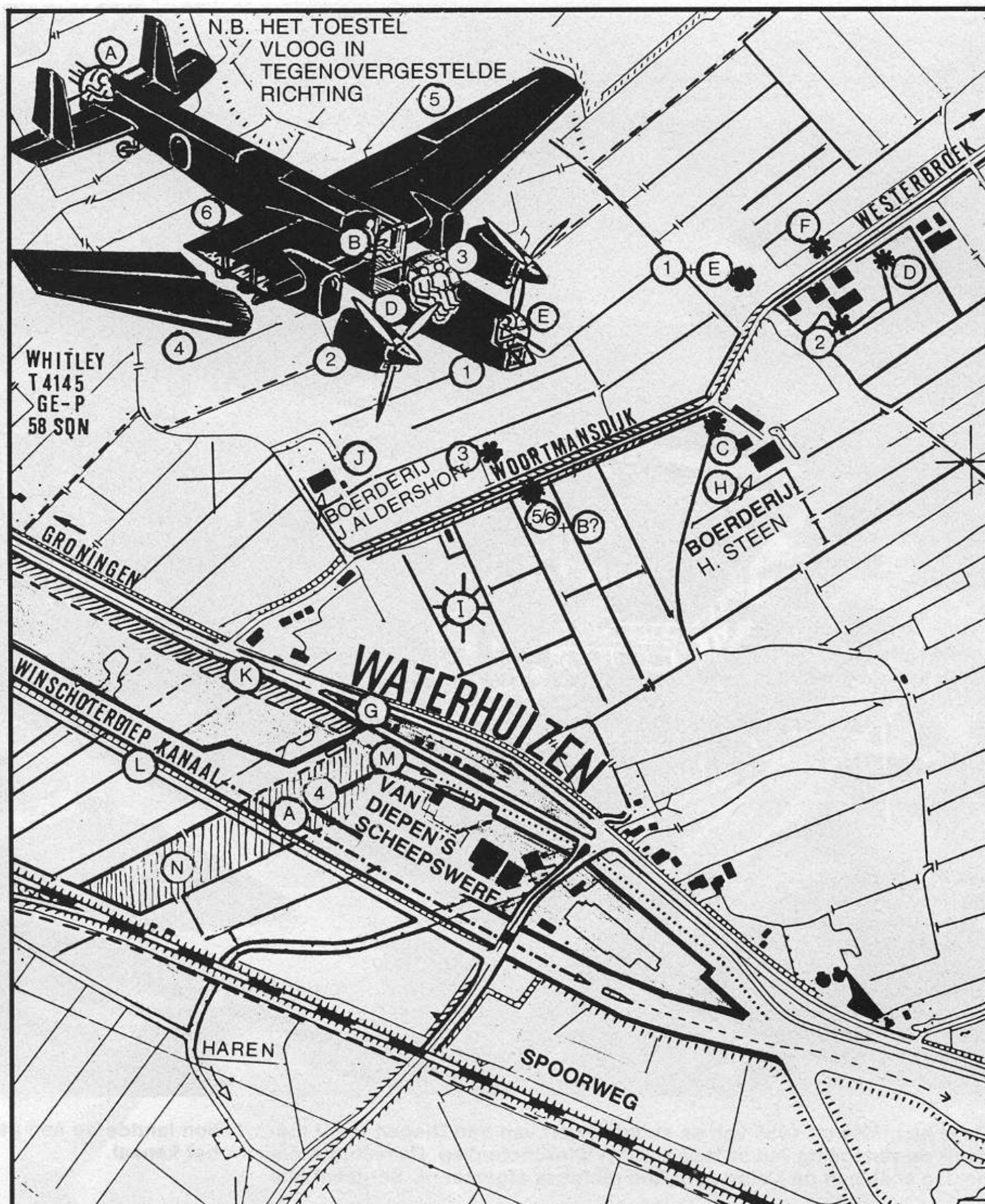
De resten van de Whitley, zoals ook bleek uit de notities van de heer Aldershof, lagen over het gehele gebied verspreid, en uit foto's die toen werden genomen, zou men kunnen opmaken dat het toestel in vijf of zes stukken brak. Deze foto's zijn afkomstig uit een in de oorlog aangelegd plakboek dat enkele jaren geleden opdook op een straatmarkt. Het is opmerkelijk hoeveel van dergelijke foto's in de oorlogsjaren werden genomen, de meeste uiteraard door Duitse soldaten en officieren. Dikwijls werden extra afdrucken gemaakt en achtergehouden door de plaatselijke fotohandelaren of drogisten aan wie de filmrolletjes ter ontwikkeling waren gegeven. Met de foto's als referentiekader, en met de hulp van vele mensen, was ik in staat te localiseren waar in de omgeving van Waterhuizen en van Westbroek, de stukken van de Whitley waren terechtgekomen, en waar de stoffelijke resten werden gevonden van twee inzittenden nadat het vliegtuig in de lucht was ontploft.

De meeste stukken vielen aan beide kanten van de Woortmansdijk, niet ver van Waterhuizen en het Winschoterdiep, het kanaal tussen Groningen en Winschoten. Het afgerukte buitenste deel van de rechtervleugel kwam echter aan de andere kant van het kanaal, bijna twee kilometer verder terecht dan de rest van de wrakstukken.

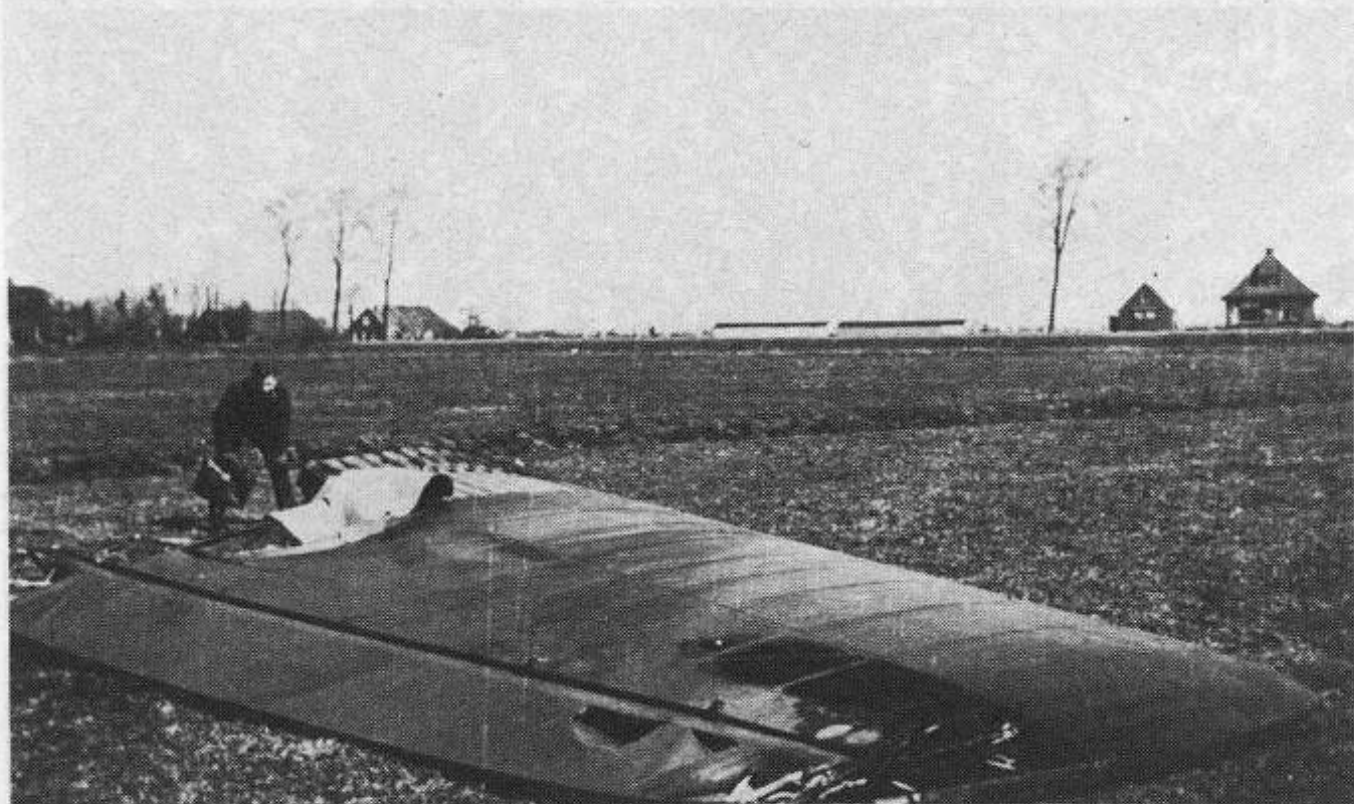
De enige overlevende, sergeant Arthur Mason, landde met z'n parachute niet ver van de plaats waar het deel van de rechtervleugel neer kwam op een plek, toen nog polder, die thans waarschijnlijk de andere oever is van het kanaal waarvan de loop na de oorlog werd verlegd.

Hendrik Steen, een zoon van de weduwe Steen, wiens huis wordt genoemd in het dagboek van de heer Aldershof, dacht dat de parachute van de sergeant in de vleugel verward was geraakt toen hij naar beneden daalde, maar blijktbaar was dat niet het geval geweest. Noch was Mason gewond geraakt toen hij met z'n parachute in een boom op de scheepswerf zou zijn terechtgekomen, zoals iemand mij vertelde. Er waren helemaal geen bomen waar hij was geland.

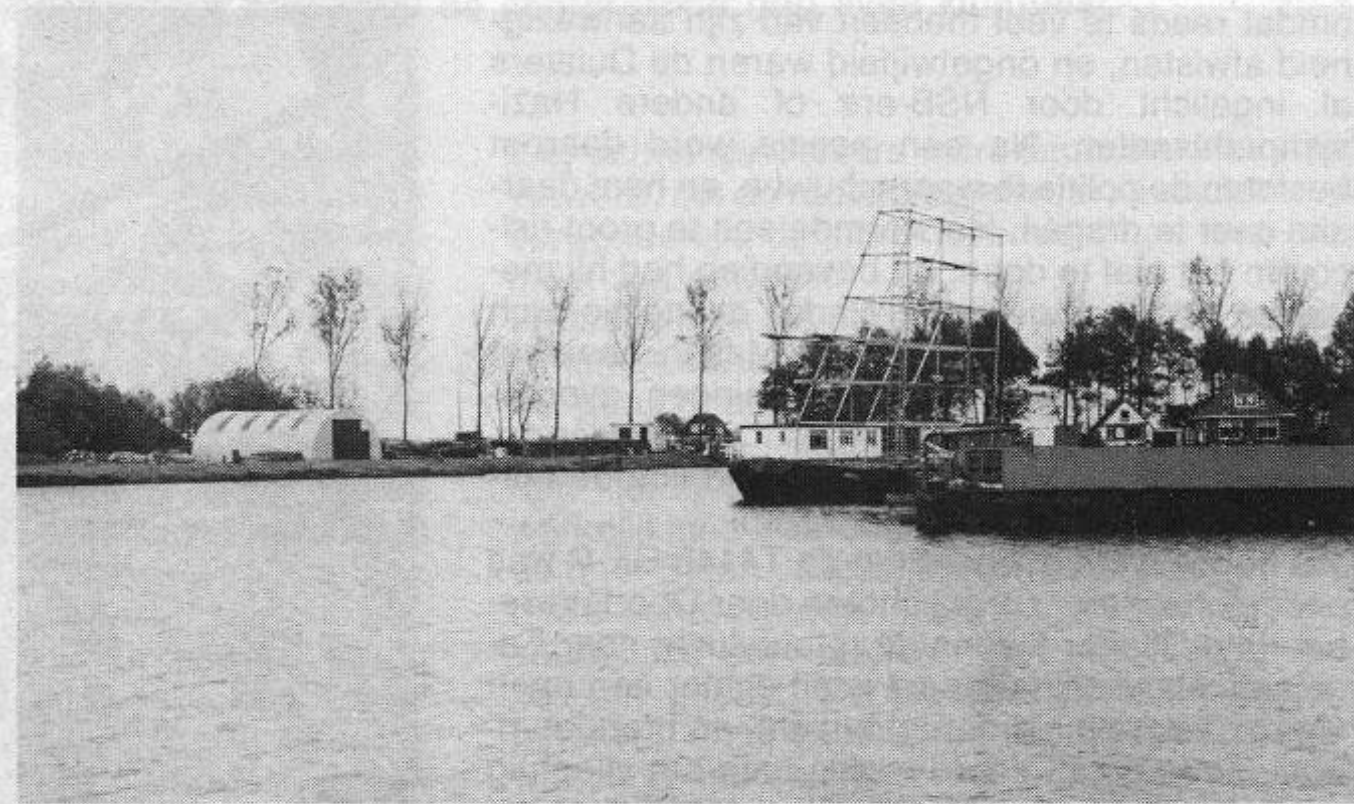
Binnen gehoorsafstand van de plaats waar Mason was neergekomen, bevond zich Hendrik Wiegers, een jongeman wiens vader eigenaar was van een baggerbedrijf. Met hun baggermolen en barken trokken zij daarheen waar zich werk aanbood, en op dat moment lagen zij met hun vaartuigen in het Winterschoterdiep afgemeerd, niet ver van de scheepswerf van Van Diepen. Zoals zovele mensen die avond, hadden vader en zoon Wiegers het geluid van vliegtuigen en het vuren gehoord. Dit had hen naar het dek van hun woonboot gebracht om zo weinig mogelijk te missen van wat er gebeurde. In de omgeving van de explosie had de heer Wiegers net even een voorwerp door de lucht zien vliegen - het vleugeldeel

1 - Nussectie, waarin het lichaam van de waarnemer, Pilot Officer Cecil Frank Jones (E). 2 - Rechter (?) motor. 3 - Linker (?) motor. 4 - Rechter buitenste vleugeldeel. 5 - Midden gedeelte van de romp, compleet met linker vleugel en het lichaam van de radiotelegrafist, sergeant Arthur Clifford Wroath. 6 - Staatstuk. A - Startschutter, sergeant Arthur Ronald Mason. C - De piloot, Pilot Officer Ronald McCoy Carrapiett. D - Tweede piloot, sergeant Anthony John White. F - Onontpofte bom (nog steeds niet geborgen volgens mensen uit de omgeving!). G - De twee kleine huisjes op de achtergrond waar de rechter vleugel werd gevonden, links onder op deze pagina afgebeeld. H - Boerderij van Hendrik Steen. I - In deze omgeving werd van een van de omgekomen bemanningsleden het horloge gevonden, dat na de oorlog aan de familie werd geretourneerd. J - Boerderij van Jan Aldershof. K - Het Winschoterdiep zoals het in 1941 was. L - De nieuwe loop van het kanaal. M - De baggermachines en de barken van de heer Wiegers Sr lagen hier in het kanaal afgemeerd, tegenover de scheepswerf. N - Boerenland waar sergeant Mason neerkwam, en het rechter vleugelgedeelte. N.B. De Whitley vloog eigenlijk in de richting tegengesteld aan die welke op de tekening is aangegeven.

Links: Het rechter vleugelgedeelte waaraan een der motoren was bevestigd, afgebroken van de rest van het vliegtuig. Het ligt op een stuk land bij de scheepswerf van Van Diepen, ongeveer 1,5 km verwijderd van de rest van het wrak. De twee huisjes op de achtergrond geven de positie aan van het Winschoterdiep. **Rechts:** Hoewel de twee huisjes be-

trekkelijk onveranderd zijn, is het Winterschoterdiep, dat eerst voor de huisjes langs liep, verlegd naar de andere kant van de scheepswerf van Van Diepen, rechts, waardoor het stuk land waarop de rechter vleugel neerkwam is verdwenen.

Deze luchtfoto uit 1955 van de scheepswerf van Van Diepen toont duidelijk de verlegging van de loop van het Winschoterdiep. De rechter vleugel lag links van de kleine bark, die rechts is afgemeerd. Sergeant Ma-

son landde op een plek links van het midden van de T-verbinding van het kanaal.

- toen hij in de avondlucht meende vluchtig even een wolk witte rook boven hun boot te hebben zien voorbijrijden - in feite sergeant Mason's parachute.

Plotseling, hoorden vader en zoon Wiegers kreten om hulp, en de jongeman en zijn moeder verlieten de boot en gingen de polder in om te kijken wat er aan de hand was. Zij vonden Mason, gewond en bloedend, brachten hem mee naar de boot, en via een loopplank naar de andere kant van het Winschoterdiep, waar zich een kluit toeschouwers had verzameld. Vandaar werd hij meegenomen naar de scheepswerf, naar de woning van een van de directeurs, waar hij een scheut brandewijn kreeg. Het was echter niet mogelijk hem een veilige schuilplaats aan te bieden omdat reeds te veel mensen van zijn aanwezigheid afwisten, en ongetwijfeld waren de Duitsers al ingelicht door NSB-ers of andere Nazisympathisanten. Na een poosje werd daarom besloten de politie te waarschuwen, en hem daaraan over te dragen. Het vormde een te groot risico om het niet te doen, en bovendien had hij medische verzorging nodig. Nadat de politie zich over hem had ontfermd, werd Mason naar het Academisch Ziekenhuis in Groningen overgebracht. Vandaar, na behandeling en ondervraging, ging hij voor de resterende tijd van de oorlog naar een krijgsgevangenkamp.

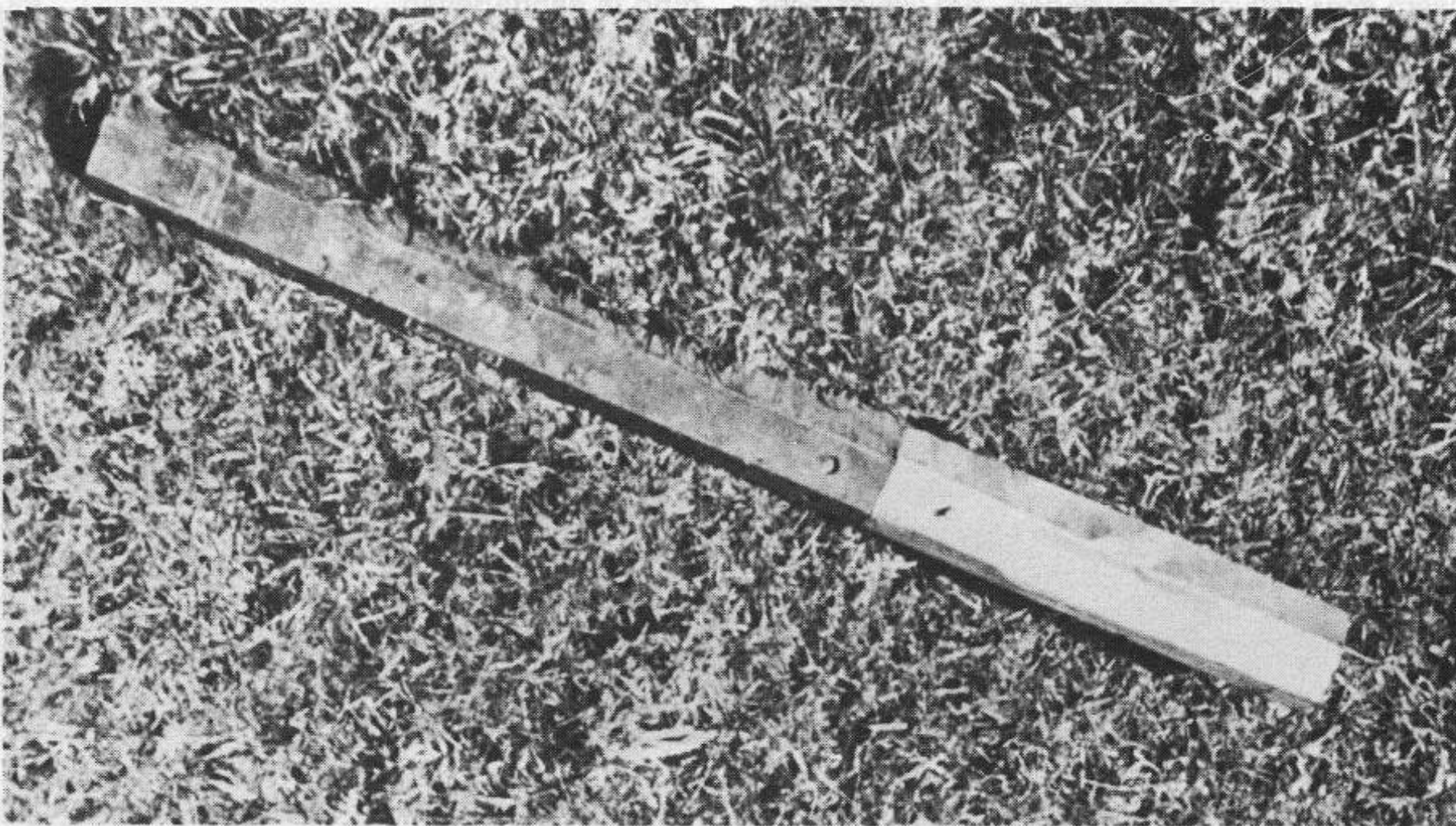
Tot nu toe werd gedacht dat de T4145 GE-P was onderschept en neergeschoten door Oberfeldwebel Paul Gildner tijdens de retourvlucht naar Engeland. Naar mijn oordeel is dit echter een open vraag. Gelet op het aantal brisant- en brandbommen die nog aan boord waren toen het vliegtuig ontplofte, lijkt het waarschijnlijker dat Gildner het vliegtuig onderschepte voordat het boven z'n doel was aangekomen. Niet alleen waren er de onontplofte bommen die de heer Aldershof noemt in zijn dagboek, maar nog meer werden er in de omgeving gevonden in de dagen die volgden. Geen ervan veroorzaakte meer dan oppervlakkige

ge schade aan eigendommen, gewassen en levende have, en ook onder de burgerbevolking waren geen slachtoffers.

Op de boerderij van de familie Steen was men vroeg naar bed gegaan voor een goede nachtrust omdat weer een drukke dag wachtte die al voor het ochtendgloren zou beginnen. Iedereen had door het lawaai heen geslapen, alleen mevrouw Steen had zich afgevraagd wat er aan de hand was ergens noordelijk van de boerderij. Zij was opgestaan toen zij de eerste keer het gedreun van vliegtuigmotoren hoorde, en nu, ongerust ge-

worden door de geluiden die wezen op steeds meer drukte, maakte zij haar zoons Jan en Hendrik wakker. Kort daarna hoorden zij dichtbij een ontploffing, en iedereen liep naar buiten om te kijken wat er was gebeurd.

Dichtbij hun woning was een brand aan de gang, een van de brandstoftanks van het vliegtuig, waarvan de heer Aldershof in zijn dagboek had geschreven dat het een 'bom' was. Toen de Duitsers arriveerden begonnen zij met zaklantaarns in de bomen te schijnen, op zoek naar parachutes. In een nabijgelegen akker vonden zij een der

Een van de vele niet ontplofte brandbommen die overal verspreid op de akkers rondom Waterhuizen werden gevonden nadat de Whitley T4145 was neergeschoten. De foto werd kort na de crash genomen door een onbekende Duitser.

Boven: Pilot Officer Roy Carrapiett, 21, de vlieger van de Whitley 'P-for-Peter' die z'n laatste vlucht zou maken. **Onder:** Zijn graf, naast dat van de andere omgekomen bemanningsleden op het kerkhof Esserveld in Groningen.

dode bemanningsleden, plat op zijn rug, en zonder parachute. Hendrik Steen herinnert zich dat het kennelijk de stoffelijke resten waren van een officier; het uniform was van betere snit en van betere stof gemaakt dan dat van de andere inzittenden. Waarschijnlijk is het Pilot Officer Carrapiett geweest, de commandant en 1e piloot van het toestel. Bij het neerkomen had zijn lichaam een diepe kuil geslagen in de drassige grond. In de vroege morgen (het leven op de boerderij kon niet worden stilgelegd voor een neergestort vliegtuig), terwijl Hendrik Steen bezig was de melkbussen aan de kant van de weg te zetten, vond hij nog een bemanningslid, rechtop zittend aan de rand van een sloot, met z'n voeten diep in de modder, alsof hij nog in leven was. Ook hij droeg geen parachute. Hij moet verticaal de grond hebben geraakt. Mogelijk was dit het lichaam van de 2e piloot, sergeant Anthony White. Op een later tijdstip die ochtend, gaven de Duitsers Hendrik Steen en zijn oudere broer Jan opdracht een handje te helpen en hun paard mee te

Vermoedelijk is dit het lichaam van de 2e piloot, sergeant Anthony White, dat op 8 april 1941 werd ontdekt, rechtop zittend tegen de rand van de sloot, met z'n voeten diep in de modder. Op deze foto, die werd genomen nadat de Duitsers hem op de kant hadden getrokken, zijn op de voorgrond de modderige vliegerlaarzen zichtbaar. Daarachter ligt z'n Irvin vliegersjack.

Mevrouw Oomkes, een ooggetuige, gaf de ligging aan van het lichaam van de dode vlieger. De vage omtrekken van de gedempte sloot zijn zichtbaar voor haar uitgestrekte armen. De kraan van de scheepswerf van Van Diepen is rechts op de achtergrond nog even zichtbaar.

brengen. Een deel van het vliegtuig was terechtgekomen op een stuk land aan de overkant van de weg tegenover de boerderij. De Duitsers wilden dat het gekanteld zou worden en in kleinere stukken zou worden verdeeld. Toen de twee broers hiermee bezig waren, zag Hendrik plotseling een man, met een mitrailleur op z'n schoot, alsof hij van plan was te schieten. In een flits pakte een van de Duitsers Hendrik bij de schouders en trok hem uit de vuurlijn! Dit moet het neusdeel zijn geweest, en het lichaam hoogstwaarschijnlijk dat van de waarnemer, Pilot Officer Cecil Jones. De Duitsers waren, volgens een aantekening in het dagboek van de heer Aldershof, op 10 april met de bergingsoperatie begonnen. Hij noteerde dat er op zijn land ongeveer 43 brandbommen waren neergekomen, plus 'bommen van 45 centimeter lang met een diameter van 5 centimeter'. Hij had een kijkje genomen in het binnenste van het wrak - 'het staartdeel'. Het zou mogelijk kunnen zijn dat ook hij op het land van Steen de waarnemer heeft gezien in de neus van het vlieg-

tuig achter de Vickers mitrailleur, en deze heeft verward met de radiotelegrafist, en daardoor, niet verwonderlijk, de indruk overhield hoe krap alles moet zijn geweest.

Waarschijnlijk als gevolg van wat enkele mensen vanuit de verte hadden kunnen waarnemen, ging het gerucht dat de Duitsers de vier dode vliegers van alles wat zij bezaten hadden beroofd - zowel hun kleren als hun persoonlijke bezittingen. 'In werkelijkheid was dat helemaal niet waar', aldus de heer Steen. 'Die Britse jongens droegen allen dikke bontgevoerde leren vliegerskleding, en zij zouden zo dik ingepakt, niet in de doodkisten hebben gepast. De Duitsers moesten ze daar eerst van ontdoen. Hun persoonlijke bezittingen, wat zij in hun zakken en elders bij zich hadden, moest worden verwijderd om ze te kunnen identificeren.'

In 1941 toonden de Duitsers nog enig respect tegenover degenen die waren gesneuveld, ook al waren het vijanden. Later in de oorlog, toen het geallieerde strategische luchtoffensief ver-

woesting bracht over de Duitse steden, zou hun houding gaan veranderen.

Enkele dagen na het voorval, gebeurde er genoeg om te worden opgetekend in het dagboek van de heer Aldershof:

'12 April - Grote vrachtwagens zijn met stukken van het vliegtuig vertrokken. Vandaag hebben zij de motoren geborgen en naar de weg versleept. Met twee van de Duitse wachten konden we goed opschieten; ze heetten Hein en Hans en waren 37 en 25 jaar oud. We hadden met hen een zeer genoegelijke avond. Hein is in Indo-China geweest en nam vrijwillig dienst bij het Duitse leger. Het vliegtuig woog zo ongeveer 20.000 kilo, de machines 1.000 kilo, met elk 1.500pk. Veel activiteit in de lucht. Veel schade aangericht.

'13 April - Zondag. De laatste delen van het vliegtuig zijn weggehaald. Na zes dagen de wacht te hebben gehouden, hebben de Duitsers afscheid genomen. Er liggen nog ongeveer tien onontploffte bommen op het land van De Wit, dag en nacht bewaakt door de politie. Ik ben naar Jan Oomkes geweest op de oude dijk, waar een van de bommen vlak voor zijn huis is ontploft. Scherven gingen door alles heen, zelfs door de schuur. Paas-zondag.

'15 April - Op de plek waar het brandende vliegtuig lag is een voorraadkist met 75 brandbommen gevonden.

'16 April - Vandaag heeft men de bommen op het land van De Wit laten ontploffen.'

Al spoedig bedaarde de opwinding die het neergestorte vliegtuig had veroorzaakt, en nam het leven in de kleine gemeenschappen van Waterhuizen en Westerbroek weer min of meer z'n normale gang. Ter plekke was echter nog steeds politie aanwezig. De mededeling echter op 22 april dat zij kon worden teruggenomen, veroorzaakte een weinig commotie die wordt beschreven in een laatste aantekening over het neergeschoten vliegtuig in het dagboek van de heer Aldershof:

'... niet eerder dan vandaag werd de politie meegedeeld dat het niet langer meer nodig was een wacht uit te zetten. Om acht uur kwam er snel uit Groningen een ordonnans aanrijden die de boodschap bij zich had. De man kwam echter in een sloot terecht, dichtbij ons. Gelukkig kostte hem dat niet zijn leven. We moesten alle krachten bijzetten om hem uit de sloot te trekken, en daarna kon de politie naar Groningen vertrekken. Dit voorval nam een uur in beslag. En dit is de laatste gebeurtenis in verband met de neergeschoten Tommy. Enkele resten liggen nog verspreid over de omgeving. We hebben gehoord dat het boven Duitsland werd getroffen voordat het hierboven ontplofte. Daarom kon de bemanning er niet uitkomen ...'

De heer Aldershof, die thans in een nabijgelegen dorp woont, heeft aan het voorval nog wat souvenirs overgehouden: een bijl met losse steel, en een kleine ladder (zonder de bovenste sporten) die werd gebruikt om vanonder het vliegtuig in en uit te gaan.

De graven van de vier man die omkwamen bevinden zich op het kerkhof Esserveld in Groningen. In Nederland liggen 6.595 bemanningsleden begraven, afkomstig uit Groot-Brittannië, het Gemeenbest en uit andere landen, die allen bij de Royal Air Force dienden. Van waarschijnlijk nog half zoveel zijn de graven niet bekend. Tijdens de jaarlijkse dodenherdenking op 4 mei, worden door het hele land ook de omgekomen bemanningsleden van geallieerde vliegtuigen herdacht. Nog steeds worden nu en dan de overblijfselen gevonden van neergeschoten toestellen, in het bijzonder bij droogleggingswerkzaamheden. Aangenomen wordt dat alleen al in het IJsselmeer zes à zevenhonderd geallieerde vliegtuigen zijn verdwenen. Heden ten dage kan men nog stukken plexiglas, aluminium, en zelfs munitie vinden bij het omwoelen van de plek waar de bommenwerpers - of de wrakstukken ervan - zijn neergekomen.

Jan Aldershof met de ladder die de bemanning van het toestel gebruikte om aan boord te klimmen (links), en een bijl (rechts), eveneens afkomstig uit het wrak.

Boven: De neussectie van de T4145 ligt in de wei langs de Woortmansdijk. De ronde magazijnen van de Vickers 'K' mitrailleur liggen voor en achter de neussectie. Het lichaam van de waarnemer, Pilot Officer Cecil Jones, werd in de wrakstukken gevonden. De militairen van de Luftwaffe lijken ingespannen op jacht te zijn naar souvenirs. Het ziet er naar uit dat de man rechts reeds een kaart tussen de wrakstukken heeft gevonden. **Onder:** Onze auteur en mevrouw Wildeboer-Oomkes bezig met een detector naar eventueel achtergebleven wrakstukken te zoeken. Mevrouw Wildeboer, die ooggetuige was van de crash, was toen 9 jaar.

150 JAAR GELEDEN

Na de succesvolle 'Anschluss' van Oostenrijk in het Groot Duitse Rijk, had Hitler zijn handen vrij om z'n aandacht te richten op z'n volgende slachtoffer, Tsjechoslowakije. Dit land had z'n ontstaan te danken aan het uiteenvallen van de Oostenrijks-Hongaarse monarchie aan het eind van de Eerste Wereldoorlog. In Tsjechoslowakije leefden verschillende bevolkingsgroepen. Zo telde het Sudetengebied in het noordwesten 3,5 miljoen Duitsers die nu, onder leiding van hun Nazi-leider, Konrad Henlein, met kracht aandrongen op aansluiting bij Duitsland. Met Hitler's openlijke steun probeerde Henlein onrust te zaaien in Tsjechoslowakije, wat voor de Duitsers een excuus zou zijn hun landgenoten te hulp te komen. Niettemin was Hitler er niet zeker van dat Groot-Brittannië, Frankrijk, en eventueel de Sowjet-Unie, tenslotte niet zouden besluiten zich hard op te stellen, zodat hij voor z'n Tsjechische avontuur de, zo niet morele, maar in ieder geval praktische steun nodig had van zijn bondgenoot Mussolini. Voor dit doel werd begin mei een reis naar Italië

Links: De Piazza Venezia, die het toneel is geweest van zoveel rumoerige bijeenkomsten in het tijdperk van de 'fascisti'. Het beroemde balkon vanwaar Mussolini de menigte placht toe te spreken kijkt uit op het plein. *Rechts:* De avond valt in Rome. Behalve de vlaggen, staat het gebouw er nog precies als toen bij. Op het plein heerst echter een voortdurende verkeersopstopping.

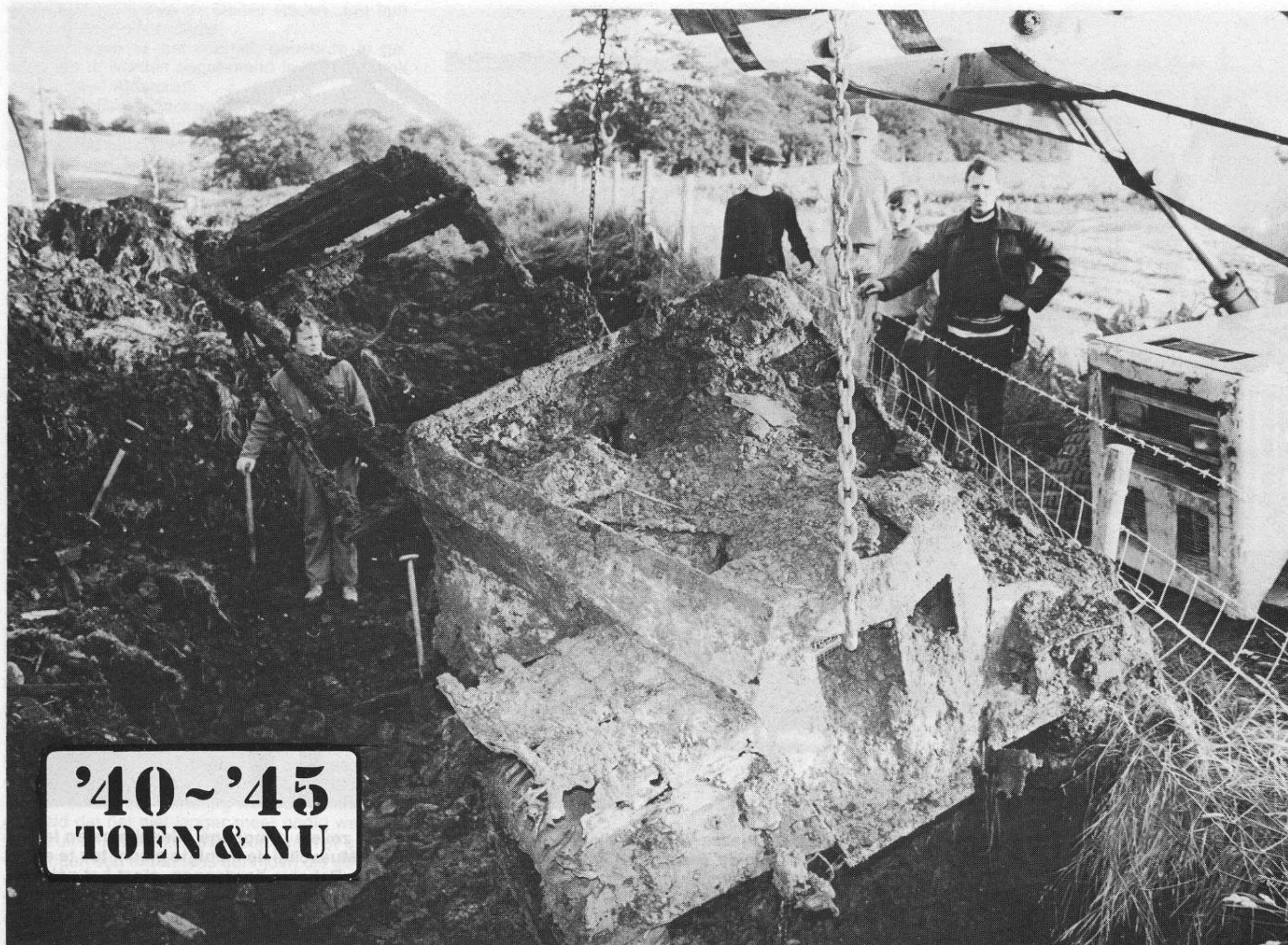
gearrangeerd.

Hitler's bezoek zou niet klein worden aangepakt. Een uit vijf wagons bestaande trein, waarin zich een gezelschap van 500 personen bevond, arriveerde op 2 mei bovenaan de Brennerpas waar uitbundig werd gevlagd. Na de reis voortgezet te hebben door de Alpen en de laars van Italië, was het inmiddels donker geworden tegen de tijd dat de trein van de Führer in Rome arriveerde, waar hij werd verwelkomd door koning Victor Emanuel. Officiële ontvangsten, conferenties, parades, theaterbezoeken en een tochtje aan boord van

een van de schepen van de Italiaanse marine, al die activiteiten waren samengeperst in het vijf dagen durende van drukte overlopende bezoek, dat op 7 mei werd besloten met een banket in het Palazzo Venezia. De Duitse minister van buitenlandse zaken, von Ribbentrop, had z'n Italiaanse collega en schoonzoon van Mussolini, graaf Ciano, een ontwerp voorgelegd voor een bondgenootschappelijk verdrag, maar belangrijker was echter dat de Duce te kennen had gegeven dat hij geen enkel bezwaar had tegen een Duitse interventie in Tsjechoslowakije.

Het bezoek in mei was het antwoord op een reeds lang gedane uitnodiging van Mussolini, na diens reis naar Duitsland in september het jaar daarvoor. Hitler had toen met parades en uiterlijk vertoon alles in het werk gesteld om zijn gast te imponeren met de militaire kracht van Nazi-Duitsland. Nu was het Mussolini's beurt om te trachten de Führer de loef af te steken. Hier staan de twee dictators op de trappen van het monument voor Victor Emanuel II, dat werd opgericht om Italië's eenwording in de tweede helft van de vorige eeuw te gedenken. Sinds het einde van WOI is hier ook het graf van de onbekende soldaat.

**'40~'45
TOEN & NU**

DE OPGRAVING VAN EEN HUMBER

De afgelopen vijftien jaar is in dit blad herhaaldelijk aandacht besteed aan de berging van gepantserde voertuigen; sommige afkomstig van slagvelden, andere van oefenterreinen of oude schietbanen. Door wijdverspreide belangstelling voor de conservering van gepantserde gevechtsvoertuigen (Armoured Fighting Vehicles - AFV), zijn in Westeuropa in feite alle voertuigen en tanks waarvan de ligging bekend was, thans in het bezit van museums of particuliere verzamelaars. Het lijkt erop of het nu alleen nog de exemplaren zijn die onder de grond liggen, die op een eigenaar wachten. Een dergelijke berging werd onder onze aandacht gebracht door Michael Bell van de Miniature Armoured Fighting Vehicle Association. Hij schreef de redactie het volgende: 'In 1986 kocht Dave Heaton, tegelijk met het erbij behorende land, een boerderij in Longridge bij

Preston in Lancashire. Op een dag stond hij in zijn voortuin, toen een voorbijlopende boer, George Gosling, op het erf een 3/4 tonner, namelijk een Dodge Weapons Carrier ontwaarde. Gosling stopte en vroeg Heaton of hij belangstelling had voor militaire voertuigen. Tijdens het gesprek dat zich ontwikkelde antwoordde hij dat zijn voorname hobby, tot nu toe tenminste, had gelegen bij oude brandspuiten; zijn broer Alan echter was hevig geïnteresseerd. Gosling vertelde daarop hoe hij 25 jaar geleden een verkenningsvoertuig, een Humber Scout Car, had begraven op het land dat Dave Heaton had gekocht. De gedachte het op zijn eigen land begraven voertuig te bergen trok hem nogal aan, en een van Heaton's eerste stappen was mij te benaderen om een foto van dit type voertuig. Ik vond er een in mijn verzameling die hij met veel interesse

bekeek. Daarna riep hij op 11 juni 1987, met de hulp van zijn broer, een groep van onze mensen bijeen, met het doel hem te helpen bij het bergen van het gepantserde voertuig. Een graafmachine werd gehuurd om bij het karwei te helpen, maar tot ieders teleurstelling had het ding voortdurende pannen. Het duurde de hele nacht voordat op de plaats waar de Humber zou moeten liggen een gat was gegraven van 2,7 X 3,6 meter. Aan het eind van het graafwerk was er echter geen Humber te zien. De boer kwam langs om te zien hoe wij er voor stonden. Ik liet hem de foto zien van de Scout Car waar hij vragend naar keek, en daarna opmerkte: 'Dat is niet het type voertuig dat ik heb begraven'. Hij legde uit dat de wagen die hij bedoelde een lange motorkap had, die niet overeenkwam met die op de foto. In mijn camera-tas had ik een boek bij me over Britse gepantser-

de voertuigen waarin ik een foto vond van een Humber Mark III Light Reconnaissance Car met een lange motorkap. Gosling beaamde dat dit het type was dat hij had begraven. Die avond werd er uitzonderlijk hard gewerkt door de groep vrijwilligers, maar van het voertuig werd geen spoor gevonden, en de werkzaamheden moesten worden uitgesteld tot de volgende week.

Voor de tweede poging werd een andere graafmachine gehuurd die, toen de groep arriveerde om het werk voort te zetten, al gestaag bezig was hetzelfde gat groter en breder te maken. Helaas was er van de Humber nog niets te zien. Al onze inspanningen het gat nog groter te maken waren vruchteloos, en opnieuw moest het werk worden afgebroken.

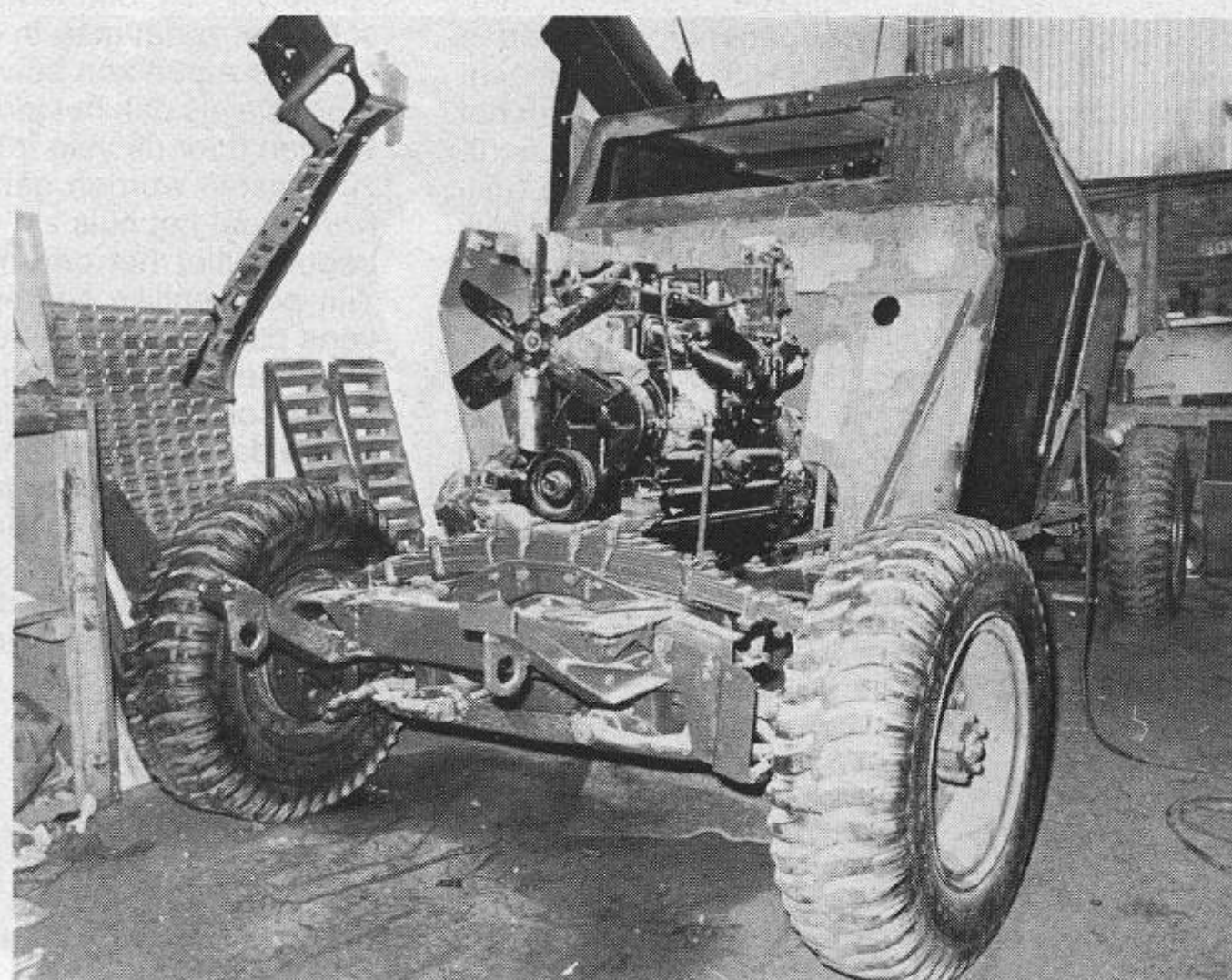
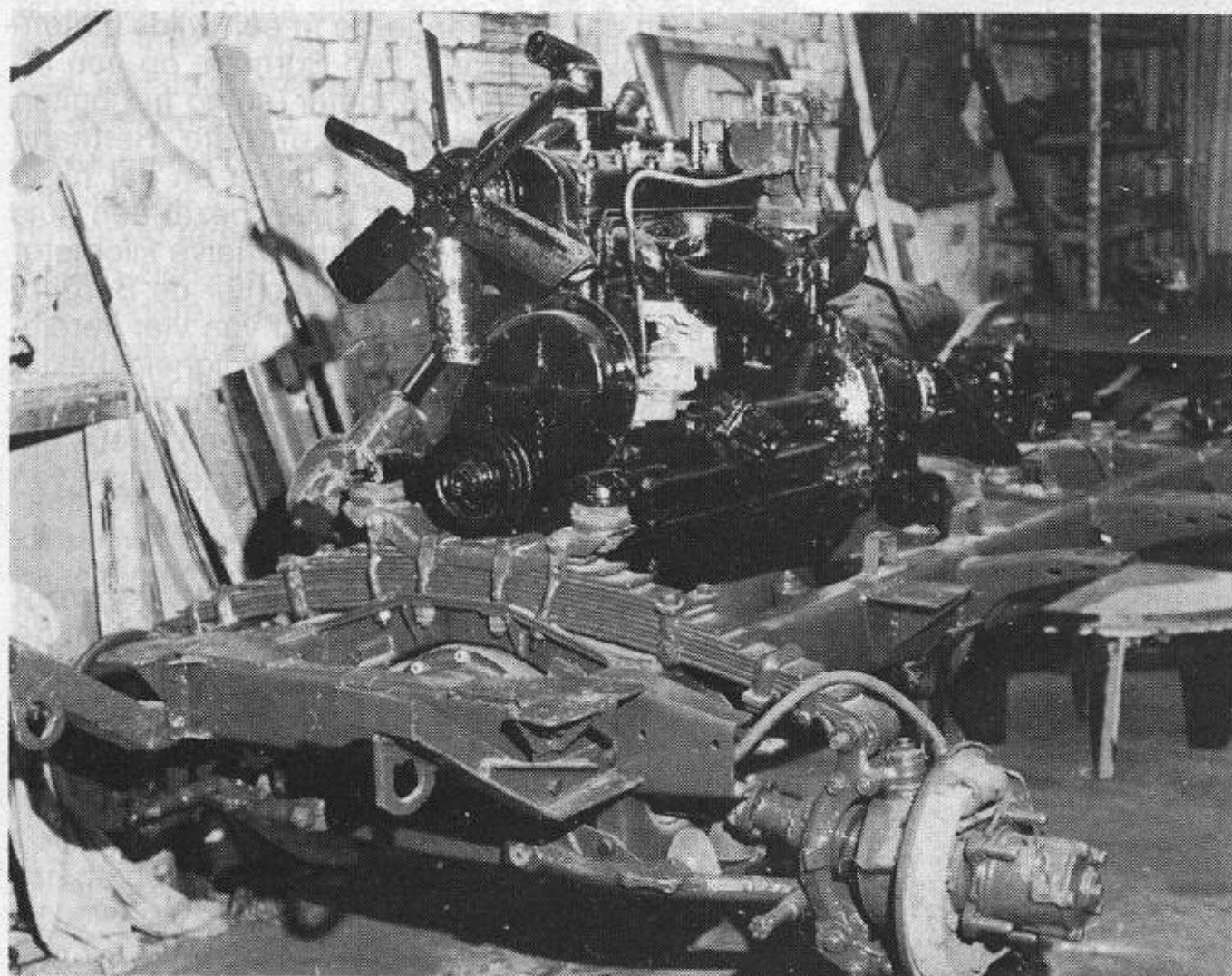
Bij de derde poging was het lot ons beter gezind toen, niet ver van de plek waar wij aan het graven waren, een deel van de kuilrand het begaf en het chassis van de Humber tevoorschijn kwam. Ten slotte hadden wij het ding toch gevonden. Wij waren weliswaar vlak bij de Humber aan het graven geweest, maar niet helemaal in de goeie richting. Het was weer laat geworden en met het laatste deel van de opgraving wachtten we tot de volgende dag.

Bij het voltooien van de berging van de Humber, ontdekten wij tot onze schrik dat het destijds Gosling blijkbaar in de bol was geslagen, want hij had driekwart van de gepantserde carrosserie weggesneden, om er een voertuig van te maken met een platte achterkant. Maar kijkende naar het gat waar de Humber nog lag, leek alle moeite niet te vergeefs te zijn geweest. De achterkant van het chassis scheen in goede conditie, evenals de gepantserde voorkant en de vooras. Het middelste deel was echter ernstig gecorrodeerd en de achteras was verdwenen. Toen begonnen werd de

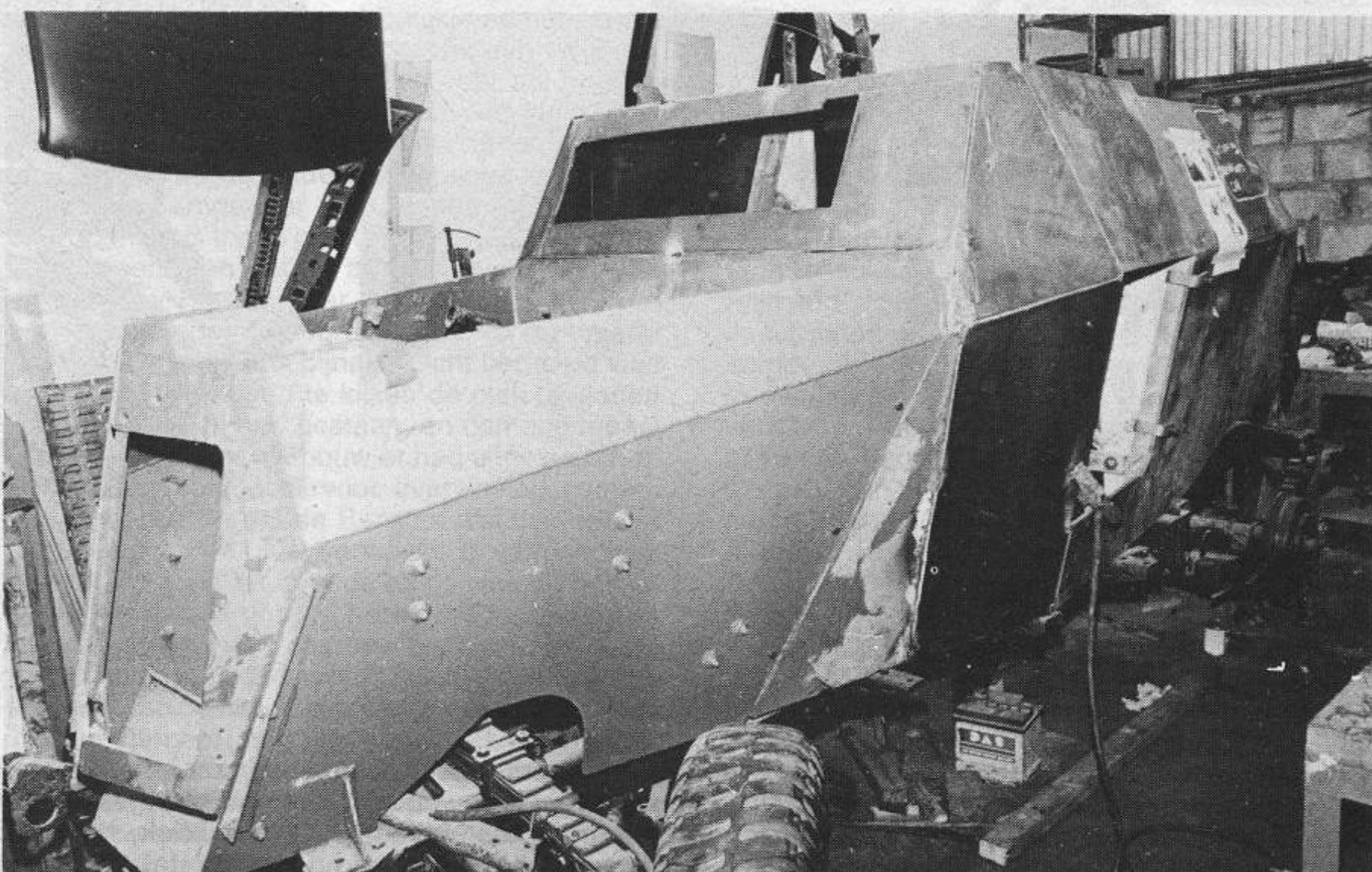
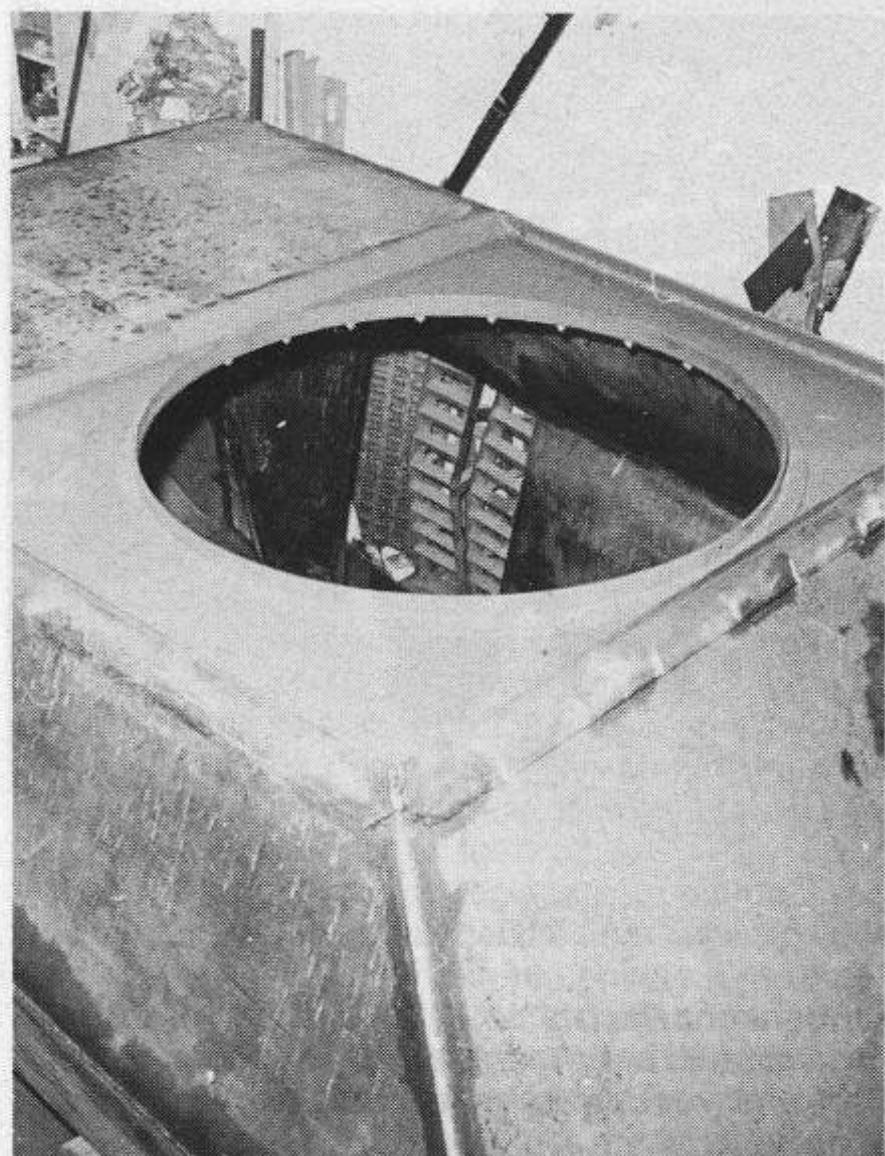

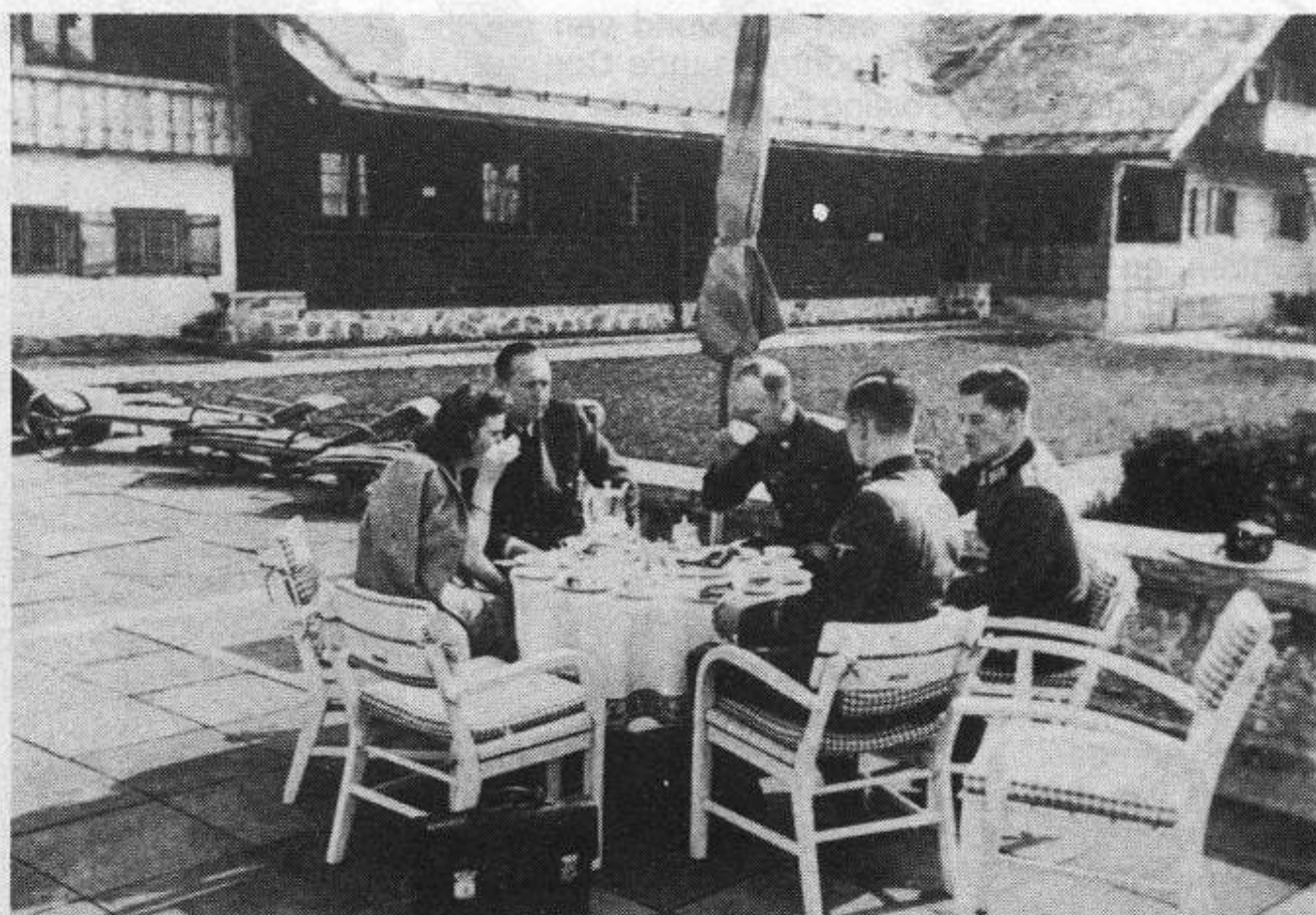
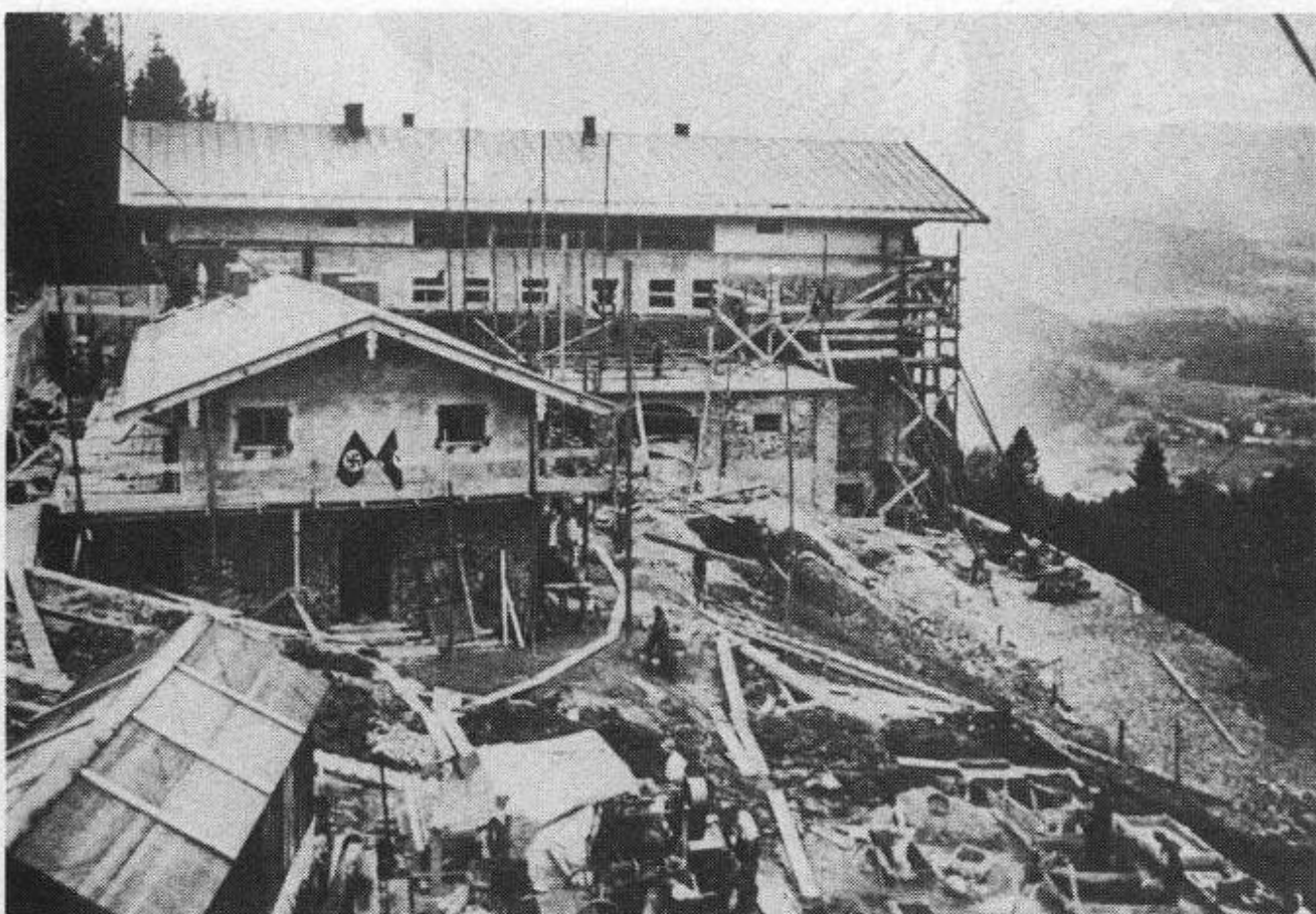
Humber uit de kuil te halen, brak het voertuig helaas in tweeën, maar noch Dave noch Alan Heaton waren ook maar enigszins teleurgesteld door deze tegenvaller. Zij zijn van plan het voertuig te

restaureren en ik denk dat de rest van onze bergingsgroep bereid zal zijn hen daarbij de helpende hand te bieden.'

Dave en Alan Heaton voeren de restauratie uit met onderdelen die werden afgestaan door de Motor Vehicle Trust. Alle foto's van M.J. Bell.

'40~'45 TOEN & NU

READER'S INVESTIGATIONS

Toen op 4 mei 1945 Amerikaanse eenheden vanuit twee richtingen het aan de rand van de Beierse Alpen gelegen Berchtesgaden naderden, zouden deze troepen elkaar spoedig tegenkomen in wat in feite, sinds 1933 toen Hitler aan de macht kwam, de tweede hoofdstad was geweest van het Duitse rijk. De eenheden waren de 101e Luchtländingsdivisie (Airborne Division), en de 3e Divisie, die oprukten vanuit München, respectievelijk Salzburg. Hitler had de 900 tot 1000 meter hoge van natuurschoon rijk voorziene Obersalzberg bij Berchtesgaden uitgekozen om er zijn privé-residentie, de Berghof, te stichten (zie *Toen en Nu* 9). Deze was gebouwd op de plaats waar eerst een ander huis had gestaan, dat Hitler in 1928 had gehuurd, en dat hij uiteindelijk zou kopen, vijf maanden nadat hij tot Rijkskanselier was benoemd. Hitler begon onmiddellijk met verbouwingen en met het aanbrengen van veranderingen aan het oorspronkelijke huis. De voortdurende reconstructies en vergrotingen transformeer-

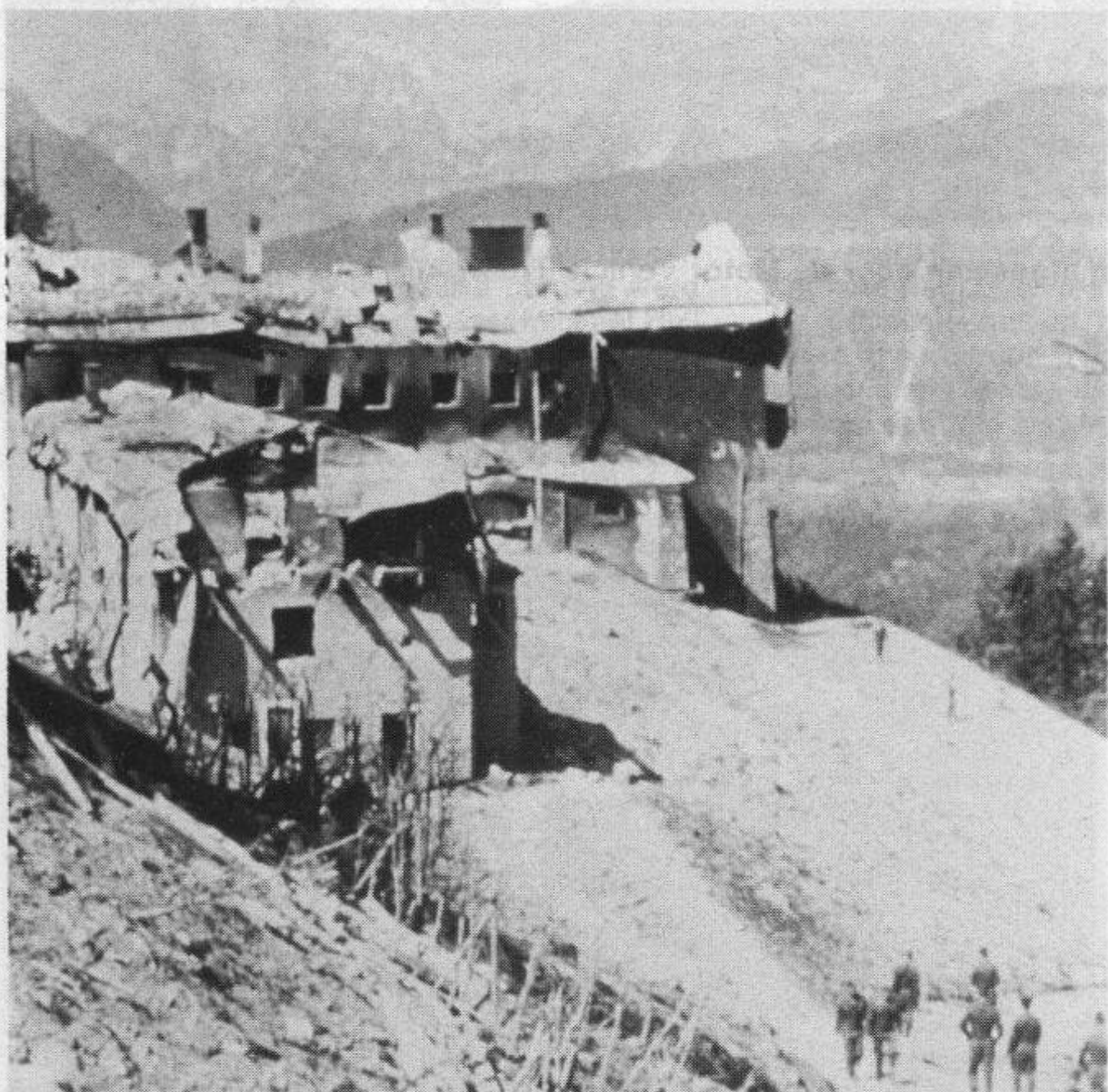
den het gebouw tenslotte in de residentie die Hitler voor zichzelf wilde hebben, en die hij herdoopte tot 'Berghof'. Het gebouw had een uitgebreid keukencomplex, en vleugels voor gasten en bedienden. Binnenin bevonden zich indrukwekkende gothische trappen, een reusachtige ontvangsthal, marmeren pilaren en open haarden, en een gigantisch uitzichtvenster in het belangrijkste vertrek, dat naar beneden kon worden geschoven, zodat men in de zomer vanuit de openlucht de Alpen kon bewonderen. Opzij lag de garage, die als dak het terras had, dat bekend is geworden door de vele foto's die daar van Hitler en zijn gasten werden gemaakt.

Kort nadat het huis z'n eigendom was geworden, begon Hitler het omringende land op te kopen. Zijn persoonlijke secretaris Rudolf Hess, die tevens partijsecretaris was, en diens assistent, de SS-generaal Martin Bormann, voerden gezamenlijk de onderhandelingen, wat er ten slotte toe leidde dat naar schatting 400 boeren en landeigenaren moesten verdwijnen. De opstallen werden door de regering overgenomen, en achter de Berghof, uit het zicht, werd een SS-kazerne gebouwd, aangezien de directe omgeving het feitelijk persoonlijke domein van de Führer was geworden.

door Jim R. Osborne

Meer en meer zou het lot van Europa en van de Westelijke Wereld gaan afhangen van wat Hitler hier uitbroedde in zijn verblijf in de bergen. Bormann had op nog geen tweehonderd meter van de Berghof, op de volgende helling, een pand verkregen dat hij veranderde in een wijsd buitenverblijf. Boven het huis van Bormann, op een afstand van ongeveer 225 meter, stond het buiten van de bevelhebber van de Luftwaffe, Hermann Göring, dat hij al vóór 1933 bezat en dat hij in 1941 liet vergroten. Albert Speer bezat een huis en een studio op ongeveer anderhalve kilometer afstand. Ongeveer 400 meter achter de Berghof werd een speciaal gastenverblijf van vier verdiepingen gebouwd voor hoogwaardigheidsbekleders als Mussolini en anderen. Dit stond niet ver van het plaatselijke pension dat een grote opknapbeurt kreeg. Al die locaties, behalve die van

Geheel boven: De Berghof wordt vergroot (links) en (rechts), zicht op het terras boven de garage.

Links: Hitler's privé-residentie in de bergen werkte als een magneet op souvenirjagers. GI's van de 3e Infanteriedivisie sleepten het leeuwedeel in de wacht, maar binnen enkele weken was alles wat maar los en vast zat door de duizenden militairen meegenomen die de omgeving afzoch-

ten naar een persoonlijk aandenken. **Rechts:** In 1952 toen de Amerikaanse bezettingsautoriteiten de Obersalzberg toegankelijk verklaarden voor het publiek, was de Berghof niet veel zaaks meer. Wat overbleef werd later in datzelfde jaar gesloopt.

Speer, waren onderling verbonden via een uitgebreid tunnelcomplex, dat zich kilometerslang voortzette in het binnenste van de Obersalzberg. In de tunnels bevonden zich onderkomens en een hoofdkwartier, die echter nooit zouden worden gebruikt als laatste reductie voor de leidende Nazi's, zoals de Geallieerden vreesden.

De Berghof werd voor het eerst aangevallen op 25 april 1945, toen vliegtuigen van de Royal Air Force met een tapijt van bommen het bergoord bestookten. Daarbij werd onder meer schade aangericht aan de gastenverblijven. Op 29 april trouwde Hitler in Berlijn in de vroege morgen met Eva Braun, die meestal op de Berghof had verbleven terwijl de Führer afwezig was. Een dag later trokken Hitler en zijn voormalige maitresse, nu zijn echtgenote, zich terug in de bunker onder de Rijkskanselarij, en pleegden daar zelfmoord. Enige uren voordat de Amerikaanse troepen de Berghof bereikten, probeerden de daar achtergebleven SS-ers Hitler's residentie in brand te steken om te voorkomen dat deze in handen zou vallen van de oprukkende Geallieerden. Het vuur richtte uitgebreide schade aan, maar het gebouw stond er nog. Het bericht dat de Berghof in geallieerde handen was gevallen verspreidde zich snel onder de overwinnende legers, en het buitenverblijf werd een sterattractie voor degenen die hun nieuwsgierigheid wilden bevredigen en er in drommen een bezoek brachten. In die tijd sprokelden talloze GI's allerlei voorwerpen bijeen uit het gedeelte van de Berghof dat de bommen en de brand had overleefd. Hiertoe behoorden grote voorraden tafellinnen, servetten en dergelijke die waren opgeslagen in de keuken en de bediendenvertrekken. Verder honderden, misschien wel duizenden, stuks tafelzilver, borden, theeserviezen en andere tafelbenodigdheden, zoals porseleinen eetserviezen en kopjes en schotels, en bijna alles droeg Hitler's monogram en het insigne met adelaar en hakenkruis. Een deel van de overvloedige hoeveelheid persoonlijke eigendommen, bevatte boeken, het Hoffman herinneringsfotoalbum van de Berghof, kleren en familie foto's. Veel van deze zaken kwamen na de oorlog terecht in de Verenigde Staten, en bevinden zich nu in museums en bekende collecties, andere dingen zijn echter nooit meer boven water gekomen. Een GI van de 3e Divisie wikkeld een schoorsteenmantelklok in een ontbijtlaten, maar na er drie kilometer mee te hebben gezeuld, wierp hij z'n vracht met tegenzin in een greppel langs de weg omdat hij z'n trofee te zwaar vond en te moeilijk om er nog verder mee naar zijn eenheid te slepen. Zou de klok daar nog liggen?

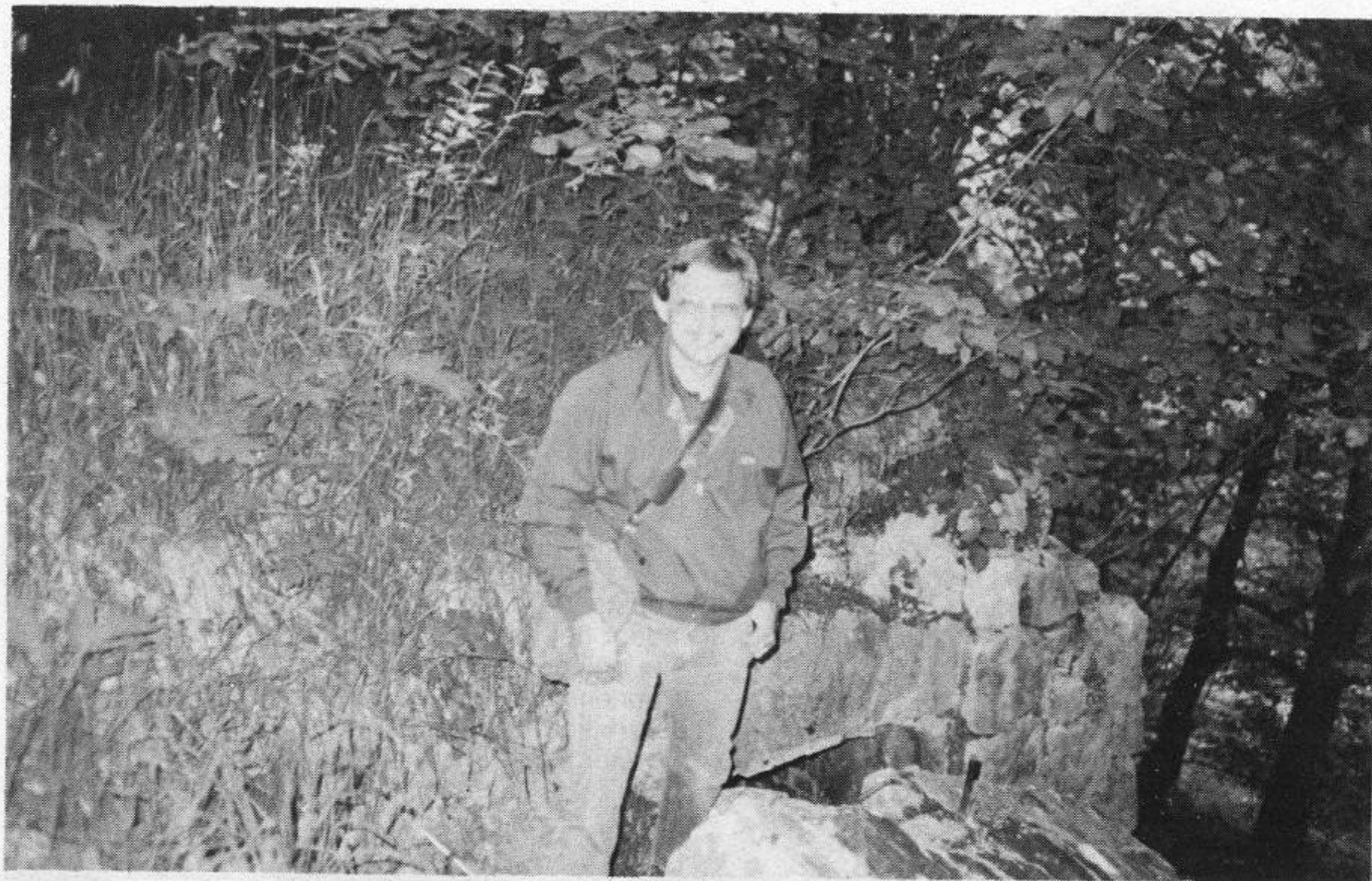
Toen de oorlog was afgelopen was de Obersalzberg verboden gebied voor Duitsers vanwege de herinneringen aan de Nazitijd, terwijl er voor de bezettingstroepen open huis werd gehouden, in het bijzonder voor de Amerikanen die er recreatiefaciliteiten inrichtten. Onder de bezoekers waren de generaals Eisenhower en Mark Clark, een gehele reeks Amerikaanse senatoren en leden van het Congres. Hoog en laag, aangetrokken door de schoonheid van de omgeving en de overblijfselen van de Nazileiders, verdrong zich om deze met eigen ogen te aanschouwen.

De geblakerde muren bleven onveranderd tot 30 april 1952 toen bij een decreet van de Beierse regering overal in de ruïnes van het gebouw explosieven werden geplaatst en tot ontploffing werden gebracht, waardoor Hitler's verblijfplaats uit de jaren 33-45, met de grond gelijk werd gemaakt. Lang voordat dit gebeurde was uit de Berghof reeds alles van waarde weggehaald, niet alleen door souvenirjagers, maar ook door de plaatselijke Duitse bevolking die er toen schaarse artikelen als bedrading, lood, dakbedekking, hout en andere zaken vandaan hadden gesleept om opnieuw te worden gebruikt. Enkele maanden voordat het gebouw tegen de grond ging, had Hollywood de plek gebruikt als locatie voor de laatste scene in een film met Gene Kelly, getiteld *The Devil Makes Three*, een na-oorlogse avonturenfilm over neo-Nazi's in Duitsland en Oostenrijk. In die film is de Berghof van binnen en van buiten te zien, en kan men uit de eerste hand gewaar worden hoe het er toen uitzag.

Nadat de ruïne was opgeblazen, beplante het Duitse bosbouwwezen de helling waarop de Berghof had gelegen en binnen enkele jaren was de hoop met puin niet langer zichtbaar vanaf de weg die naar de Obersalzberg voert. Slechts de garage die in de helling was gebouwd, was, met haar dikke stenen muren en drie afzonderlijke ra-

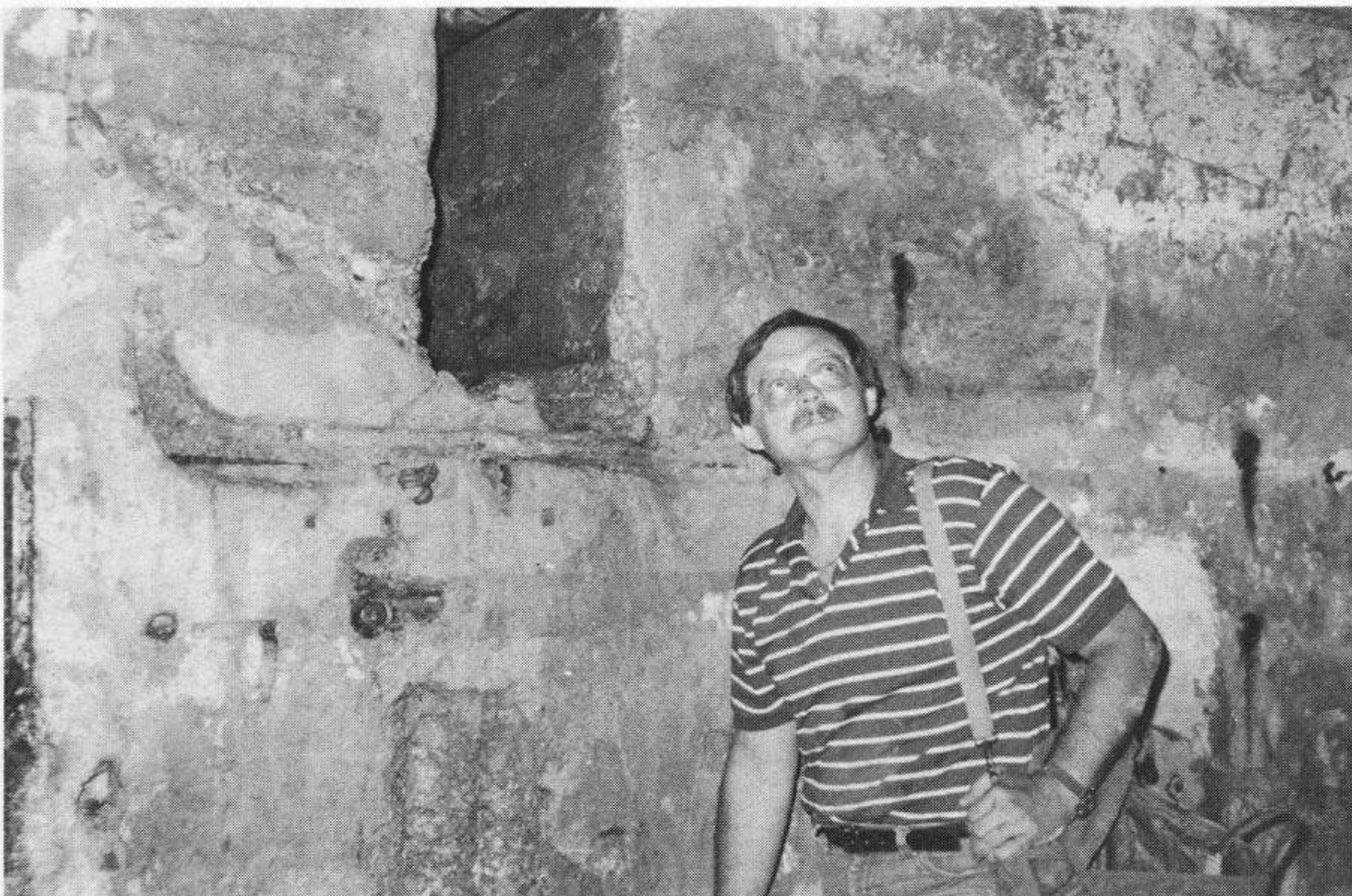

Nadat de plek was ontruimd, bleef de garage overeind, hoewel deze niet meer dan een omhulsel was geworden. Het mogelijk laatste overblijfsel van enige waarde, de knop van de garagedeur, werd door Uw redacteur meegenomen in 1975. Daarom hoorden wij met meer dan gewone belangstelling dat rechter Jim R. Osborne, een van onze trouwe Amerikaanse lezers, met enkele vrienden via de garage de weg had weten te vinden naar enkele andere ondergrondse vertrekken. Jim Osborne hier bij de oude deuropening van de garage. Het met gras begroeide gedeelte op de achtergrond was eens het terras.

men, nog zichtbaar. Door via de ramen naar binnen te gaan, kan men er een kijkje nemen, zoals ik deed tijdens mijn eerste bezoek aan de Berghof in 1981, en zoals velen het voor mij hadden gedaan, en ook nu nog doen. Met een klein beetje verbeelding kan men zich voorstellen hoe Hitler's limousine en andere voertuigen daar door de enkele garagedeur naar binnen kwamen. De deuropening is thans geblokkeerd door een grote berg opgeblazen beton, bakstenen en puin van de Berghof. Hier en daar stak een stuk steen of brok beton onder de begroeiing uit, en ik bemerkte dat het kreupelbos bijna te dicht begroeid was om zonder echt goed te kijken de plek te vinden waar de Berghof had gestaan, en dan nog moest men weten hoe het gebouw er had uitgezien. Een grote steunmuur, waarvoor overvloedig cement was gebruikt, en die de Berghof afscheidde van de hellingen, was niet verwoest. Ik vermoed dat ik, evenals anderen, niet de enige was die veronderstelde dat de garage het enige bouwsel was dat van de Berghof was overgebleven. Pas bij mijn tweede bezoek in 1986 begon ik mij te realiseren dat andere ondergrondse gedeelten van de Berghof mogelijk nog bestaan. Toen ik met andere belangstellenden in de geschiedenis van WOII het binnenste van de garage inspecteerde, bemerkten wij in de linker hoek, op ongeveer 1,50 m boven de grond, een kleine opening

in een van de dikke cementen muren; een afvoer voor water of voor ventilatiepijpen, waarvan nog een stuk in de garage lag. De grootte van de opening was naar schatting 30cm breed en 50cm hoog. Door met een arm erin te reiken vermoedden wij dat de muur ongeveer een halve meter dik was. Als men in de opening keek zag men niets dan totale duisternis. Aangezien ik in 1986 geen flashlight bij mij had, stond mij maar een ding te doen. Met mijn flitscamera in mijn hand mijn arm in het gat steken en een foto nemen, die ik zou laten ontwikkelen na terugkeer in de Verenigde Staten. Ik deed dat twee keer en was, nadat enkele weken later de films waren afgedrukt, verbaasd over het resultaat. Het was duidelijk dat er van de Berghof ondergronds meer was blijven bestaan dan velen daarvoor hadden gedacht. De foto's toonden tenminste twee vertrekken - een deuropening die toegang gaf van het ene naar het andere - met bakstenen, stucwerk, en verbrande en verkoolde resten overal over de vloer verspreid. Lege klemmen aan de muur verraadden dat er pijpen en bedrading had gelopen, waarvan de sporen nog duidelijk zichtbaar waren. Zij waren vermoedelijk weggehaald toen de vertrekken van bovenaf nog bereikbaar waren. Onnodig te zeggen dat, in afwachting van een terugkeer naar de Berghof en mijn reis in 1987 naar Europa naderde, de nieuwsgierigheid toenam, en

Volgend op de ontdekking van het intrigerende gat in de garagemuur in 1986, keerde Jim, die o.a. voorzitter is van het Indiana Military Museum in Vincennes, in juni 1987 weer terug naar Europa om met vrienden het onderzoek voort te zetten. Dit is de 60cm brede opening waardoor hij en de anderen even tevoren vanuit de garage waren gekropen om te zien wat zich in de ondergrondse vertrekken bevond.

de drang steeg om te onderzoeken wat er achter datgene lag wat op de foto zichtbaar was.

Wij kwamen op 28 juni in Berchtesgaden aan en boekten voor twee nachten in ons geliefde berg hotel aan de rand van de stad. Na de eerste avond vroeg te hebben gedineerd gingen de vier van ons die aan de reis deelnamen, gezamenlijk met een taxi naar Hotel Türken (in 1933 overgenomen door de Nazi's en gebruikt door de Sicherheitsdienst), dat juist een honderd meter achter de plaats lag waar de Berghof had gestaan. Twee van ons, Neil Thomas en Tom Hare, waren WOII-fanaten, en de vierde in het gezelschap, mijn voormalige stadgenoot Pat McAllister, was die avond bij het project betrokken. Tom was in 1986 bij mij geweest toen wij de opening in de muur van de garage hadden ontdekt, waardoor onze nieuwsgierigheid was gewekt en plannen werden gemaakt om terug te keren.

We hadden deze keer een aantal essentiële dingen bij ons: onder andere een voorraad flashlights, pukkeltjes, en wat kleinere gereedschappen voor het geval die nodig mochten zijn. We liepen vanaf Hotel Türken de bochtige weg af, en doken het bos in bij de thans met puin afgesloten

en geheel met bomen en struiken begroeide oude oprijlaan naar de Berghof. Het tracé volgde waar de oprijlaan moest hebben gelopen, bereikten wij de plek waar men ons door het grote uitzichtvenster beneden had kunnen zien, en zagen de geblokeerde ingang van de garage onmiddellijk voor ons. We liepen enkele meters de helling af, langs de buitenkant van de garage, klommen naar binnen door het middelste raam en gingen zonder naar iets anders te kijken meteen naar de linker hoek, om te onderzoeken wat zich achter de opening bevond. We haalden wat bakstenen en betonnen stukken uit het puin dat de deur blokkeerde en stapelden dat op om het gat te kunnen bereiken. Neil Thomas, de kleinste en magerste, wilde wel als eerste door het gat gaan. Wij hielden zijn benen vast, tilden hem op en schoven hem in het gat. Hij baande zich met gestrekte armen en op z'n zij liggend een weg door het gat. Door een pijp bovenin het gat vast te grijpen, kon hij zich naar binnenwerken tot z'n benen vrij boven de grond zweefden aan de andere kant van het gat en hij vervolgens 1,5 à 1,8 meter naar beneden sprong. Snel scheen hij met z'n zaklantaarn in het rond, en begon naar ons te

roepen wat hij zag. Hij liep nog door drie andere vertrekken, terwijl hij z'n 'reportage' vervolgde. Op dat moment schreeuwde ik dat ik hem achterna kwam. De andere twee hielpen nu mij, tilden mijn benen op, terwijl ik mij naar binnen werkte en sprong naar beneden zoals Neil even tevoren had gedaan. Daarna volgden de andere twee en voegden zich bij ons in een deel van de Berghof dat weinigen of geen hadden betreden sinds in 1952 de explosieve ladingen werden aangebracht.

We ontdekten totaal zes vertrekken van verschillende grootte, alsmede een gang die langs de hele lengte van de achterkant van de garage liep, en dan abrupt afboog in noordelijke richting naar de achterzijde van de Berghof. De gang was in die richting zo'n 12 meter lang, waarna puin de verdere doorgang versperde. De vertrekken die wij het eerst waren binnengekomen lagen direct onder de grote kamer met het uitzichtvenster, dat op alle foto's over de Berghof voorkomt. Het verste punt dat wij bereikten was een smalle gang bovenaan enkele traptreden. Hier bevond zich een van de punten die wij herkenden uit onze eerdere studies van de Berghof en de foto's die wij hadden gezien - de gewelfde doorgang aan de voet van de treden naar de hoofdingang. De doorgang was geheel geblokkeerd met puin dat blijkbaar naar beneden was gekomen toen de ruïne werd opgeblazen. Een stuk wit gekalkte stucwerk bevond zich nog tegen het plafond van de gang, en ook andere sporen waren te vinden in de vertrekken. De plafonds waren vochtig, zoals ook het grootste deel van de vloeren. Kleine stalactieten hadden zich gevormd waar het vocht zich een weg had gebaand door de grond en de brokstukken daar bovenop. Onze voeten traptten op een doorweekte laag vuil en puin dat overal verspreid lag.

Er was bepaald geen gebrek aan bewijs dat de plek na de oorlog nauwkeurig was doorzocht en ontdaan was van al het bruikbare materiaal. Dat hadden wij reeds kunnen zien op de foto's die ik het vorig jaar via het gat had genomen - de loze klampen en steunen en de plekken op de muur waaraan men kon zien dat er pijpen of bedrading had gelopen. Overal was dat nu zichtbaar. Hoewel er voorwerpen waren zoals de roestende klampen, de grondplaatjes voor elektrische verbindingen en wandhulpstukken, die men zou kunnen gebruiken, en zich in een der vertrekken tussen het puin een ladenkast in diggelen bevond, was een deksel van een afvoerput, het enige ding van waarde dat wij konden vinden. Het met porselein afgezette deksel lag in het midden van de vloer, direct onder het vertrek met het uitzichtvenster. Het voorwerp kon gemakkelijk worden verwijderd door de vingers door de gerasterde bovenkant te steken en het afvoerdeksel er zo uit te lichten. Schoongemaakt zag het ding er nog goed uit.

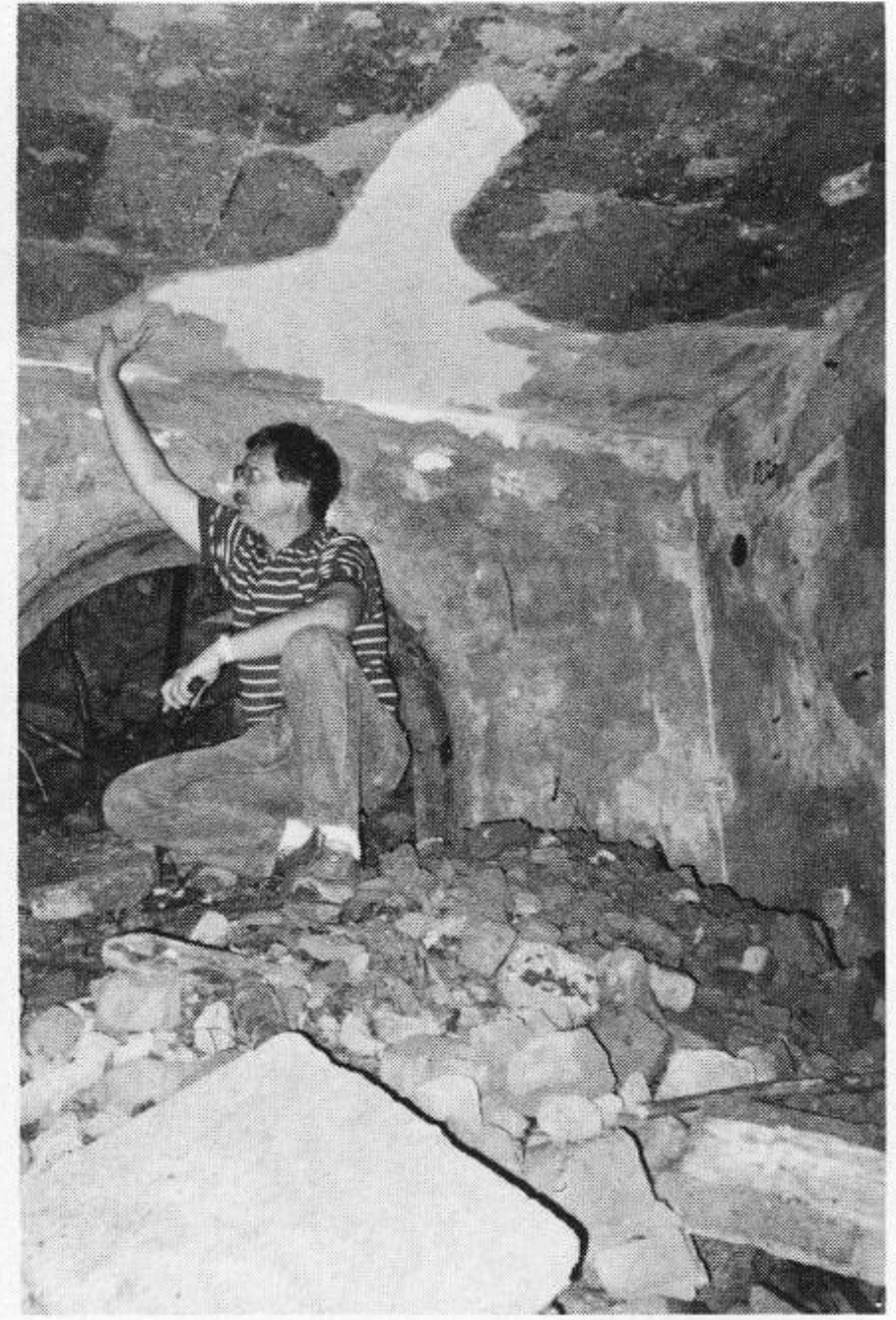
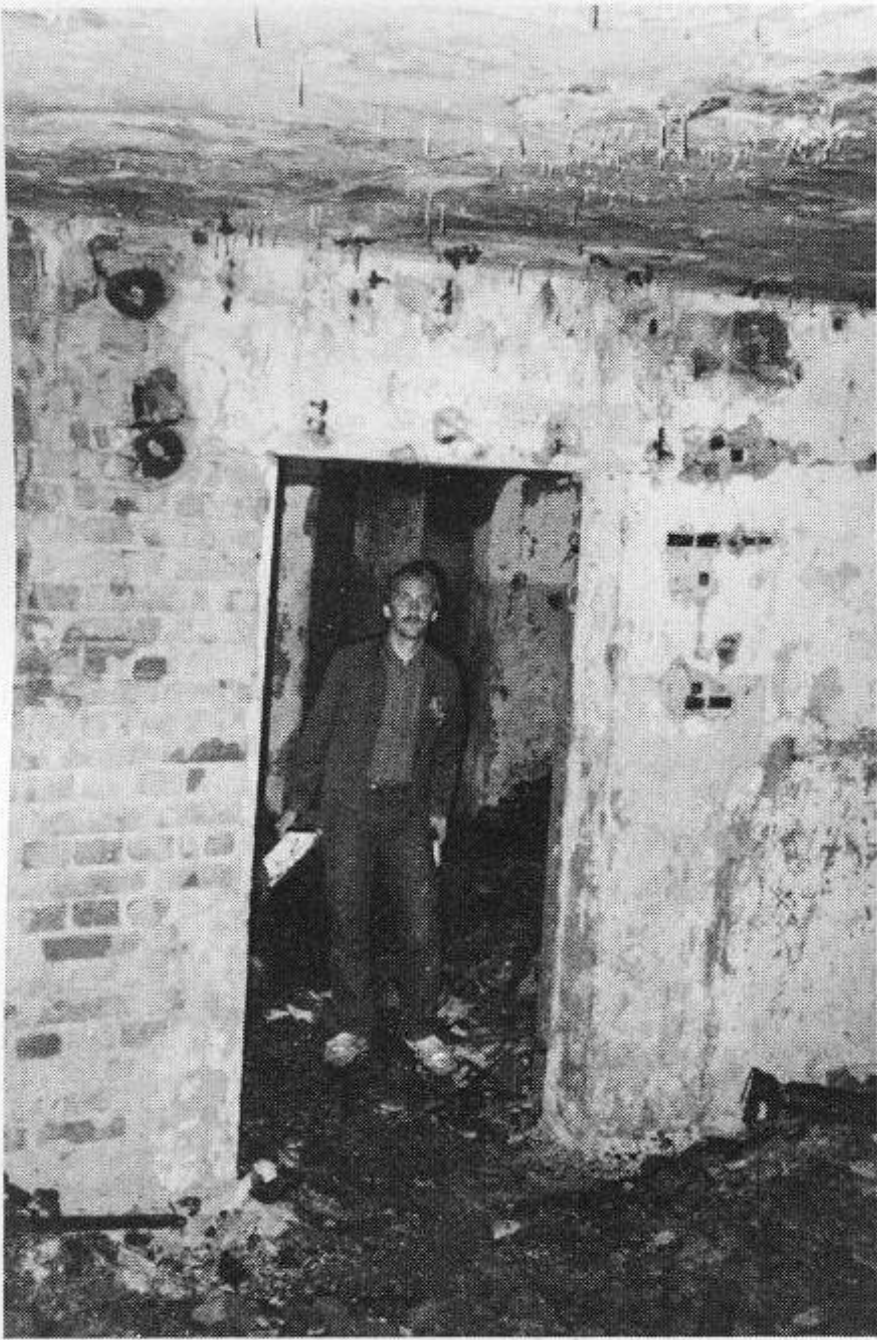
Al met al had ons bezoek zo'n uur geduurd toen

Tom Hare, Neil Thomas en Jim Osborne bekijken de klampen die zijn achtergebleven. Alle pijpen en bedrading zijn verdwenen.

Veel van het oorspronkelijke stucwerk zit nog op de muren.

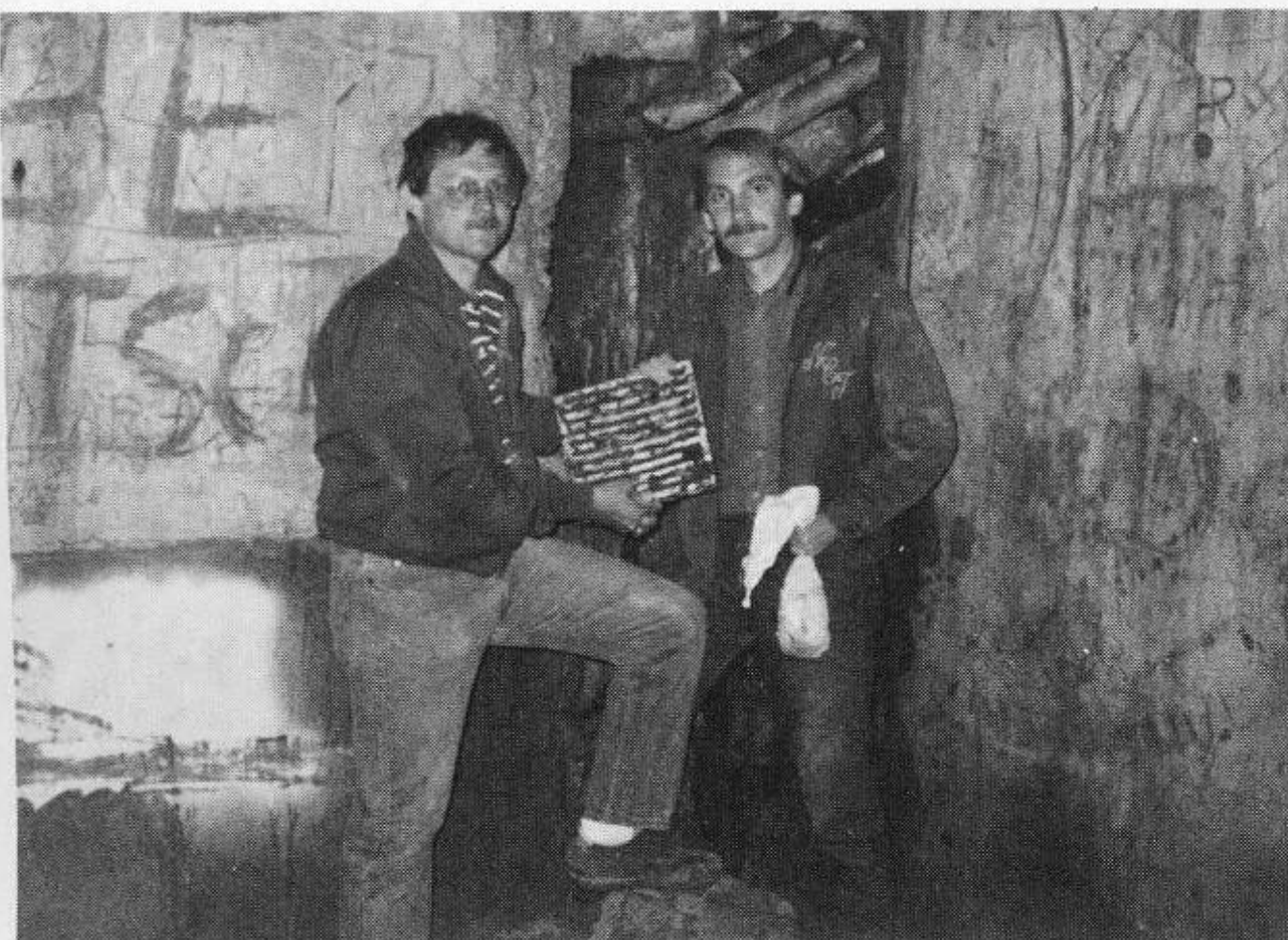

onze flashlights zwakker begonnen te schijnen omdat de batterijen opgebruikt raakten. Ons verstand won het van ons verlangen nog verder rond te snuffelen. We hadden ergens het mysterieuze gevoel dat wij wisten dat weinig of geen van deze vertrekken ooit in de afgelopen 35 jaar was betreden, en dat wij ook wisten van wie dit keldergewelf was geweest en wat zich daarboven had afgespeeld. Terwijl wij ons een voor een weer naar buiten wrongen, overkwam ons een gevoel van opwinding en voldoening tegelijk nu wij daarbinnen waren geweest. Ons realiserend dat onze verkenningstocht aan de buitenwereld bekend zou raken, zou het wel eens niet lang kunnen duren voordat er maatregelen zouden worden genomen om te verhinderen dat anderen ons voorbeeld zouden volgen. Mocht dat gebeuren, dan kunnen wij altijd terugzien op onze onderzoekstocht, en ons beschouwen als een viertal uit de lange rij nieuwsgierigen die na het einde van de oorlog naar deze plek togen, en talloze GI's konden toen terecht hun bezoek aan de Berghof zien als een onderdeel van hun triomf over het kwaad dat zij hadden bestreden en vernietigd. Op een bepaalde manier stelde ons bezoek ons in staat iets te beseffen en te begrijpen van de gevoelens van onze ooms en vaders toen zij hier konden ronddwalen door de ruïnes van Hitler's buitenverblijf in de bergen, terwijl de eigenaar zich had opgesloten op een minder idyllische plaats voordat hij zelfmoord zou plegen.

Het toneel daarachter. Neil Thomas in een ruimte die, zoals zij ontdekten, naar een hoop puin en een gewelfde doorgang leidde.

Dezelfde doorgang, gedeeltelijk verborgen door de plaat metaal, rechts van de GI's.

Overtuigend bewijs in de zaak tegen de rechter en het verdwenen afvoerdeksel. Als uiteindelijk souvenir moest Jim genoeg nemen met een voorwerp waardoor eens het badwater wegspoelde van de leiders van het Derde Rijk.

